

JANKOVICS MARCEL

*FÉLSZÁZ
NÉVTELEN
MAGYAR*

PILLANATKÉPEK

KIR. MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

BUDAPEST

A kötést és a borítólapot Végh Gusztáv tervezte.

FELESÉGEMNEK

NÉHÁNY JÓ SZÓ.

em azért beszélek névtelen senkikről, hogy ezzel izgassak, ahogyan ez rendszeren szokás. Szó sincs róla. Aki névtelenekért izgat, saját elnyűtt köntösére akaszt cifra köpenyt, mely jelszavakból szövődik és ezért értéktelen, mint minden emberi csillogás. Valamint lehúzzák valakiről vagy ő maga leveti a jelszavak cifra köntösét, toldott-foldott, pecsétetes öltözetben áll előttünk. Ez az öltözet sokszor annyira feslett, hogy fedetlenül látjuk a gyarlóságokat.

Mikor névtelenekről beszélek, ne képzeljék, hogy soraimból kiérezhetik a szegénység szagát. Nem találnak igénytelen soraimban zolai naturalizmust, sem a mi modern íróink kemény kíméletlenségét nem lelik ebben a becsületes kis könyvben. Mikor én valahol gyöngeséget látok, ízléstelenséget vagy bűnt, elfordítom fejemet. Mindent könnyebb megbocsátani, hogyha nem nézünk oda.

Mikor utamon sok-sok kis esőtócsát látok, nem lépek bele a sárba. Nem, — hanem örömmel nézem, milyen szépen csillognak, hogy beléjük süt a nap. Ebből a fényből csak akkor lesz sár, ha az ember beletapos. Ne tegyük, örüljünk annak, hogy még a sárra gyúlt tócsákból is fény csillan felénk. Így láttam meg együgyűségben, parlagságban, szegénységben is a lélek csillanását...

Mikor a névtelenekről beszélek, nem is akartam érzélegni. Az érzelgés a lőre édeskés mustja. Lassan forr ten-

denciává. A tendencia meg se must, se bor, — csak éppen bor *akar* lenni, de nagyon vizezett bor. Mire kiforna, máris ecet lett belőle, — vagyis egyszerűen — hamisság vagy hamisítás.

Tehát nem így volt, — mikor e kis fakó arcképeket egymás mellé raktam. Én egész lelkemből szeretem a névteleneket; — soha ki nem térek nekik, hanem megállok velük egypár szóra. Mikor elválunk, érzem, gazdagabb vagyok, mint a találkozás előtt.

Fiatal esztendőim óta ösztönszerű bennem az érzés, hogy meg kell állanom velük. Akkor olvastam a német poétának, Herwegh Györgynek néhány sorát, melyeket 1840-ben a reichstadti herceg, II. Napóleon halálára írt:

*Mein ist das Herz, das in der Hütte bricht,
Um einen Bettler darf die Muse weinen, —
Du warst ein Königssohn — ich weine nicht!*

Azóta sokszor — nem olvastam — hanem éreztem e sorokat...

Hogy nem reális képek, amiket itt össze-vissza jegyeztem?! Miért írjak éppen a névtelenek bűneiről, hitványságairól, otrombaságairól? Hiszen úgylis sokkal többet fognak reájuk, mint amennyi vétkük van. Meg aztán van magamnak is éppen elég hibám; minek meséljek a máséról azzal a nagyképűséggel, hogy az élet realitásait írom meg! Megállani és leszállani! A kincsek bányákban vannak. Le kell szállani értük. Ha az *Idők* nagy folyója néha aranyat is hemperget, ezt is ki kell mosni előbb a homok- és a kavicszemcsék közül — és csillog.

Bizony csillog a legparányibb aranypor is, — csak meg kell találnunk. Csillog, mint a legékesebben dolgozott vert arany, mert igazi érték a porszemnyi is. A címet, rangot, hatalmat pillanatok alatt letakarhatja a szemfedő, — de az igazi érték legparányibb porszemében, bánya mélyén és az *Idők* folyójának homokjában is

— nagy a nemzeti örökség. Az a nemzet, mely ezt a parányi aranyport elpazarolja, megérdemli } hogy gondnokság alá helyezzessék.

Esedezem, magyar nagyurak, magyar nagyasszonyok!

— álljanak meg a névtelenekkel. Fogjanak velük kezét, de úgy, hogy ők is érezzék e kéznek melegét. Szóljanak hozzájuk, puha szóval, mely nem parancsol, nem gáncsol, nem tanácsol, hanem — édesget. Adjanak nekik, ne ígéreteket, — hanem adják nekik a — szívüket. A névtelenek nem bíznak ígéretekből, — de a szívben igen, — mert a szív a beteljesedés...

Adjanak nekik kezét, nagyuraim, nagyasszonyaim! Önöknek már van nevük, — de a magyar jövő — *névtelen!*

J. M.

MAGYAROK BEVONULNAK . . .

Akkor történt, amikor Komáromtól Munkácsig harangok zúgtak. Akkor, amikor üdvözültek, akik hittek jámbor, de makacs hittel, midőn az ő Megváltójuk megölve függött a kereszten. Akkor történt, mikor hinni kezdtek azok is, kiket már pogányokká változtatott a húsz esztendő, mert hogy elhagyta őket az Isten ...

A harangok zúgtak Komáromtól Munkácsig, pedig nem történt csoda, hacsak az Úr minden végzése nem csoda... Minden annyira természetes volt, mint ahogy akármit cselekszik a lelki szegény emberiség, dolgozgat vagy robbant, tud vagy nem tud, imádkozik vagy káromol, — holnap mégis újra fölkel a nap, mert így vagyon megírva nagy törvényekben, melyeket nem mi hoztunk nagyképű megfontolásokkal és időt vesztegető pazarlással... Semmi más nem történt, minthogy újra szabad volt magyarok között meglobogtatni a három pompás színt. Egymagában minden szín csak olyan, mint a hangos jelszó. Hogy meglátjuk, ránk kiált, — aztán meg-unjuk. De három összevaló szín együtt már állandó, örökös *tett*, mert viszi a lelket végefogyhatatlan utakon. Az így együttjáró színek megváltoztathatatlanok is, mint ahogy a vér sem változhatik vízzé. E színek Nélkülözése lassú halál vagy örület. Bele kellene halnunk vagy örülnünk például, ha valami érthetetlen hatalom

átvarázsolná földi életünk színeit. Hogy mást ne mondjak, az ég nem volna többé kék, hanem vérvörös, — az erdő-mező nem volna többé vigasztaló zöld, hanem gyászos fekete. Ebbe bizony a nem beleszületett ember fia beleőrülne. Ugyanígy van a lobogó színeivel. Nem történt más, csak szabad lett újra az imádság. De hiszen az emberek ott is imádkozhattak! — Igen, ez más, de nem együtt imádkoztak, nem azt, amit mindenütt e kerek földön imádkoznak, ahol magyarok laknak.

Szép volt. Magyar férfiak találkoztak és férfiak, akik még sohasem sírtak bánatok óráján, az örömök egyetlen percében nedves szemmel néztek egymásra. Az emberi élet csillogott, miként a levegő, melyet fénnel telít a napsugár. Magyar vasárnap volt, — vasárnap, még ha hétfőnek nevezték vagy pénteknek is írták azok, akik nem értik, hogy vannak a nemzetek életében vasárnapok, melyek nem minden hetedik napra esnek, hanem például csak húsz esztendő után térnek vissza. A kiváltságosok beszéltek, szépen, mintha tüzes nyelvek szállottak volna fedetlen fejükre, — sokat, mintha el akarnák mondani, amit húsz esztendeig el kellett hallgatniuk.

Én kimentem a mezőre — megnézni azt, ami volt — és ma már nincs. Megnézni azt, ami láthatatlan és mégis mélységes, mint a tenger. Ami megfoghatatlan, pedig magasabb, mint a hegyek hegye. Megnéztem a — *határt*.

Ma nincs ott senki. Mindenki ott bent van a városban, hogy sírjon vagy ujjongjon, ahogy Isten adta a szegény lelkeknek. A határ volt — ma nincs. Érzem, hogy mégis van csoda. Tegnap még más volt maga a levegő itt és túl, vagy ha megfordítom, túl és itt. Ma ez a levegő egy, — a kékes, napfényes remegés, telisteli az ősz életet teremtő édes haldoklásával, mely nagy tavaszt hagyományoz reánk.

Megállok a mesgyén. Nem vagyok egészen egyedül, mert pár lépésre tőlem áll az, aki ott van a mi földi gyaloglásunk minden lépésénél. Akár fölfelé megyünk,

akár lefelé. Akár büszkén sietünk előre, akár nyomorúságosan botladozunk.

Nézem, nézem a feszületet, melyen az én Uram éppen két dülőút keresztezésénél szenved a mi sorsunkat. Egyik odaszegelt csuklója az értünk jött magyarok világa felé mutat, — másik leszögezett tenyere mifelénk, a visszatért magyarok felé. Opálosan folyja körül az őszi szántások lélezete. Imádságos gondolataimba a hullámzó párában jobbfelől is, balfelől is apró feketeség rajzolódik. Azt hinném, gondos gazdák madárijesztői. De hiszen őszre jár az idő; kit ijeszgetnének és mit kaparhatna ki az éhes madár? Mind a két feketeség mozog. Emberek. Két öreg magyar baktat egymással szembe. Egyik szemére húzza zsiros palóckalapját; a másik hátralökte báránybőrsüvegét. Megismerem, melyik a „visszatért”, mert záporverte kalapján lengedez a háromszínű pántlika, amit 1914-ben viselt, mikor bevonult a legnagyobb katonáskodáshoz. Azóta rejtegeti valahol a gerenda mögött, mert hitte, hogy még egyszer föl pántlikázhatja kalapját. A másik onnét gyalogol, hol „őszi harmat után — fűjdogál a hideg szél”, ahogy még a néhai való piros csizmás vitéz, Balassa Bálint megírta.

Pontosan találkoznak a keresztnél, pontosabban, mint a két Simplon-expressz Milanóban vagy Lausanneban. Pedig azokat mérnökök, vagyis inkább a masinába fogott istennyila regulázza. A két öreg magyart meg csak reumas lába hozta ide... Meg azután a gyomverte, huppanós dülőúton éppen húsz esztendőig gyalogoltak, hogy így összetanácskozhaszanak. Egymás szemébe pillantanak, komolyan, és mégis nevetősen, ravaszul, de mégis kemény összevalósággal. Mindkettő leveszi süvegét a feszület alatt.

— Dicsértessék... — szól az egyik, a pántlikás.

— Dicsértessék... — felel a másik, a süveges.

Az Úr Jézus előtt megemelintik a kalapot és süvegét. Sem egymásnak, sem nekem nem süvegelnek.

— Adj' Isten...

— Fogadj' Isten ...

Majd egyszerre mindakettő:

— Jó egészséget.

Azután leguggolnak a kereszt alján. Mindegyik ki-halász cafrangos tarsolyából egypár fölperdült szélű, hajtogatott írást. Halkan váltják fukar szavukat. Nem is hallom, de nem is akarom hallani, mert az ember ne hallgassa a föld két fiának beszédét, hanem csak akkor keveredjék kettő közé, hogyha ők szólnának az emberhez. De azt mégis látom, hogy szánakoznak és a pántlikás még bankókat is dugdos a másiknak markába. Ennek már a fele sem tréfa. Nem állom meg, hogy oda ne szóljak:

— Hát kelmetek akkor, mikor húsz év után magyarok hazajönnek, nem mentek be a városba, örülni, köszönteni, Istennek köszönni? Hát szép az, ma itt, éppen a határkereszt alján kufárkodni?

A süveges gyorsabb nyelví:

— Az én fiam ott van. Honvédőrmester. Ma masérozott be a komáromi hídon át...

A pántlikás büszkén odaveti:

— Az én fiam meg ott van ... Bemaséroz a komáromi hídon át. Mert ő már úgy vonult be Nagymagyarországba szeptember végén, hogy innét utanalóttek ... De befedte az Ipoly vize...

— De hát szánakozásnak való ez a mai nap?

— Igenis. Igazoljuk, hogy sáfárkodtunk a haza földjével.

— Sáfárkodtak a haza földjével? Nem értem...

Az öreg palóc kapja el a szót.

— Kérem éppen ott, ahol a mi Urunk Jézus meg az úr állanak, cövekeltek ki a magyar határt azok, akik húsz esztendő vendégségbe jöttek... Hát a Pokornýék meg a Svobodáék, meg a jószágos Úristen számlálja el a nevüket a mennyek anyakönyvében... Akkor is csak

azért jöhettek vendégségbe, mert a magyarok nem voltak otthon. Ki elment a nagy útra, honnét nincsen visszakozás és hátra arc. Én magam is csak jócskán Vízkereszt után verődtem haza Isten háta mögül Jekatarinodárfalvából, — akkor, hogy már itt ült a tengersok vendég... A süveges is közbeszól, hogy a másik megnyugodhassa a sok beszédet.

— Úgy bizony. Tessék vigyázni, — ott a porhanyó gödör. Nem vakondtúrás az. Bé ne lépjen az úr! Ott állott a határkő. A minapi holdvilágnál kiástuk és szép csöndben el is temettük. Nyugodjék békességben és ne kísérthessen, aki meghótt.

A vén palóc furfangosan magyaráz tovább.

— Hát arra felé, hol az a három eperfa virraszt, van nekem négy hold földem. Hogyan szántsak? hogyan vessek? hogyan arassak? Mindig békutyagolni Kékköre az írásért, amit még a mester úr sem ért, — hogy engednének nekem egy-egy barázdát, egy-egy marék magot, egy-egy sarlónyi rozskévét? Mindig csak folyamodni a komiszáros urakhoz magamért és a magyarokért, mikor csak az Istentől könyörögni esik jól? Folyamodni csak az okból, hogy itt virrasztott az a határkő, ez a szívtelen örőség? Mindig nagyot kerülni, mikor rozoga lőcs a lábam? — csak azért, mert itt nem áll a vámszedő, mert csak az ég madarai szedik a vámot a be nem boronált vetésből...

Újra pihenést int a másik, a süveges.

— Nekem meg ott, a torony gombján is túl volt földcském. Hat holdas emberségem. A vendégjárásakor én sem voltam otthon, mert Gyarmatra kísérték a vöröskatonák. Hogy is mehessek át Péter-Pálra? vagy Szent-Mihálykor? Mindig süvegeljek puskának meg panganétnek, mikor az én kezembe nem adnak, hogy nyugodalmas jóéjczakát kívánhassak ... Nem én.

— Hát egyszer csak összetanácskoztunk úgy szóval a határon keresztül. — Ezt a furfangot már el nem en-

gedi a vén palóc. — Mert a mesgyén állt a határkő, de a levegőben nincs.

Most már váltva mondják a regős párbeszédet.

— Mondok, — hej, komám, művelné meg az én négy holdamat a kertek alatti dűlőben!

— Mondok vissza, hej komám, művelné meg az én hat holdamat a veszett-szigeti dűlőben ...

— Megtettük. — Megtettük.

Kíváncsiskodom.

— Hogyan, atyafiak kelmétek?

— Nem ösmértük egymást. Sosem kérdeztük egymás nevét... Magyarok volnánk, vagy mi!

— És aztán?

— Mindig úgy Szent Mihálykor számadoztunk, — úgy át a határkövön. Átnyúltunk két országba, mely nekünk mégis csak egy volt. Ma cselekedjük utolszor. A komámnak még kijár 260 forint 40 karajcár. Ezt hoztam el néki...

— Mi a kő! Még forintokban számolnak? A cseh pénz korona volt...

— Már én nem címezhetem így. Sohasem láttam a bankón a cseh elnök úr fején boldogságos Szent István királyunk koronáját...

— A földimnek meg kijár tőlem 27 pengő 45 fillér. Most rőndben volnánk. Megint húsz esztendő után ki-kimaga szánt. Vet. Arat. Sáfárkodtunk egymásnak, mert ez magyarok földje. Volt. Lett. Lesz.

Rám pislantanak, becsületes jó szemmel. Egyik egy újjal megböki zsíros kalapját, a pántlikását. A másik egy újjal megböki kivásott báránybórsüvegét. Csak azután veszik le, hogy a feszület elé sorakoznak, honnét rájuk néz húsz esztendőök záporával, búbanatával vert, fából iaragott orcájával az Úr Jézus. Merev orcával, de jószagosan, éltetően. Egyszerre mondják a kettes kórusukban:

— Dicsértessék...

Azután föl is út, le is út. Mindegyik elballag, — most már ellenkező „erányban”, — szögesen szembe, mint ahogy jöttek. Lassan elfogynak a hömpölygő őszi párában.

Magyarok bevonultak...

Egyedül maradtam. Utánuk bámultam. Halkan én is elrebegtem:

— *Dicsértessék...*

DÉRYNÉ NAGYSÁGOS ASSZONY, KÉREM, VIGYÁZZON KATICÁMRA!

május sejtet. Június bevált. Csodaszép ez, jó és okos. — A hatalmas betonházak már korán reggel átmelegszenek. A tövükben mindenki siet, mintha attól félne, hogy megégeti magát. A Krisztina nagyvárosi és mégis falusi boulevardján mindenki szinte versenyt fut a csilingelő, zökkenve dübörgő sárga villamostermekkel, meg a hangtalanul sikló gépkocsikkal. Mindenki szidja a meleget, de nem őszintén. Hiszen mindenki Isten igazában örül neki, mert ingyen van, — mert a napfény mégis csak kenyér, élet, — remény és munka, — erő és holnap, — meg hát — ingyen van...

Nagy siettemben mindig apró kerülőt szakítok magamnak. Szerencsém, hogy a legtöbb ember észre sem veszi, ami legkedvesebb. Nem veszi észre azt, hogy bölcs és jószágos emberek a hangos utca mellett néhány házteleknyi földet — itten talán ez a helyesebb földmérték a hold, a lánc, a hektár helyett — kiragadtak a háziurak kezéből. Ezen megyek át és mendegélek, mert ott vagyon földi létünk két legértékesebb kincses ajándéka. Ott lakik a legkitűnőbb ideggyógyász: a zöld szín a dús levelesben, és ott lakik a legjobb belgyógyász: az illat, napfényből, hímorból keverten. Ha nem tudnám az utat arra felé, mindig akad nagyszerű vezetőm és magyarázóm, a

méhecske, aki jobb Cook legjobb tolmácsainál. Aki méh után megyén, biztosan virágot talál...

Még csak pár hete, hogy egy pár barna karú legény ásóival fölforgatta a földet. Május ígért, — június már be is váltotta. Köröskörül selymes, bársonyos pirosságok, lilaságok, fehérségek virulnak itt. A föld alkot és szinte maga is örül és örülhet is: gyermekei, a tarka virágok szépek és jók.

Le kell telepednem az egyik padra. Egyszerűen nem merek talpon maradni, mert talpon még akaratom ellen is tovább hajtana a köznap. Igazán *megállani* csak ülve lehet...

Az egymásra hajló, egymásnak sűgő gallyak kapujában kendős asszony jelenik meg. Elnyűtt és vézna, de mégis szívós és takaros. Apró leánykát vezet. Az apróság úgy néz föl rá, ahogyan csak édesanyára lehet fölnézni, — az édesanyára, aki neki az egész világ. Keskeny kis nyaka, melyen vékony láncon kis kereszt függ, szinte belefájdul ebbe a nagy, örök bizalomba, mert a *fölnézés* az élet legnagyobb bizodalma és erőssége.'

Megállanak Déryné kedves fehér szobra előtt. Mintha ennek a százesztendő fehér márványasszonynak édesedő, dalos ajka elmosolyodnék, — mintha megrezdülnének bájos kőfején a göndörített tincsfürtök, — mintha meglengene patyolat rokolyája és gitárja húrjain megrezzenének ujjai... Látszik, már ő is jól ismeri a vézna kendős asszonyt és aranyos apróságát...

A kicsi gyerekleány most már Dérynére néz föl. Anyja megsimogatja a gyerek fürtéit. Azután tiszteletteljesen beszél a szoborhoz:

— Déryné Nagyságos Asszony! Kérem szépen, jól vigyázzon az én kis Katicámra, amíg visszajöhetek...

Lehajol. Sűg a gyereknek — és elmegy a leveles kapuján. Kopott ruhájából csodabrokátot sző a lombok között beégő arany nap. Elment. A kis leány félénken álldogál; le nem veszi szemét Dérynéről. Egyet-kettőt ug-

rál. Apró rongybabáját büszkén mutogatja a márvány-asszonynak. Majd odalibben a virágágyakhoz és megsimogatja az egyik csodavirág hatalmas kelyhének bårsonyát. Csalfán rázza helyes kis fejét.

— Úgy-e, néni, — szabad? — nem szabad?

Azután a kis park határához szalad, hol már rohannak a villamosok, a gépkocsik és velük a nagy élet vagy a még nagyobb halál. Onnan is visszakacsint:

— Úgy-e, édes néni, nem szabad!?

Mintha Déryné márványfodrai megmozdulnának. Nem tud helyéből a kis Katica után futni, hogy megragadja a gyöp szélén és visszarántsa. De mintha ujjaival a gitáron megpendítené a húrt. Én nem hallom e pendülésc, de az apró Katica hallja, mert ez a néma pendülés visszacsalja a virágok közé, oda, ahova ő való...

Napokon keresztül minden reggel ott találkozom velük. Az anya tisztességgel megkéri Dérynét, „vigyázzon Katicámra!” Katica meg hűségesen engedelmeskedik annak a bájos kőasszonynak. Egyik nap mégis csak megszólítom az asszonyt:

— Mondja csak, nem félti a kis Katicát — így egyedül hagyni? Mégis csak igen kicsike... Kiszaladhatna a Krisztina-körútra...

— Nem féltém. Tetszik tudni, feljárom ide, nem messze, uraságokhoz takarítani. Kell az a kenyér. Senkim sincsen, akire a gyereket bízhatnám. Emberem kijár a rendezőbe dolgozni. Otthon, pincelakásunkba be nem csukhatom. Penészednék. Neki kell a nap és a levegő. A házban nincs szomszédasszony. Aki a mélységben lakik, munkába jár. Aki föntebb lakik, meg uraság. Későn kel. Meg hát nem is adhat helyet a kis rongyosoknak... Hát idehozom minden nap. Magam sem tudom, ki volt ez, a csipkés, szép úriasszony. Csak a kőről olvasom, hogy Déryné őnagysága. De olyan kedves, jó, derék ábrázatja van. Helyes is; csak jó lehetett. Ő vigyáz az

én Katicámra. Katica meg úgy megszokta, hogy tapodtat nem megy el innen. Már jobban engedelmeskedik, mint nekem. Majd dél felé hazaviszem. Még estente is róla mesél, mit és mit nem mondott neki. Párnáján is így imádkozik: őrangyalom, vigyázz édesanyára, meg a jó apára, a kicsi Katicára, meg a jó Déry nénire... Hát ha más nem segít, az őrangyal így segít a szegény embereknek. Most nekünk ez a szobor az őrangyal. Az a jó Déryné Nagyságos asszony ...

Megemeltem kalapomat a kendős asszony meg a gyerekek előtt. Ez igazi köszöntés volt. Igazabb köszöntés, mint a többi, mely most következik azon a népes utcán...

ÚJ HÍREK! ÚJ HÍREK! . . .

pozsonyi utcán ritkán hallani meg a déli hangszót. A nyári aszfalton hullámszó, zsi-bonganak az emberek, akik nem itt születtek. Akik meg itt születtek, már vagy a temetőben hallgatnak és a régi időkről álmodnak. A fiatalja meg a világ négy tája felé kallódik; — az élet délre fölkapaszzkodók meg otthon dolgoznak és — várnak, mert várni — az életnek csöndes vértanúsága, — néha magának az életnek mélységes tudományú mestersége, — néha meg a puskaportól mentes csöndes háború, mely az igazság diadalával is végződhetik. Hiszen várni és várni, — azt tartja meg, aki vár valamit, — és nem a másikat, aki nem vár semmit, mert már mindent megkapott... A titkos várás éppen emezt marja, dönti, — vágja, öli...

Ebbe a gyönyörűséges, dunamenti, kővé vált történelembe éppen a déli órákban betör és berikkant a nagy világ. Minden utcasarkon nagy hangon kínálják ezt a nagy világot: *Slovenska Pravda!* — *Ceské Slovo!* — *Rothe fahne!* — csak itt-ott halkán kiált egyet az *Új Hírek*. Néhány fillérért meg lehet venni mindent, az egész világot, mindazt, amit dr. Benes ígér és maga sem hisz, — meg lehet vásárolni a nagy háborúsdit, amivel azok ijesztgetnek, akik vert aranyat akarnának kikaparni a kultúra megvadításából és a megvadított férfiak pusztulásából.

Meg lehet venni mindazt, amit Lord Eden és Chamberlain teóriának kigondolt; — meg lehet venni a vörösök és fehérek, a sárgák és barnák bombáit, akár Burgosra avagy Barcelonára, — akár Jeruzsálemre vagy akár a napkelet nyíló cseresznyefái közé vetődtek. A béke fogalma eggyé vált a gyűlölet ikertanaival. Pár fillérért csupa izgatás, tehát izgalom, mert izgalom a XX. század vörös anyajegye. Talán a XXX. századé a szeretet lesz, ha akkor még él a mi élheterlen fajtánk vagy egészen meg nem bolondult...

A Hviezdoslav-tér egyik fája alatt rendületlenül áll az Öreg magyar. Csizmája feslett, mint valami, ami nagyon elhervadt. Nadrágján foszlik a rojt, mint maga a régi idő, melynek néha mégis volt valami kis ornamentuma. Nyakán ócska tarisznya fityeg, — abból kínálgatja halk szóval: *Új Hírek! Új Hírek!* Kínálja a lapokat, melyekben már csak a sorok között szabad sírni. Ő maga is efféle ember, akit nem igen venni észre: ember a sorok között. Csontos vén ábrázata mereven báméskodik a színház előtti Ganyméd-kút csobogó vízsugaraiba. Ő maga zsiros kalapját szemére húzza, mintha a ragyogó nyári verőn is a „fergeteg elejét” nézné alóla, pedig ő is csak *színházat* lát, no meg szivárványt, ha nem is a magas égen és nem is a messze időkben, de legalább a szökőkút tarkán szökölő sudaraiban. Tarisznyája duzzad. *Új Hírek! Új Hírek!*

De furcsa szerzet! Ilyen rikkancsot sem láttam heted-hét országon. A fűrgelábú, zsongóbb hangú hírkufárok leverik. Közben csak egyszer veszi le esőverte kalapját, mikor valamit mormol. Senki sem hallotta, — ő meghallotta — a déli harangszót, talán nem is a Miasszonyunk kolostorának törpe tornyából vagy a Miklós-kápolna dómot utánzó kis haranglábja felől, hanem onnan messziről, hol Rézöntő Gáspár mester harangja tanítja, bűgja a tarlónak, a nyírjesnek, — a fecskemadárnak, meg az édesanyámnak, hogy *van Isten!*

Soha ilyen rikkancsot! Nála vásárlom újságomat. Igaz, már a zsebemben gyűrődnek az Új Hírek, melyek percek alatt régi hírekké lettek; de veszek még egyet, csak azért, hogy tőle vegyek.

— Mondja, bátya, hová való?

— Arrafelé — és legyint a színház irányában, mintha ott volna elhagyott tanyája. A patonyi pusztáról...

— Mit dolgozott eddig?

— Számadó voltam. A földet elvették. Az új cseh urak szélnek eresztettek, mert magyarok vagyunk. Fiatalnak sem akad dolga, hát még a magamféle vénségnek. Élni meg kell, ha már világra jöttünk. *Új Hírek! Új Hírek!...*

Önző vagyok, mert tüstént tovább megyek. Annyira sajnálom ezt az öreg magyart, — a patonyi számadó birkást. Valami húz ehhez az öreg rongyoshoz, mintha atyámfia volna.

1918. novemberét írtuk. Este van. A Ferenciek templomából orgonaszó hallik, ha nem orgonálja túl a szélvész. Az eső is zuhog; az ember nem tudja, mi a ráadás, a szél, a zápor vagy az emberek? De hát este is van, november is. Talán soha meg sem virrad itten és talán soha ki sem tavaszodik. Csak a Carlton ablakai világosak hosszú rendekben. Ott már megint tanácskoznak a népek jussairól.

Egyik pesti ismerősömmel, aki éppen ott tanácskozott, tfdább oldalunk az ereszek alatt, mert nagyon is keszstel ez a rigolyás november. Az egyik kiálló kis barokkerkély alatt áll most is az én öreg magyarom. Nagyt Változott a nyár óta. Foltozott városi gúnya fityeg rajta, megfeyjthetetlen színben, nem is uraságoctól, hanem koldusoktól levetett köntös. Lábán csizma helyett kiszolgált bakkancs, mely talán még Szibériát is megjárta. Csak a fején van új *ruha*, afféle kék tányérsapka, melyen az ő rangja sárgul: *ÚJSÁG*. Nem nézi alóla már a fergeteget,

pedig most igazán van fergeteg. Lassan, bágyadtan motyogja: *Új Hírek! Új Hírek!* — pedig csak ketten bolygunk az utcán, a pesti úr, meg én. Nekünk meg éppen az az egyetlen *új hír*, amit bizonyára nem szabad megírni, mert csak a magyar szívdobogás adhatja tovább. Pesti barátom szeme is megakad a furcsa rikkancson. Újságot vesz tőle ő is. Remegő kérges kezével kortársz aprópénzes tarsolyában.

— Hagyja csak, jó öreg...

— Kérem, nekem nem jár több. Nem illik, mert nem illet. Nem szógáltam meg. Pedig — aki sokat böjtöl, az elfogy. Ezért fogy itt a magyar. Az újság meg nem fogy ebben az ebidőben...

— Hát miért nem árul lapokat, amik jobban kelnek. Például a *Slovákot* vagy a *Slovenská Pravdát* vagy a *Grenzbotét*...

A görnyedt ember kiegyenesedik. Büszke, amilyen csak maga a nyomorúság tud lenni, mert a nyomorúság már senkitől sem függ.

— Hát instálom, csak nem kínálok valamit, amit nem értek. Még kevesebbet kínálhatok valamit, amivel egyet nem értek ...

Pesti barátom szinte szégyenkezve vett még négy-öt lapot. Csupa *Új Híreket*. Igaz, barátaim megbíztak, hogy nekik is vegyek ... így mondogatta, hogy az öreg patonyi pusztai számadó, a pozsonyi utca esti rikkancsa, aki már nem rikkant, hanem csak ríkat, ne vegye észre, hogy — alamizsnát kapott...

Az eső zuhogott. A szél hárfázott a drótokon. A Ferencsek templomából nem hallatszott már az orgona. Mi csendesek voltunk, csak én suttogtam:

— Úgy-e, barátom, vannak még büszke magyarok... Vidd át a határon tanúságodat: vannak még a világon erős meggyőződések... Vannak vár-szívek, melyeken nem lehet rést bombázni, — vár-szívek, amiket nem lehet kiéheztetni.... *Nec Marte, nec arte* ...

JÁRÓKELŐ URAK! KI TUD ITT ANGOLUL?

 Clark Ádám-tér. A magyar ég leszállott a földre. Leszállott az a nagy kék nyár, melyet az *Ázsiából* kijöttek feje fölé sátonnak vont az ezer esztendőök előtti vezér, Árpád, a magyar DUCE. Egy pár nyíllövésnyire — vagy beszéljünk csak korszerűen, — egyetlen avion-rebbenésnyire — az az égből leszálló magyar nyár örök életet éltet: aranyló kalászban acélos búzaszemeket. Itt a Clark Ádám-téren ez a leereszkedő kék nyár éppen csak izzik és az alagút szájaig árváskodó tíz szál fának rozsdássá perzseli levelesét. így írja a napsugár és írja erre a zöld levelesből váltott avarpergamentre az időt, az időknek múlását...

A híd — elég így, és nem kell mondanom „Lánchíd”, mert a „híd” tökéletesen jelöli az egyedülvalót, a korszerűt, a szépségeset, az embereket és országokat összekötőt, eggyé forrasztót, — a híd mesésen szép benyílójánál oldalt áll a rendőr, hófehér köntösben, hófehér Zrínyi-sisakjában. Mindegy, hogy ő a XXVIII-ik Nagy János-e vagy a XVII-ik Szabó József-e. Egyszerűen becsületes magyar ősemlék, aki magán hordja az ember legmagasabb rangját napégette szép orcájában, mely a magyar paraszt ősi képtárából való. Nem is kell megfestetni, mert arca sohasem tűnik el; mindig újra terem. De magán viseli az igazi magyar rangot is. Kis keresztiek,

apró érckorongocskák csillannak mellén, ahogy a nap-sugár meghallgatja szíve dobbanását. Ki tudja, — ő maga talán már nem is tudja —, hogy melyik és mikor termett oda a mellére. Szabácsnál, vagy talán Limanowánál, vagy odafent Uzsokon? Csak annyit csillognak: ott voltam! Ott voltam, mindenütt, hol testemet kellett odatartani sáncnak idegen áradások ellen.

Szeme ide-oda jár. Fehér kesztyűs nagy keze nyugodtan rezdül az emeltyűn, mellyel igazgatja a „piros tilost” és a „zöld szabadot”. Néha nagy nyersen odaharsan egy-egy gépkocsisnak vagy a kormánynál kikönyökölő úri dámának, de nyersen odaudvariaskodik a fegyelem ellen lázadóknak, akár fürge lábú leventék, akár dacos honatyák. Haragszik is rá mindenki az ő lelkiismeretes nagy szívességéért, mert megmentette az életüket. Az utcán mindenki akkor lassú, mikor sietnie kellene, és akkor siet, mikor egy-egy jó gondolatra meg kellene állania. Az utca, ez a zsörtölődő névtelen, haragszik a rend katonájára, pedig ez az X-ik Nagy János vagy X-ik Szabó József naponta százak életét menti, vagyis jobban mondva: menteteti meg az ő ide-oda forgó pillantásával, fehér kesztyűs, emeltyűző nagy markával, merthogy ő annyi időt sem szán önmagának, hogy letörülhesse árnyékot nem ismerő ábrázatát. Olyan is a képe a verejtékcseppektől, mintha csillogó ragya verte volna ki.

Eppen mögötte állok, hogy kegyes intésére keresztelkedjem az utat. Az én XXVIII-ik vagy XVII-ik embeberhez jóképű úr férkőzik. Arca emlékeztet angolszász képmásokra, melyeket a Lánchíd-kávéházban a London Illustrated News-ban imént nézegettem.

A „K” rendőr átkapja baljába az emeltyűt. Jobbjával tisztességtudóan szalutál a mellette suttogó úrnak. Rá sem néz, mert ő nyit és zár, indít és megállít, — igen, odanéz, hol a lámpa piros és azután zöld. De közben hirtelen öblös hangon beleszól a teljesteli napfénybe, mintha a Dunának vagy a Várhegynek rivalna:

— Járókelő urak! — kérem — ki tud itt angolul?

Szerényen jelentkezem. A rendőr rámutat a tudakozódó idegenre és átadja nekem egyetlen szóval: Tessék! Többre már nincs ideje, mert megállít és indít — piros és zöld! — közben életeket, gondterhes és reményteljes életeket mentetet...

Az angol úr meg én pillanatok alatt tisztában vagyunk egymással.

— *Please, you want? with pleasure ...*

Megtudom, hogy az idegen „mayor”, polgármester valami szigetországbéli félmillió városból. A Dunapalotában feledte térképét és Badekerjét. Két dolgot akart tudni, röviden és egyszerűen, csak éppen angolul... Ki volt Clark Adam? Hiszen az ő földije lehetett... őt is éppen Clark-nak hívják. Mit keres ez az angol név az utcasarkon, éppen itt, a magyar Budán? Azután meg, hol is az a sikló? Föl akar menni az őrségváltást meg nézni ... De unja a hőséget. *Too much summer!* Sok a nyárból. De a jó magyarok úgy eldugták a siklót, hogy csak delejtűvel, vagy triangulációval lehet megtalálni...

Örömmel állok be mellé önkéntes Cook-embernek és csakhamar repdesnek közöttünk a halk „indeed” és a hangosabb „wonderful”. A Halászbástyán Mr. Clark, a mayor, melegen rázza a kezemet.

— *Thanks.* Ha arra megy, mondja el, kérem, annak a magyar Bobby-nak köszönetemet. Büszkék lehetnek ilyen embereikre. Ezek csinálják országuknak, népüknek a legjobb propagandát. Megértem, hogy végre is nem kell minden magyarnak angolul tudnia. Talán önök *ma* többen értenek *olaszul*, mint angolul... *Congratulations*, az a magyar rendőr *good specimen*. Van benne *praktikum, iniciativa, okosság*... Az ilyen jó faj. Marad. Kibírja az időket.

Igaza volt Mr. Clarknak, ki most a névrokonságánál fogva átjött nemcsak Clark Ádám remek csodahídján, hanem átjött azon a nagy hídon is, mely a szigetország-

ból Közép-Európa magyar szívéig vezet. Átjött a megértések szivárványhídján.

... És ebben nagyobb érdeme volt annak a névtelen vagy számozott nevű magyarnak, aki nagy nincstelenségében elszakadt a magyar göröngytől, hogy itt álljon a rend vártáján, csípős dermedéskor vagy verejtékes izzáskor, — nagyobb érdeme van, mint sok pompás plakátnak vagy a bő fogásos, virággal övezett, köszöntőkkel megnyújtott bankettnek, hol el kellene hangzania néha-néha ennek is: éljen a józan — az ezredik Szabó János...

KÉTFÉLE ZÁPOR.

ozsonyban,

a Szent Ferenc-rendiek templomának tornyán a vízöntő kőszarkányok haragosan marnak bele a novemberi este nagysötét egébe. Mintha mindegyik vásott kőagarával egy-egy csillagot akarna megfogni. A kőpárkányok alatt megbújnak a koldusverebek, — a szegények, az ittmaradottak, akiknek a sors nem adott módot, — vándorlási ösztönnek nevezett intelligenciát, hogy elmehessenek napfényes országokba. Oda, hol bátrabb a napsugár, mint nálunk, mert legyűri észak kegyetlen óriásait, — a szelet, fagyot, a siránkozó esőket. Bátrabb, mert fiatal; az a déli napsugár sohasem öregszik, szürke, kihűlt aggastyánná, mint erre mifelénk. Idebujnak Szent Ferenc tornyának kőperemei alá, mintha tudnák, hogy Assisi áldott pap fia szerette, istápolta, cserben sohasem hagyta az ég madarait, mert íratlan hite úgy parancsolá neki, hogy szeressed és gyámolítsad és simogasd a szegényeket, akik lemaradtak az élet ragyogó és cirógató melegségéről...

Az esti ősz didergetően fuvolázik és süvít. Föltapasztja a kis téren a szent szoborra a pergamentté aszott levelet; éppen rátapaszt egy-egy pácolt bőrré szárított juharlevelet a kis parkban hallgatkozó két mellszobor szájára. Rászorítja a széles levelest a történetíró magyar pap (Rómer Flóris) bronz-ajakára, a másik levelet a morva

pap író (Kolisek) érc-szájára. Így akarja ez a jó öreg, bölcs, lebírhatatlan őszi szél elérni, hogy most éppen ne szóljanak. Ne tanítsd most, éppen e pillanatban derék magyar történetíró a történelem igazságait! — ne uszíts öreg morva tudós éppen ebben az órában! Hallgassatok itt a templom táján, mert szavatokból nagy baj lesz...

Minden didereg, csak a madárvédő szent, Umbria áldott pap fia templomában most este is nagyon meleg vagy, — még a nagy őszi váltásakor is. A gyertyák sercegnek és imbolyognak, de hirdetik: van tűz, melyet ember ki nem olthat. Van fény, amit ember nem rejthet a véka alá... Sok ott a hívő. Magyarok. Elnyűttek. Szomorúak. Asszonyok és embereik. Vannak ott öregek és agyondolgozottak — és éhesek, akik dolgoznának, de dologtalanul tengődnek. És vannak ott fiatalok, akik nem tudnak mások lenni, mint azok, akiknek szívéből sarjadzottak. Énekelnek — mind énekelnek, azok is, akiknek máskor halk a hangja és csukott a szája. Énekelnek, mert aki énekel, jobban imádkozik, mint aki csak úgy lelkében tömjénezi el gondolatait, vagy előírt gondolatokat mormol. A jó Isten maga is örül az éneknek, mert az nem akad meg az oszlopok csúcsos boltíveiben, hanem fölszáll, túl a Kún László király kőfaragó mestereinek ⁷¹ művész kezétől faragott vízöntő sárkányokon, melyek meg akarják fogni odafönt a csillagokat. Fölszáll a csillagokig, hogy azokról hangozzék vissza az Úr zsámolýáig, valahova messze, hol meghallatszik ...

Hát bizony ez olyan ének, amilyent maga, Umbria szent embere sem hallott még soha. Az ő lelke csak Szent Dávid zsoltárait itta. De ez itt, amit a pusztába számkivetett rongyosok énekelnek, az énekek éneke — a *magyarok szimfóniája*, *SYMPHONIA HUNGARORUM*. Ezt ma nem *is* emberek énekelik, — nem a szegény, vétkes, porban termett, porba vesző senkik, hanem énekel a legnagyobb szent, a szentek szentje, — maga a magyar nemzet...

Egyszerre csak tódulnak a templomból kifelé az emberek. Tolja őket kifelé, őket, a nemzetet, ezért az énekért, a hatalom, mely úgy miként a vert arany, mindenütt aprópénzzé változik át, — itt is kemény kezekben átváltozott kemény bottá, éles karddá. A hatalom rekedt földi szava belerivall parancsával — a *nemzet* énekébe...

A templom elé tűzoltó-szivattyú robog és a vágyakozó ajkakba jéghideg vízsugarakkal fullasztják bele az ének-szót.

Magam is óvatosan osonok tova, a pillérek és az emberek között lebukva, hogy ne kapjam nyakamba én is ezt az őszi égszakadást, melyet a föld emberei viharznak erre felé. Mellettem öregedő csizmás magyar vacog. Tehetetlenül lógatja két karját; ujjaiból csorog a víz, mintha onnan is kannával öntenek. A hatalom ráirányított vízsugara leverte szürke fejről a szemére húzott kalapot és kócos koponyája olyan, mint maga a magyar mező, mikor a pásztás zápor leverdesi és szétkuszálja a sarjút. Megsajnálom.

— Hé, bátya, — én nem lakom messze. Jöjjön föl hozzám. Adok száraz gúnyát. Meg konyhánkban átmelegedhetik. Bátya, messze lakik, ott az Isten háta mögötti Dornkappel-ban. (Pozsony távoli külvárosa, — magyar nincstelének tanyája.) Megfázik odáig ebben a kutya novemberben...

Az öreg rám néz. Megrázza csepegő üstökét.

— Isten fizesse meg a jó szót. De nekem nem ártott a zápor sohasem, az ekeszarv nyomában, a kertek alatti tagon, — de nem ártott nekem a zápor, mikor eszten-dőkig feküdtem az árokban a muszkákkal szemben. Pedig azt maga az Úristen zúdította. Hát ez ártana nekem, ez a zápor, amit emberek szakajtanak? Már én befejezem az én imádságomat...

... És elhúzott, öreges hangján folytatja, ott kapva az énekbe, ahol éppen kellett:

... *Megbűnhődte már e nép,
A múltat s jövődőt...*

A rend kemény örei új vízsugarakat bocsátanak az én szürke magyaromra, hogy megint csak torkán akad a „jövendő” szócska ... Nem szócska, — rosszul mondám, ez a legnagyobb szó...

Az öreg megtántorodik, — mint mondja: ejnye, de megherebődáltam... De azért eldadogja:

— Ha hetven esztendőig kibírtam az Úr minden felhőinek szakadását, csak kibírom ezt az embercsinálta záport is...

Két porkoláb is szökel melléje¹

— Előre, vén lázadó! Még ma éjjel áteszünk a határon. Egy-kettő, *raz-dva* ...

Az öreg kiegyenesedik. Megnö vagy megnöveszti magát. Akárhogy imbolyognak is roskatag lábai, katonásan rakja, vagy legalább próbálja katonásan rakogatni. Hogy ő még tud lépést tartani! Nyomában a száraz aszfalton fekete sáv rajzolódik, mikéntha maga az eső futott volna ott végig. Fekete út ez a templom falához támaszkodó nagy feszület előtt. Az öreg föl is néz a feszületre, de nem süvegelhet, mert a szétrebbenő tömeg valamerre elrugdosta, eltiporta azt a zsiros pörget. Apró keresztet vet, azután a mellette cammogó rendőr vállára teszi kezét és motyogja:

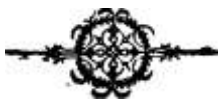
— Sohse nógasson, komám. Engem ugyan kiutasíthat, de a magyar embert belőlem még az a jó Atyaúrsten sem utasíthatja ki...

A tömeg szertefoszlott, mint a pára. A templom nehéz tölgykapuja becsapódik. Sötét lett, csak itt-ott csillan a virrasztó utcai lámpák sárga vetítésében az emberűzés sok apró tócsája. Csönd; csak az őrző csizmái dobannak Isten háza előtt...

Hazaballagok. Sokáig kósza gondolatokkal hánykolódom nyoszolyámon. Nem érzem magamat otthon, kép-

zeletben kunt járok, valahol messze, a somorjai határban. Látom a határárokban, a koromsötétben az én öreg magyaromat, akit leöntöttek, kiöntötték Pozsonyból, mint az ürgét. Képzetelemben én fogadom, — lobogó zászlókkal, fehér ruhás kislányokkal, lovas bandériummal, mert nagyobbak ezek a kis emberek, mint a nagyok, akiknek fogadására sokfelé kivonul az istenadta nép... Nem bírok elaludni. Az újság után nyúlok- Nem emlékszem arra sem, amit tízszer újra kezdek olvasgatni. De emlékezem az ártatlan idő jóslásra: hideg északi szél... . taiajmenti fagyok, — helyenként még sebes eső... Szegény. átázott öreg magyar, — ott a határárokban... ezen a veszekedett éjszakán ... Dermedt göröngy a párnája, november a takarója... Nem, még sem féltem. Pásztortűzet gyújtott neki maga az Úr, akadozó, lassuló szívében, mert már ő is „megbűnhődte multat és jövődőt ...” Nem fagyhat meg.

Elnehezednek szempilláim. Álmomban ott fogadom a csizmás vén nincstelent, lobogó zászlókkal, lovas bandériummal, — mert nagyok ezek a senkik, akik csak a számjegyben vannak benne, majd a holnap reggeli krónikában: „ma kiutasítottak 118 személyt...”

AZ IGAZI CSODADOKTOR.

okszor megfordultam ebben a faluban. Csupa cserepes ház. Csupa csín, józanság, tisztesség. Ha valaki az „alvégi hattyúk” közé, — ahogy a szolgabíró elkeresztelte a pompás libákat, melyek a „Kis Balatonnak” csúfolt esőtócsában lubickoltak, beejtett volna karikagyűrűt vagy ma már átkozottul ritka aranypénzt, bizonyos, hogy a kispostás vagy kisbéres már; másnap loholt volna Pestig, ha kell, Párizsig, hogy megvigye a kihalászott kincset jogos tulajdonosának. Ha pedig nem akadt volna ösmeretes gazdája, a vén kisbíró hetente kidobolta volna: „Találtunk pediglen valamit. Az, akit illet, igazoló papirosok bemutatásával, de díjmentesen, fölveheti a *tettes* jegyző úrnál.” Ennek a falunak még a lesiklott modern időkben is rendületlenek az erényei. Régente 1867-től mindig fehér zászlóval *szavaltak* a 48-asra. A háború után ők vésethették a templomtéren „röndölt” kőhuszár alá százalékarányban a legtöbb becsületes nevet. Aki meg hazavetődött pokolországból, ha agyagbarna arcán egyáltalában lehetséges volt a pírulás, pironkodott, hogy csak *kiszűstöt* hozott haza. Mert ha vannak faluk, hol számontartják a százéves Matuzsálemokat, — már pedig száz esztendő ritka áldás vagy ritka csapás, itt számontartották külön a jó egynéhány” *aranymedáglíást*. Mikor jókedvükben gyöngyösbokrétát

kötöttek, az ő nótázó kórusuk volt a „leghíresebb felvégi opera”. A legények meg úgy járták a hatvágás-verbungost, hogyha siket ember nézte, muzsikussá kellett válnia, hogy látta a szélesvállú, keskenycsípőjű ősemberek ropváröptét, ahogy sarkantyús csizmáikkal fölrugták a gravitáció kitalált törvényeit. Ők híret sem hallották a szárazbetegségnek, mert a Teresienstadtban „elhótt” öregbíró még 1848-ban nagyszerű kutat fúratott. Híret sem hallották az *egykének*, mert asszonyaikkal együtt azt vallották, *hogy a magyarból sohsem elég*. A szavuk mindig szűk volt, mert mondták: szóbeszéd kaputos embernek való, mivelhogy az — ráér ...

Úgy-e, el sem hiszik nekem, hogy még ilyen telep is van ezen a jócskán összezsugorodott magyar glóbuszon, melyből 1919-ben úgy osztották a java gerezdeket, mint a jóféle piros almából. Ha nem is hiszik, mégsem írom ide ennek a falunak nevét, mert akkor csudájára megindul arrafelé a népvándorlás. Odatörekszenek képviselőjelöltek, falukutatók, szociológusok és minden jóakarató szerzet. Már pedig én félek, hogy annyit *kezelnek* az én kedves, titkos falummal, hogy lekopik a hamva. Hiszen még a kiállított almát, barackot sem szabad megtapintgatni, nyomogatni, mert tüstént levedlik róla a napsugár csókja és foltos lesz; megromlik ott, ahol hozzáérték. Én ismerem ott már a harmadik nemzetiséget és javasolom, hagyjuk meg őket derék *ázsiaiságukban*, mert *ezt* nem lehet újra föltámasztani.

... És mégis, — volt ennek a falunak szörnyű bűne. Eredendő és nem megtanult bűn. E szörnyűség már talán ott szundított vagy kiabált minden *gyerök* bölcsejében, már ahogy a fiúkat ott hívni szokták, mert az ember másik fajtája *csak* leányzó. Azt sem tudom, honnét hozták magukkal ezt az örökölt bűnt. Én azok mellé állok, akik megbizonyítják, hogy már onnét hozták, ahova valamikor elzarándokolt az a Julián barát, akit már régesrégen szentté kellett volna avatni a Szent Péter

bazilikájában. Nevezzük ezt az ősi bajforrást *Turánnak*, egyszerűen a megszokás kedvéért, bár én magam sem tudnám ezt az országot színesen, pontosan belerajzolni a földabroszba. Ennek a bűnnek nevét nem találjuk meg a hét főbűn között a katekizmusban. Valami deákos magyar elnevezte *virtusnak*. Olyan erénynek, mely a legnagyobb bűn. Egyik aranyszájú poétánk meg, mikor német földön korcsmai mulatságot látott, így írta meg:

Ha ez a csárda a Tisza partján volna:...
Az is, ami folya, tudom másként folya,
S idebent azóta csak egy legény volna!

Aki ebben a faluban fölvette a házasság szentségét, az már rendes ember maradt. Az már nem késelt és őt nem késelték. Addig baj volt. Vasárnapokon, a létánia után, a búcsúk áldása nyomában sokszor megszakadt egy-egy makkegészséges fiatal élet fonala, még ha ez nem is gyatra fonál, hanem vert acéllánc volt is. Csupa semmiért. Néha két icipici szó miatt, — mert az egyik *felvégi*, a másik *alvégi*. Vagy mert az egyik nótája víg, a másiké szomorú. Vagy mert a barna dédapja haragosa volt a szőke dédapjának. Néha — de ritkán azért is, mert külsőék Magdíja vagy belsőék Rózsája, ahogy a legények *tanácskoztak* muskátlis ablaka alatt, egyik előtt szemérmesen sütötte le szemét, — a másikkal meg szembe nézett.

A jó Isten tudja, e tragédiák magva nem is a hosszú-nyakú boros palackokban oldódott föl. A homoktól nem ingott meg egyikük sem, ahogy soha meg nem inogtak sem a barázdán, sem a *gránicon*, sem a becsület kálvária-ján. De hát vasárnap egyszerre szétcsörömpölt a lámpa a fejek fölött és nem egy vitézi legény toborzó közben hallgatott el, vagy édesapja portájának kis pallóján. Aki tette, sohasem tagadta. „A Pista sújtott. Én vissza. Meg volt. Bánom”. Mikor a bölcs bírák szerető szívvel,

aggódó sajnálkozással küldték őket hosszú keserves esztendőkre Vácra, katonásan összeverték bokájukat: „Köszönöm hozzám való jószágukat. Megvezekelek. Szerettem a meghóttat.” És ballagtak a rács mögé, alázatosan, mint a mártír. Büszkén, mint a hős. Kiegyensúlyozottan, mint a bölcs.

Senki sem tudta őket beoltani az igazság és higgadság szérumával, pedig minden baj csak azon múltott, hogy valaki, akit nem szabad megkéselni, akkor ragadja meg azt a becsületes, de végzetes kezét, mikor éppen döfni készül. Csak nem volt éppen mindig kéznél házas ember vagy idegen, hogy kezes báránként hazaterelhesse ezeréves puszták vadjait. Okos doktorok kísérleteztek. A szolgabíró ebbe a faluba rakatta a legtapasztaltabb kakastollásokat. ők is későn jöttek; összeírhatták a *tényálladékok* és magukkal vihették a két virtuosus legényt, akiknek mindegyike más és más okból hallgatott. Hórihorgas plébánosuk, aki földijük volt és az öregbíró fiaként iskolázott Esztergomban, minden vasárnapon prédikálta például a *Hegyi beszédet*, Máté evangéliumának 5. rész 11. verséből: „aki haragszik az ő atyjafiára ok nélkül, méltó az ítéletre...” És 25—16. versekből: „...Ellenséged ne adjon a bíró kezébe és a bíró oda ne adjon a porosló kezébe és tömlőcbe ne vessen téged. Bizony mondom néked: ki nem jössz onnét, míg nem megfizetsz az utolsó fillérig...” A zömök, tömör kálomista tiszteletes, aki szintén földijük volt, mert elsőszülött fia a régi tiszteletesnek, — kemény hangon hirdette a gyülekezetben: „... És írva vagyon Mózes I. könyvének 4. rész 10. versében: Monda pedig az Úr Káinnak: mit cselekedtél? A te atyádfiának vére kiált énhozzám a földről.” A kántortanító agyonmagyarázta, hogy kevesen vagyunk mi magyarok.« Az emberirtás merő mulatságból a legnagyobb hazaárulás. Hiába siránkozott egyik anya hanyattesett fiáért, a másik elkísért fiáért. Megint csak új vasárnap virradt. Ezért javasolta egyik ősz gazda, akit

*csodadoktor*nak csúfoltak: „Merthogy sok bajokat hoz a vasárnap, töröltessek el és az emberek imádkozzanak mindennap”. Csakhogy e derék parasztfurfanggal nem lehetett megcsorbítani a biblia hét napos törvényét, meg a világi törvényhozók végzését.

Csodadoktor... Én sem ösmertem más néven. Áldott ábrázatú, szép öreg ember volt, áldott ábrázatú, mint akármelyik apostol. Pedig valamikor régen ő is egynehány esztendőtt „várakozott” Szegeden vagy Vácott, valami kés miatt, öreg napjaira kapta címzetes nevét, mert igazában *doktorkodott*. Hozzám is benézett átutaztában. Emlegette, hogy valami hercegasszonynál járt Tirol hegyei között, mert az jobban bízott tudományában, mint a bécsi professzoréban. A hercegasszonytól új szép nevet is kapott: *Ezerjófű Pista*.

— Mivel gyógyít, Pista bácsi? Még becsukják...

— Nem lehet. Ingyen teszem. Nem botlom. Csak kettő kell hozzá. Egyiket Isten adta. Ez a józan ész. A másikat magam szereztem. Ez a gyakorlat. Ficamodást beigazítani, törést összeforrasztani, megtanultam az ökrök lábán. A gyomrot reparálni megtanított kutyám, a Pergő. Az csak azt a füvet nyeli, amelyik jó neki...

Tavaly szaladt le a csillaga. Senkije sem volt. Asszonya elhagyta a legnagyobb hűségben, csak akkor, mikor eljött érette a legnagyobb kérő. Legényfia ott maradt Halicsban. A leánya meg elment az „Úr szógáló lányának” — ahogy ő szokta mondani, ötven holdas pompás szántója volt és senkije, kinek hagyhatná. Mikor gödhösödni kezdett, meglátogatta a tisztelendő is, a tiszteletes is. Hagyná a kincstár helyett az ekléziának. Üdvösségére válnék a kegyes hagyomány. A csodadoktor sebesen pislogott.

— Az üdvösségemért? A szegény jó Balogh Gyuri miatt? Az ő elvett életéből tíz esztendőtt törlesztettem a magaméból a Csillagbörtönben. Négy és felet helyette is harcoltam a háborúban. Nem tehetek róla, hogy nálam

is volt kés. Nála is volt. Vagy én. Vagy ő. Hát ő. Az Úr akarta így. Állítottam néki szép kőkeresztet. Ráíratam: *Balogh György. Élt 25 esztendő. Bocsáss meg az ellenünk vétkezőnek.* Ez a számadásom rendben van.

— De hát ötven holdat csak nem hagy a kincstárnak...

— Nem.

— Az eklézsia ...

— Megéledgél az, még az én egypár véka gabonám nélkül is. Emberek *gyógyulására* hagyom. Még ma, hogy a másvilágon meg ne bánjam ...

Még az este gyülekeztek a *csodadoktor* portáján az öregbíró, a nyugdíjas botos ispán, a patkoló kovács és az okoskodó bográn. Gyertyaszentelő Boldogasszony napján szent csöndben fölvette a néhai nevet. A hivatalos urak meg álmélkodva olvasták a négy tanú előtt megírt öreg betűs végrendeletet:

„Isten nevében, nagy békességben hagyományozom ötven holdamat mindenestül Sz.-falva községnek örökös alapítványul. Osztassék meg tíz, mesgyés, öt holdas darabokra. Jusson minden öt holdja életfogytiglani ingyenes haszonnal tíz fiatal gazdának, akik fölvtették a házasság szentségét a nélkül, hogy legény korukban kihúzták késüket embertársukra. Ha tíznél több igaz akad a falumban, mindenkor a tíz legfiatalabb kapja, mert a legfiatalabbak lehettek volna a legfenekedettebbek. Hát békességük is a legtöbb becsület. Ha meg valamikor tíznél kevesebb a választott, a szabad just azok kapják haszonélvezetül, akiknek frigyét legelébb áldja meg az Úr jó magyar gyerekekkel, hogy nevelnék báránynak odahaza, farkasnak a csatatérre. Ámen.”

Az elment *csodadoktor* jól gyógyított. Azóta ebben a faluban sokkal több a *fehér* vasárnap, mint a *piros* vasárnap.

DE AZ ISTEN SEM ENGEDI . . .

gyik Ipolymenti vámháznál vesztegeltünk. Mint soffőröm mondotta: meg kell mutatni a cseh fináncoknak is az autó *marhalevelét*... Oda-bent a vámházacskában sokáig lapozgatnak, hajtogatnak, pecsételnek. Én meg kunt várok az ország útján, mely akaratos emberek balvégzéséből ország útjából országok útja lett. Kiint várok, mert Isten ege alatt mindenkoron sok a látnivaló, — a négy fal között meg mindenkoron sok a gondolkodni és az ítélni való. Hallga! itt lent a kedves kis Ipoly hízeleg a partoknak. Hogy inni ad a szomjúhozó rögnék, éppen valamelyik görcsös fagyökérnek meséli, — míg alatta gyerekes bujdoskában átbújik, — hogy bizony úgy bántak vele, mint a királyi vagy császári famíliák apró csemetéivel. Már a bölcsőben megteszik ezeket marsalloknak avagy ezredtulajdonosoknak, de legalább is afféle örökös zászlós úrnak, pedig kapaszkodás nélkül még karon ülni sem tudnak. Bölcs parancsuk meg legfeljebb egy-egy cérnavékony visongás. Hát őt, az Ipolyt is, a világpolitika kinevezte hajózható folyónak, — a magyar határ hátraszorítása okából vagy okáért. A kedves csacsogó csörgedezésből meg is értem a kérdést. Az Ipoly éppen megkérdezi a nagy görcsös gyökeret: mi is lehet az a — *hajó*? — A szomszédos akácokra patyolat virághó esett. Az egész levegő zsong a

szorgalmasok beszédétől; most vagyon a méneknek aratása. Az úton át kecses barázdabillegető lépdél. Megmegáll és fölnyújtogatja parányi nyakát és nagyokat nyel. Megértem: italos az apróság. Most is tovább szürcsöli mámorító italát, a hársvirágból, akácfürtökből kevert illatbort...

Az út szélén a madár mögött mezítlábas kölyök lebzsel és kétágú fácskán faragcsál, éppúgy, mint valamikor — sok évtized előtt, én is faragtam- Megértem, hogy új parittyá készül. Közbe foghegyről köpköd is egyetkettőt, akár az öreg számadó a bagó után, — pedig ő még nem rangos ember, — csak kétlábú a nyája, mert hogy ő a libapásztor. Rengő-ringó, tötyögő libáit úgy kommandálja, akár a kapitány úr a századját.

— Hej-haj, — hahó-hej! Erre te! — ide bel — jer te gunár! ott a hínár! Hej-haj!

Nézegetem, számolom a bamba fehér sort. Tízlépésre tőlem szintén a libákra báméskodik a cseh határőr; — a hátán átvetett puskájára keresztbeveti karjait. A fiú szétveti a lábát és libáinak, a napsugaraknak, a nyíló akácoknak, a magas égnek vagy maga-magának dalolgat; — nem nekünk, nekem és a cseh határőrnek, mert mi nem is vagyunk itt neki, dúdolgatja:

*Ezer esztendeje annak,
Hogy a magyarok itt laknak ...
Ki akarják mind irtani,
De az Isten sem engedi... engedi...*

A határszéli katona ráfülel. Csizmaszárából mogyorófa-pálcát húz és megfenyegeti a libapásztort. Igaz, magyarul szólal, csak éppen reccsenő a szavak kótája.

— Hej, te kölyök! nem mondtam már, ne merd ezt a nótát kintornázni?

A mezítlábas fiú jobban ráhelyezkedik talpára. Lába szárai belecövekkelnek a homokba, mint a jóféle kétágú-kötésű barna gyökér, mely erőt szí az ősi talajból, ahol

éppen áll. Feketecseresznye szemét ráveti a karabélyos

őrré és nyugodtan faragja tovább a parittyáját.

— Hát oztán miért ne daloljak?

— Nótázhatsz golyhó, — de ne ezt a nótát!

— Hát oztán miért ne ezt a nótát?

— Szedte-vette, még te akarsz nekem preskribálni?

Hát azért, mert az a nóta nem igaz. Ti nem laktok itt ezer esztendeje! Ez itt valamikor nagymorva föld volt...

Az apró magyar eltartja magától a parittyát, — úgy mérecsgéli kétágú nyílását. Próbálgatja, jó lesz-e célzásra. Kidüllesztí vézna mellét.

— Hát nem tudnám, hogy a vitéz úr már itt lett volna múlt évi Szent Jakab havában, mikor én már akkor három esztendeje őrzém a libát...

— Orcátlan kölyök! Hát aztán ki akar titeket kiirtani? Itt lábatlankodtok, mióta fölszabadítottunk beneteket ...

A fiú lazít egyet peckes lábaszárán, mintha az a két kis barna gyöker arra készülne, hogy nagy hirtelen elszakadjon az őstalajtól.

— Már hogy is ne... Idősapa is azért maradt ott Halicsban, mert kendtek mellőle mentek át a muszkához ...

A katona most már csehül ropogtatott valamit, amit jónak látott elmondani, nem is a fiúnak, hanem a szenteknek, akik nagyon fejcsóválva hallgathatták. Megforgatta a mogyorófavesszőt és gyors zökkenéssel lendült a gyerek felé, puskástul, panganétostul. A gyerek máris repült, mint a riadó őz, hátravetett fejjel. Közbe libáinak is füttyentett és hátraszíszentette: *rajta gúnár!* — *jön a tatár!* — *nagy a határ* — *szűk a hínár!* *Hajrá!* Mikor már fogyott a levegő közötté és a határőr között, — a fiú már az Ipoly közepén úszott és csapkodta az agyagos hullámot kutyamódra. Utána evezett gágogva, szipogva egész fehérállás csapata.

...A soffőr kikerült a vámházból és vigyorogva lobogtatta a *tryptichjét*. — Itt az autónk marhalevele!

Mikor a gépkocsi átdadogott a hepehupás fahíd felhökkenő gerendáin, a kis libapásztor már az Ipoly magyar oldalán gyülekeztette libáit. Tovább faragcsálta parittyáját és csengetyű hangján fújta át a túlsó partra:

*Ki akarják mind irtani,
De az Isten sem engedi.. .*

Szélesebesen robogtunk tova, most már nem az országúton, hanem Magyarország útján. Hátra-hátrapillantottam. A kis libapásztor fogyott, — már csak akkora volt a lekönyöklő akácok fehér lugasában, mint elébb túl az apró barázdabillegető. Nótázását már nem hallhattam, — csak úgy magamban hallottam, — és jókedvem kerekedett a bánatos nótától, mert éreztem, hogy „az Isten sem engedi...”

FEHÉR BOTOS EMBEREK.

Ujra a pozsonyi utcán ...

A Slovenská Banka palotájának falához magános szikár ember támaszkodik. Sapkáját kezében tartja, pedig a szemben épülő óriás szobor állványait búbos-boglyas fehér tömeggé fújta a kavargó hó. Abból, hogy sapkáját markában szorongatja, következtetem, hogy a kopott ember alamizsnára vár. Azt hiszem, ma már hiába vár. Hiszen ha nem akadt volna dolgom — valahol a *Jirasek-soron*, én magam sem kóborolnék itt a haragosan verdeső, vergődő Duna tájkán; — otthon még az ablakok felé sem néznék, hogy ne lássam az idő meghasonlását önmagával és a békességgel. Az a szegény ördög legalább nem várt egészen hiába. Sapkájába csúsztatom az én szerény, nagyon szerény obulusomat. Látom, mennyire reszket a keze, — vacog az egész férfi talpától orcájáig. Mintha csak úgy pislogna benne az élet, mint a gázláng az utca fölött a szélvészben lóbálódzó lámpákban.

— Hallja! — az Istenért, menjen már haza.

Halkan, nyugodtan felel, magyarul, — mert erre mi felénk minden koldus — magyar.

— Hát miért mennék haza?

— Mert — mert este van.

— Már este van? — kérdi és indulásra igazítja botját, mely végesvéig — *fehér*.

A kérdéséből és a botjáról tudom, hogy ennek az embernek régesrég *este* van. A világtalanok járnak fehér bottal.

— Merre megy hazafelé? — Klarissza-utca 6? Kapaszkodjék karomba... Síkos ez az új hó, meg fújja a szél, fújja. Nehéz benne kitapogatni a helyes utat. Néhol az aszfalt fekete tükör, néhol meg derengő hódomb.

— Köszönöm. — És kapaszkodott.

E pár szóból tudom, hogy magyar vak. Hála Isten, még nem minden magyar — vak. Igazában csak én kérdeztem; ő meg csak felelt, mint a jó gyerek. A világtalanok a legengedelmesebbek ezen a cudar világon.

— Mikor volt?

— 1918-ban. Az utolsó héten. Vittorio Veneto fölött, — nem messze a Piave-tól.

— Hogyan?

— Éppen hajnalodott. Hej, de fényes szép volt! Valami robbant. Fájt. Elaludtam. Fölébredtem. Nekem este volt.

— Boldogtalan!

— Én? Miért volnék boldogtalan?

Megdöbbsentem. Micsoda rezignált magyar! Hát nem legboldogtalanabb, aki elveszti két szeme világát?! Igaz, a hazáért... De most meg olyan hazája van itt, mely nem törődik vele éppen azért, mert a hazájáért vesztett napot és színt és szépséget.

— De hát mégis csak borzasztó, ha az ember nem lát. Annyit sem, hogy már késő este van.

— Kérem, — én látok. Látok a fülemmel, mert meghallom a jó szót és hozzá képzelem a jó embert, orcájával, szemével együtt. Látok a kezemmel, mert érzem benne az alamizsnát. Látok a lábammal, mert kitapintom a hazafelé induló utat. Látom a napot, mert ha süt, rásüt a kezeimre és nem fáznak. Látom a telet, mert akkor didergem.

— Micsoda istenes ember, aki így érti végzetes sorsát...

— Oh, uram, nekem könnyebb, mint azoknak a magyaroknak, akik látnak...

— Ugyan, miért?

— Először is — kérem alázatosan — én ma is látom a régi időket, úgy ahogy voltak, mikor nekem bealkonyodott. Mert meg nem láthatom az új időket...

— Ez bölcsen hangzik, de nem hiszem. Csak érzi maga körül az örök idegenséget, ami erre a városra mázsálódik...

— Érzem, de kevesebbet, mint azok, akik látnak. Én sohasem köszönöm meg az alamizsnát a hozzám lépőknek. Nem hálátlanságból, hanem azért, hogy ne szóljanak hozzám — idegen nyelven. Akkor szégyenleném elfogadni az irgalmasságot. De így — hallgatva — azt hiszem, magyarok között volnék ...

— És adnak a nem magyarok is?

— Azt hiszem, — igen. Lássá, uram, ön az első, aki szól is hozzám. Szó nélkül könnyebb koldulni. Mi magyarok nem születünk koldusoknak, bennünket csak keserves kínnal nevelhet a balsors koldulásra. De így — szó nélkül, — úgy megy, mint az első puska lövés...

— Nem értem ...

— Úgy-e, akik kimentünk a gyilkos frontra, imént még a legyet sem bírtuk volna megölni. Ott meg kunt a fronton a lelkünk megkérdezése nélkül puffogattunk arra, ahol a másikat — éreztük. Azért ment ez könnyen, mert nem az egyes ember volt a cél, hanem sokan együtt, akiket nem hívtunk Péternek vagy Pálnak, hanem egy halomban névtelenül ellenségnek. Lőttünk rájuk, mert nem ismertük őket, mert sohasem láttuk az ábrázatukat... Instálom, a koldulásnál is így van. Könnyebb tőlük koldulni, ha nem látom orcájukat, nem hallom szavukat, ha sohasem tudom meg, nem voltak-e — idegenek... Hej, a magyar ember nem született koldus...

— Szegény ember...

— Ez már úgy van, hogy annak, aki megnyomorodott, a gondját senki sem vállalja. Éppen csak az utca vállalja, mert hát az emberek egyenként szívtelenek, gonoszok, kemények. De úgy együtt már irgalmasabbak. Meg aztán nekem könnyebb is, mint más koldusnak. Nem kell komédiáznom. Nem kell csonka kezét vagy lábát a járókelők elé nyújtogatni, hogy meghökkenjenek, megijedjenek vagy megharagudjanak — és ezért adjanak. Nem kell rózsafüzért pergetnem és lélektelen imádságot morognom, hogy az emberek azt higgyék, — imádkozom. Nem, én akkor szólhatok Istenemmel, amikor ő igazán leszáll hozzám; nem kell egyre hívogatnom... Nincs szemem, — hát nem is kell szemforgatóvá lennem; mi magyarok nem születünk szemforgatóknak sem. Az emberek egyszerűen meglátják nálam a fehér botot és adnak, mert a világtalant jobban sajnálják, mint azt, aki elhagyta már kezét-lábát, vagy azt, akinek nincsen feje, mert az Úr elvette az eszét. A vak ember élete csupa békesség, mert már nem kell féltenie a szemét...

Csodálkozva hallgattam. Hirtelen megállt, mintha ő vezetett volna engem.

— Uram, — megérkeztünk. Ez a Klarissza-utca 6-os szám. Itthon vagyok. Mindent köszönök. Nem mondom: az Isten fizesse meg. Nem mondhatom, mert az Úristen ma sokszor nem tud fizetni...

— Miért?

— Mert vannak emberek, akiknek fehér botot kellene kezükbe adni, hogy a nép messziről lássa, hogy vakok. Tetszik tudni, ezek ma azok az emberek, akik a népeket — vezetik.

A szegény ördög ezzel a furcsa bölcseséggel belesötétedett a kapualjba és nálam hagyta nagy magyar keserűségét. Keserű volt, mert igazság volt, — magyar igazság. Magam is behunytam szememet, hogy hazataláljak.

VÖRÖS LÁMPÁK.

nagyvárosi flanörje óránként megszerezheti magának a *tanú* címét és jellegét. Pedig a lelkiismeretes ember nem igen vágyakozik hatósági idézések után. Nemcsak azért, mert ilyenkor elszedik tőle azt, amit elkobzás és álkulcsok nélkül el lehet vinni, noha a legszentebb magántulajdon, — elszedik az idejét, hanem azért, mert a legigazabb ember is váratlan események történésekor színvak. Látja a történést, de nem látja a történések valóságos színét. Ezért a rendes ember fél a saját képzeletétől, mely nem ért a fényképezéshez, hanem csak fest, bármennyire elvirágzott már a festők aranykora.

Valahol utcát kereszteztem ott, ahol a középben nappal is ég a vörös örökmécs. Amerre fordul, arra biztos az ember, mert ez az örökmécs az élet fárosza. Csak éppen az a fekete keszkenős Julis néne vagy Pola néne — azt hinném, ilyesforma a neve, — nem látja azt a tilalmas mécsesét, mert ő ahhoz szokott, hogy útkeresztezéseken a Szent József kőszobra áll, — a dülő úton meg legfeljebb a szomszéd madárijesztője. Meg azután azért meggyén rézsút keresztbe, mert valaki megmutatta neki az utca másik oldalán veszteglő nagy kék masinát, mely odaröpíti, ahova sohasem bírna elgyalogolni, pedig valamikor begyalogolt Ormándról Nagykanizsára, takaros fején a púpozott vékával, mikor jól termett a feketeszárú

cseresznye meg a császárkörte. Nézi azt a nagy kék vasúttalan vasúti kocsit és rajta az óriás számot, hát rézsut neki! Az a rézsút a legrövidebb út. Nem tudja még, hogy nagyvárosban éppen az *egyenes út* könnyen az ember sorsába kerülhet... Neki nem mondotta senki fia, mi itt á regula, — meg nem is osztották markába a tanítást, mikor kikötött a nagyállomáson, — pedig annak így kéne lennie, hadd tanulja meg az Idők rendjét... Más vizek folydogáltak még a Dunán is, hogy ő utoljára járt Buda táján, valamikor régesrégen, hogy lássa magyarok csillagának, Szent István kerálynak jobbját és megnyugodjék, hogy nem balkéz igazítja a magyarok dolgát, hanem az az ezer esztendőben el nem fáradt jobbkez ... Akkor még ifjasszonynak szólogatták. Még nem kellett félni ettől a tengersok össze-vissza rohanó masinától, melynek még a szele sem rozmaringillat. Akkor még a darúszőrű, meg a vasderes húzták az urak hintáját. A kocsis jobb ember, mint a gépész. A gépész még a cséplőgépnel is lenézi a kocsist, pedig az mégis csak a bakon ül. A sallangos gyeplő csak szebb, mint akármiféle kormánykerék. Az ostor meg csak szebben pattog, mint ahogy ezek a masinák túlkölnek. Azok a darúszőrűek, vasderesek, piros pejek nem bántották az embert. Vigyáztak rá, mert szeretik. Csak a cigány lova megy neki a népeknek, mert kórságosan bolondos, miként a gazdája, — vagy világtalan obsitos remonta ...

Az anyó éppen rézsút keresztezett ott, hol az alagútból kiszáguldott a pompás Cadillac-kocsi. Olyan az fényes testével, mint az óriás szarvasbogár összecukott szárnyakkal. Szembe meg rohant a szürke taxi, a nagyváros siető proletárja. Julis néne — vagy Pola nénének hívják? — éppen belebaktatott a két kocsi szelébe.

Meghült bennem a vér. A fêkezések csikordultak, hogy még a fogaimmal is hallottam. Vannak hangok, amiket legélesebben fájós fogunk hall. Lábam gyökeret vert. Odabáméskodtam. Szóval — tanú voltam. A két kocsi

között vagy *alatt* kell lennie a fekete keszkenős nénének. Bámészkodom, mintha egyedül éppen nekem magyarázgatna a mindennapos vendég, az idegenforgalom legnagyobb mestere, a halál. A parádés túrakocsi kormánykereke mellől fátyolba göngyölített, szépséges úri dáma penderedik ki és rikácsolva szidja az oktondi Pola nénét, — akit talán Julis asszonynak hívnak. Hogyan jut ő hozzá, hogy bajba kerüljön ilyen együgyű pusztai boszorkány miatt! Látom, hogy a taxi „kocsisa” is kiugrik, de az hallgat. Megnémulhatott ijedtében. A fehér sisakos „biztos úr” is odaszökell. Becsületes gondja, él-e még az anyó? — Észre sem veszi, hogy már mindkét gépkocsi továbbiramodott, a finom masina Pestnek, a szürke Budának. Hiába parancsol az élet derék őrmestere, — közben az utca felett már kizöldült a vörös mécses. A rendőr áll egymagában, kezében a rendes notesszal, hogy megindítsa az „eljárást” a parasztanyó ellen, ha még — él. De az anyó úgy eltűnt, mintha elnyelte volna az aszfalt. Vagy egyik kocsiban *yogi* ült, aki eltűntette? Egyszerűen nincs. Én tanú voltam, — tehát nem láttam semmit és nem értettem semmit.

Éppen úgy megvakartam tarkómat, mint a derék megzavarodott, pirosra cserzett ábrázatú sisakos magyar. Azután sietve odébb álltam és törtem a fejemet, hova lett a néne. Még egy vércsőpp sem maradt utána. Ahogy balagok az alagút lármás homályában, egyszerre számot látok magam előtt: 678. Úgy bukkan elém, mint az ismerős arc, melyről nem tudom, hova tegyem. Ráíródott valamelyik idegem érzékeny lemezére, anélkül, hogy észrevettem volna, — éppen úgy, ahogy lenyomódik a nedves írás a tenyeremre, hogyha szórakozottan bele-támaszkodom. Micsoda szám lehet ez? Hirtelen hozzá-látom a kis táblát, melyre fölzománcozták. A kis tábla köré lassan lerajzolódik a szürke gépkocsi köznapi négy-szőge. Egyszerre megjelenik előttem ünneplőjében a feketekendős öreg magyar asszony, ahogy nagy bizton-

sággal lépked arrafelé, ahova utat nyitott a száguldó halálnak a zöld lámpa, — az a csalóka zöld szín, a reménységek színe. Szabadulni akarok a képtől, mint minden túlterhelt ember, aki ha mással nem takarékoskodnánk, legalább gazdaságos a hellyel szegény koponyájában.

Hetekkel később taxin siettem valahová. Ahogy beülök, olvasom azt a titkos számot: 678.

— Hallja, ember, nem ez a kocsi fékezett a minap utolsó pillanatban, hogy el ne üssön valami vidéki öreg-asszonyt?

— Én voltam.

— Mi lett az öreg nénével?

— Hajaszála sem görbült. Nem. is görbülhet senkinek, míg az én kocsim előtt van. Akár elébe ülhet az aszfaltra.

— Hova tűnt az anyó?

— Kiugrottam, ölbe kaptam. Beültettem magam mellé. Elvittem az Alkotás utcába, a katonai kórházba.

— Hát mégis volt baj?

— Dehogy. Megtudtam tőle, hogy oda igyekezik. Ott gyógyul a fia, aki honvéd. Golyót kapott a Kárpátalján, a Görbeországban, — hogy hazajöttek hozzánk a mi oroszaink. Valahol Rahónál rálőtt a Szűcs ...

— A Szics-gárda... Értem. Ügyes ember maga. És az anyónak volt pénze is autóra ...

— Dehogy volt. Nem is kérdeztem. Anyát vittem a fiához. Ez a földön ingyen van. Azt a jó Isten fizeti...

Halkan hozzászövegeti:

— Nem vettem volna lelkemre, hogy még föl is írják, megbüntessék, közlekedési kihágással zaklassák — és a legközelebbi vörös lámpásnál mégis elüsse valami *úrvezető*, kinek kocsijában jobb a fék, mint az én csézamban, de lassabb a kéz. Az én kezem ikertestvér a szememmel. Együtt gondolkoznak, összetartanak. Többet nem is lesz

baj, mert annak az *idesanyának* megmagyaráztam a piros lámpát.

Elköszönt. Elhajtattott. Hívta valahová az utcai telefon.

Utána néztem, mert nem tudtam neki mást adni, mint megbecsülésemet. Aki után nézek, azt én becsülöm ...

Magyarázzátok meg minden magyarnak, hogy nem mindig a legrövidebb út a legbiztosabb. Magyarázzátok meg minden magyarnak, hogy nézzen mindenkor a vörös örökmécsre, mert abban ég az ő élete is. Aki pedig gyöngé és együgyű, azt ültessétek magatok mellé és vigyétek oda, ahol gyógyít a tudás és a szeretet...

Ez egyszer örültem, hogy — tanú voltam.

ORGONAVIRÁG ÉS ROZSDÁS LEVÉL.

blakom alatt a régi kőlovag kútja körül még hófoltok csillognak. Széleik lassan olvadoznak és ezért e hófoltok fogyó peremei országok térképeire emlékeztetnek, mert ezeknek a határait is így olvasztja le a történelem. Éppen így, mint most a március ismeretlen, de kifogyhatatlan ereje a tél diktátorainak ragyogó, de fagyos és mégis lemálló havát. Nem szebb-e ez a békés, ragyogó hó, mint most a széleinek kormosodó feketesége? Nem. Órák alatt gyöngye gyöngy perceg és bújik elő a kormos, az anyaföldbe visszatérő hó alatt. A hótérképek tovább változnak...

Gondolkozva bámulok ki, — nem is az ódon kút kőlovagjára. Hiszen ő századok óta áll itt a téren és nem változik ... Azt mondhatnám, akkor is látom, mikor rá sem nézek. Én ma csak azt nézem, mi *történik* a kút tövén? Hidegen fénylik ez a márciusi délelőtt és én gyerekesen örülök az egyetlennek, aminek éppen így örültem akkor, mikor legelőször kapkodtam a bölcsőből a napsugár felé, hogy megfogjam, erősen tartsam, mert akkor még azt hittem, csak az az enyém, amit apró kezembe szoríthatok. Nem akarok valótlanúságot és lehetetlenséget állítani, mert hiszen árva fejem nem emlékeztetik az árva gyerek bölcsőkori eszejárására. De emlékezik a kezem! Ma is ösztönszerűleg, robbanástól betörött ablakomon át belekapok a becsillámló napfénybe. Jó ez

így, hogy örülni tudok a márciusnak, ahogy örülni fogok mindaddig, mikor majd legutolszor néz be hozzám. Akkor is majd tudom, hogy hagyományozhatom az időkben eljövőknek, mindaddig, míg ki nem alszik a világosság. Míg a Teremtő maga ki nem oltja a napot...

Szóval nézem az ablakom alatt a *történelmet*. Éppen két történelem is megy ott lent végbe. Mind a kettőt a két legnagyobb hadviselő fél *csinálja*, az ember és a föld. Az ember ölni és halni akar, — a föld éltetni és élni.

A hótérképek fölött orgonabokrok. Csak tavalyról tudom, hogy igazán szelencék, mert a tar, a lombtalan, virágtalan gallynak nincs egyénisége. Minden száraz ág egyforma a világ nagy falanszterében. Ma, törött ablakaim alatt az egyik történelem a *földé*, mely élni és éltetni akar. Az orgonabokrok száraz gallyvesszőinek végén máris pattan valami, amiből hetek múltán violás illatfürtök lesznek. A bokrok tövén játszódik a másik történelem, az emberé, aki ölni és halni akar. Derék hatósági emberek takaros táskából, melynek fémpántjairól hozzám téved vissza a napfény, — emberi kezek remekét szedik szét, — a *pokolgépet*.

Erre már magam is lemegyek körülnézni. Az utcán kevés az ember; — aki ott jár, az is csupa szegény ördög. Máskor itt a téren, ragyogó márciusban nagy *korzó* nyüzsg, azok, akik mindig az élet napos oldalára találnak, mert jó a könyökük. Ma itt csak szegények és lelki szegények járkálnak, — azok, akiknek nincs veszteni valójuk, ha csak nem maga az élet.

Az első ember, akibe beleakadok, a jóképű magyar, aki mindennap erre megy szolgálatába, míg abból is ki nem teszik. A kemény *néma* magyar. Jó évtizede ösmerem és ezért szívesebben nyújtom feléje kezemet, mint sok kéznek, melyet felém nyújtanak. Ismerem és értem a lelki nagyságát. Értem, mit jelent, a morzsoló, a taposó, a végtelen esztendőkön át lezárt ajakkal hűségesen végezni a kötelességet *idegen úrnak*. Vigyázni arra, hogy senkinek

se görbüljön a hajaszála, ha éppen ő rá bízták ezt a hajszálat. Vigyázni arra, hogy a rábízott máséból a véletlen se karcolja meg a zománcot. Minden este várni a könyörtelen elkergetést gondolatokért, amiket nem szabad kimondani. Minden reggel várni a szabad kenyér helyett a rács mögötti ingyen kenyeret, csak azért, mert az ember szíve néha hevesebben dobog, mint máskor. És mégis megtartották és tartják, mert az idegen gazda is megbecsüli benne a *köznapi* kötelességek emberét, ki erős, pontos és érti igénytelen mesterségét. De lebecsülik és naponta vérig sértik benne az *örök* kötelességek emberét, — a hajlíthatatlan magyart...

— Jó reggelt... Majd ideírtam legalább keresztnevét. Nem tehetem. Ez elhajított kenyeret jelentene. Meg tudom, ő maga sem akarná. Azt dadogná: semmi, — semmi, — ez csak természetes... Én csak a senki vagyok ... Pedig ez a *kisember* a maga hősi mikrokozmoszában *nagy ember*.

Ez a keserű, vad őseember, aki most törni, zúzni szeretne, — szinte gyermekesen mosolyog rám.

— Mi az újság?...

— Nincs.

Fölpillant a töméntelen betört ablakra.

— Ha fölborul az egész világ, mégis *mi* maradunk fönt. Mert mi nem változunk. — Oldalt néz, nem is a hatósági emberek dolgára, — a virágkisdedeket nevelő tar bokrokra:

— Tessék csak nézni. Már is rügyezik a szelence. Van tavasz. Az még meg nem ijedt soha ...

Nekem eddig életemben nem volt testvérem. Ebben a pillanatban megtudtam, hogy mégis *van* testvérem. Azt is éreztem, hogy ő is ennek tart és örültem, — pedig az elválás fájdalma eggyel szaporodott. Jól van ez így, mert az elválás fájdalmai szépek. Csak az ismeri ezeket, aki élt. Akinek nincs mit siratnia, az nem élt semmit, — hisz nem ismerte a legnagyobb jót, a szeretetet,

mely egyben a legnagyobb fájdalom is. Tőle is búcsúztam, mert én tovább mentem életem ez állomásáról, bár azt sem tudtam, hová megyek. Az életben csak két fix pont van: az indulás helye, — a szülőföld — és a megállás helye, a sír. Ami ezek között van, az mind csak az én életem hadseregének ismeretlen katonája: a sok elesett akarat.

... Hosszú hónapok meneteltek el mellettem; nem tudom, honnan jöttek, — hova mentek. Egy napra vissza kellett mennem oda, honnét az elsüllyedt esztendők ma is szakadatlanul hazajárnak a lelkemben. Megvallom, féltém a találkozástól, nem a találkozástól emberekkel, hanem magával, az én kedves városommal. Féltém, mint ahogy megrendül a rendületlen férfiú is, mikor újra találkoznia kell azzal, akibe örülésig szerelmes volt s akit mégis cserben kellett hagynia. Lehajtott fejjel ballagtam az én szerelmesem, szép szomorú városom portája felé. Az egykor meghitt utcák idegenek voltak. Úgy éreztem, hogy ezeket a bájos barokk-erkélyeket, .vasveretes régi tölgykapukat sohasem ismertem *személyesen*, csak régi metszeteken láttam valahol. Az emberekkel, akikkel összeakadtam, talán igazában még sohasem találkoztam, csupán elfeledett című könyvekben olvastam, vagy soha meg nem írt regényeimben írtam róluk. Hiába, az egykor meghitt utcák idegenek voltak.

Tömegek vonultak szembe, — tömegek vonultak mögöttem. Másfélék előttem, — meg másfélék mögöttem. Parancsok pattognak, dalok harsannak, akarások vibrálnak. Nem értem, — nem az enyéme; csak egyet értek, az én elhagyott szerelmesemet, a várost akarják, mely lehunytt ablakszemeivel szomorúan néz rájuk, mert talán még mindig engem szeret, engem, aki elmentem...

Furcsa és kiszámíthatatlan ez az emberiség. Az 1914. évi világháború kitörésének huszonötéves jubileumát azzal ünnepli, hogy ünnepi tűzijátéknak új világháborút

rendez. Mivel az emberiség görcsösen kapaszkodik életébe, — öli egymást.

Ez az idegen város eszembe juttatja a régi magyar nótát:

Fekete városban fehér torony látszik ...

E *fekete városban* ma nem értek más nyelvet, csak annak a fehér toronynak déli harangszavát. Az egész városban csak egyetlen eseményt látok, melyet itt annyiszor éltem át: a Notre-Dame előtti kis park fáiról lepe-regnek a rozsdás levelek. A vénülő augusztus is eldobja hajdani szerelmes leveleit. E rozsdás leveleket ismerem. Éppen így volt tavaly ...

Valaki nehéz nagy lépésekkel kopog utánam. Hátra sem nézek; akinek minden idegen lett, az már nem is hiszi, hogy lehetnek még ismerősei.

— De doktor úr ... Isten hozta, doktor úr...

Végigmérem. Az a szegény ördög, akitől márciusban búcsúztam. Az, aki elhitette velem, hogy van testvérem.

— Hát... izé — (Nem írhatom ide a keresztnévem! Mert látom, hogy még mindig idegen gazdája szolgálatának ruháját viseli...) Magát még mindig *megtartották?*

— Meg. — óvatosan körülkémelek. Halkan mondja:

— Ha föl is fordul az egész világ, mi maradunk fönt... Mert mi nem változunk. — Oldalt pislant a tréfálkozó forgószelelben karikázó rozsdás levelekre és a kopaszodó bokrokra. — Tessék csak odanézni. Hull a levél. Jó humusz lesz belőle, mert a magyar föld még nem ijedt meg soha...

... Újra búcsúztam. A kérges kéz melegét hazahoztam magammal, mert büszke vagyok, hogy az én fajtám fia idegen taposómalomban, idegen úr szolgálatában közben is ennyire tud hinni. Az én fajtám el nem veszhet.

AKT KÖTELESSÉGÉT SZEGI, — MAGA IDEJÉN, — AZ JÓL TELJESÍTETTE.

nagy állomás muzsikál. Nagy zenekara van és hatalmas kórusa. Az éles fütty a szoprán, a zakatolás, a dübörgés a basszus, a szünkopák a kedves kiáltások, melyek hirdetik, hogy édes a narancs és üdítő a savanyú cukorka, vagy megadják a vezérmotívumot a *Daily Mail*től a *Lavoro fascista*ig, vagy a *Pesti Hírlap*ig. Az élet a nagy karmester és itt vezényeli örök koncertjét. Talán furcsaság, de én nagyon szeretem ezt a koncertet és még azért is szeretem az állomásokat, mert ezek minden utas elé tükröt tartanak és abban megláthatom az utas lelkét, az utas bánatát, örömét, — jókedvét vagy ridegségét, — erényeit vagy gyarlóságát, — sőt még lelkiismeretének furdalásait is... Mert minden ember olyan, ahogyan siet, ahogyan utazik, ahogyan búcsúzik...

A harmadik osztály kijárójánál hullámszik a nép leg- sűrűbben. Ott csak egyetlenegy fárosz áll rendületlenül, a kapus, aki talán évtizedek óta ott álldogál a kapuban. Az ő kezén tolonganak keresztül az emberek ezrei, tízezrei, csomagaikkal és bajaikkal. Mogorva ez a vén ember; mellette talán Szent Péter is a mennyek országának össze-vissza veszekedő, ketyegő kereke, — a vén lőtte az életet nagy óraműnek látjuk, melyben a tömén-

telen okoskodó, kötekedő, tolongó, izguló ember az órának összevissza veszekedő, ketyegő kereke, — a vén kapus maga a nyugodt nagymutató, mely lassú és az Istenért sem sietne jobban, mint ahogy az idő rábizta. Mindig csak akkor váltja ki az ütések kongását, mikor elérkezett az ő számához. Lassú, mogorva vén ember.

Még a karja is lassan emelkedik a telefonkagyló után, mint a nehéz daru emelő karja. Hallgatja a kagylót, — azután akár tömegben nyüzsögnek körülötte, — akár már egészen kiürült a nagy terem, egyforma öblös hangon ütemezi szét embernek és gépeknek: Budapest—Hatvan—Miskolc felé, jobbra harmadik! — vagy Budapest—Békéscsaba—Lőkősháza—Arad, jobbra a negyedik ... Jegyeket kérem! — Vissza kérem! Tessék perónjegyet váltani. Még nincs itt a belgrádi szerelvény. Majd szólok én; ameddig én nem szólok, minden hiába! — így megy ez évtizedek óta, lassan és nyugalommal, akár-mennyire siet a többi, — némán vagy hangosan, de mindig egyforma szigorúan — és ha már sehogyan sem bír kérdések ostromával, megrázza a fejét, megvakarja a tarkóját és kimotozza zsebéből a legnagyobb, legkíméletlenebb fegyvert, a kulcsot és úgy forgatja a zárban, hogy nagyokat csikorduljon. A kulcs több, mint az érv, mint az erő, mint akár a kard vagy az ágyú, mert a kulcs szava mindig az utolsó szó. Mikor a kulcs csikorgott, utána már csak pont következik. Úgy látszik, nem is szereti szegény öreget senki, pedig ő maga a derekasság, a rendnek leghűségesebb híve. Úgy néz rá mindenki, mint a rablóra, ki az úton ütötte fel tanyáját, hogy megállítson mindenkit, hogy megvámolja az embereket a pusztasietésért... Csak ne volna mogorvább Szent Péternél is... És mégis, mindenki megdöbbenne, ha valamelyik szép reggelen nem állana a helyén, mert a MÁV-nak eszébe juthatna, követni Svájc vagy más állam példáját! Mennyire hiányzana a jó öreg akkor, mikor *szabad*, — mikor hiszen az élet legnagyobb vágya és kéje, a *nem*

szabad szócskában rejlik... Szóval úgy állott ottan, mintha semmi köze sem volna az emberekhez; — míg egyszer csak észrevettem, hogy bizony sok köze van...

Közelében állottam, kényszerűen végig kellett hallgatnom mondókáit. ő meg mondja, mondja, egyfolytában, pont nélkül, mintha olvasná vagy éppen fejből mondaná:

... Jerünk! jerünk! kérem, ne toladjunk... Ki lassan jár, tovább ér! — Micsoda? Hiába tetszik rábeszélni. Még nincs itt a belgrádi szerelvény. Halló! halló! — beszállás Biharkeresztes—Nagyvárad felé! 8 óra 5 perc? dehogy, — majd csak ír óra 56-kor! — Ugyan, ugyan! az én gazdám a MÁV. Nem lehet rávenni borralókkal. Tessék csak zsebrevágni. Jó lesz az útközben egy kortyra. ... Hatvan—Miskolc felé! jobbra harmadik. Ohó! csak ne olyan biztosan! Tessék perón jegy et vásárolni. Kiint a folyosón, sarokpénztár-ablak vagy a bejáratnál — ott az ajtónál... Ad az, kérem, szívesen, csak nem ingyen... Micsoda? hogy én vegyem át a húsz fillért és vegyem meg azt a jegyecskét utólag? Isten ments! Az asszonyság elmegy és azt fogja mondani, nem vettem meg a perónjegyet, elsikkasztottam a húsz fillérjét... Nem én. A becsület többet ér, mint az egész vonat, — a szép kék, új étkezőkocsit is beleértve... Tessék beszállani Békéscsaba—Lökösháza—Arad felé! Egy-kettő, már füttyent! — Ne tolongjunk kérem, úgyis melegünk van, ha útra készülünk... Ott tolongjunk, ahol hí a haza! Mi az, komám? hogy lekésik miattam? Míg engem lát, le nem késik. Gondját viselem én minden percének a földi állomásokon. A másvilágon tessék Szent Péterhez fordulni... Győr—Hegyeshalom felé. — Ah, *yes, yes*, japán méltóságos uram. Nem, könyörgöm, én sohasem jártam abban a sárga világban. Engem Dánián át hoztak haza a hadi fogságból. Méltóztassék ide nézni. Itt a három ujjam. Három, mint a magyar igazság... Hát ez annyi, hogy a harmadik vágány... Számolni minden nyelven egyformán lehet, csak Babel tornyánál nem vet-

ték észre, hogy az embernek tíz ujja van és azokkal lehet beszélni. Mit, hogy nem érti? Kint áll, ott ni, az a generálisképű ... Matróz volt a Novarán. Az talán japán szájjal is tud beszélni. A sapkáján áll: *Interpréte...* Csöndöt kérek. Hogy egy utassal ne locsogjak annyit, mert megakasztom a többit?... Bízzák rám. Ez idegen. Ez magyar vendégszeretet. Halló! halló! Győr—Hegyes-halom—Buchs—Párizs felé!

És így tovább. Percenként elintézte tucatok instanciáit és idegeit. Keményen. Jól. Okosan. És mégis mindenki körülöttem utálta, mert nem volt kapható semmire, amit tilt az „utasítás”. Hogy ő kicsinyes. Belátástalan. Goromba. Pedig csak az utasok tévesztették össze okosságát saját türelmetlenségükkel, — a rendet akaratoságukkal, — a tisztességet a mindenkiben kísértő, ösztönös visszaélési hajlandósággal, amiből rendszeren a „jogaim sérelme”, „szabadságom korlátozása” — és más efféle tisztavirágként szaporodó csodabogár születik.

Néztem az öreget és hallgattam. Pompás emberpéldány volt. Kopott kék köpenybe öltöztetett kötelességtudás. Emberi formába bujtatott robot, — törvények, rendeletek, szabályzatok kivakarhatatlan betűje. Húsz-harminc esztendeje így ad elő naponta órákon át. Sohasem csorbította senki jogát. Soha nem fogadott el csillanó pénzdarabot emberkönyöknyi jogok elismeréséért. Nem rezdült meg éles füttyre, nagyhangú dübörgésre. Állta a ragados nyugtalanságot és az okoskodást, mint a magyar fakír. Százvezrek mentek át a kezén és vitték kezükben motyójukat, szívükben a jól becsomagolt reménységet, örömet, búbánatot, sorsot, gyászt vagy bűnt, meg a többi úti kelléket. Ő megállott a világ közepén Párizs és Bukarest, Amsterdam és Athén között, csak éppen közbe esett az *ecseri zökkenő* és a *garamkövesdi híd* ... Pontos volt, mint a leghíresebb mesterek óraműve és tanította a népet, hogy a „legbiztosabb gyorsvonat a türelem, mert az sohasem siklik ki...”

Mégis mindenki utálta, mert hiszen az oktondi tömeg mindig előbb akart és a másik előtt akart valamit, aminek még nem ütött az órája. Olyasmit akart, amit nem lehet, vagy ami nem szabad, mert a legnagyobb emberi energia mindig olyasmiért tülekedik és kötekedik, amihez még nincs joga... Megszerettem a földi messzeségek szilárd Szent Péterét — és mégis hamar tetten értem valami kötelességszegésen.

Hárman állanak mögöttem a sarokban. Nyútt ruhában, de feketében, mintha ünnepelni készülnének. Az egyik az útrakész magyar. Egyik vállán a tarisznya. Kukoricás kenyér lehet benne, mert idegen kenyér csak kemény lehet. Másik vállán szíjba hengerített pokróc, ez az ő ágya hideg földön. Mert idegen föld csak hideg lehet. Baljában a fegyver, a gondosan összecukott kasza, hogy ne karcoljon senkit. Ketteskén kísérték idáig. Árvák lehetnek, mert nincs velük az anyjuk. A kis paraszt fiú dacosan néz maga elé. Arca még nem tanulta meg a különbséget a dac és a szomorúság között. A lányka, takaros szoknyácskájában, kisírt szemével csupa szelíd odaadás. Egyetlen szót sem váltanak egymással. Minek is? — akinek mázsás a szíve, az hallgat. Fájó lelkek összehúzódnak, — csak az üresek óbégatnak a szájjal. A gyöngék és az önzők nyitják meg a zsilipet, hogy bánatuk áradása elöntse a másét...

Búcsújuk egyszerű és kurta; pedig nagy búcsúzás. Az apa némán ráteszi vaskos tenyerét a két kese fejre. Ez a nagy beszéd, — amit nem lehet hallani, csak majd akkor, ha megvalósul, mert ez a beszéd maga az áldás. A két gyerek meg csak annyit mond: „jó egészséget!” A szegénység egyetlen nagy kincsét kívánják útravalónak. Az apa azután szépen sorba áll és indul kifelé — megyén sváb Félégyházára, vagy francia Szabadszállásra — aratni. Elmegy, hogy hazahozhasson valamit két kis árvájának, akiket, míg ő „oda lesz”, majd csak jól gondolzza az, aki fölruházza a mezők liliumát. A gyerekek

a sarokba állnak és várnak; — várnak valamit, — maguk sem tudják, mire várnak, hiszen apjuk már kiment. Az ajtó meg nem nyílik nekik, mert a nyitásáért az államnak fizetni kellene 20—20 fillért... Talán várnak, hogy kisír hassák magukat, nem úgy a torkukkal, szemükkel, hanem csak úgy együgyű lelkükben.

Az az öreg, az *utálatos* kapus rájuk sem néz. Furcsa, mégis látja őket, mert hozzájuk szól:

— *Hegyeshalom—Wien—Buchs—Párizs felé* ... Izé két kis szógám, ide hozzám! — Lehajol hozzájuk. — Menjete ki, gyerekek. Szépen jobbra, aztán ott a harmadik vágánynál... Vigyázzatok magatokra. Ott mentek odáig, ahol az a nagy III. osztályú kék kéré, — megismeritek? Az áll rajta: E. S. T. Úgy, mint az újság neve. Csakhogy ez franciául van. Ott van édesapa ... Lássátok még egy félóraig. Csak azután indul. Majd szépen az én ajtóhoz jöttök vissza. Én áteresztelek. Más ajtónál jegyet követelnek tőletek. Vigyázzatok! Ne lépjete ki a sínekre, vigyázzatok, mikor indít a masina! — Azután nagy hangon kiabálja: *Hegyeshalom—Wien—Buchs—Párizs felé* ... Lehet már!

A potrohos kalmár mellettem okoskodik:

— Nagyra van a vén cerberus. Protekciókat osztogat...

Szemben a terebélyes asszonyság tüstént kontrázott:

— Ni, kiereszti őket perónjegy nélkül. Biztosan atyafiság. Panamázik...

Az öreg kapus úgy pillant feléjük, mintha annyi sok esztendő alatt a szeme is bekormosodott volna. Tovább dolgozik. Emeli a kagylót, — halló, halló, — leteszi a kagylót: Hatvan—Miskolc felé. De ehhez hozzátoldja, mintha az is állomás volna:

— Akinek valami nem tetszik, panaszolhatja. Folyosó végén, balra, szélső ajtó.

Szemközt állok. Rámosolygok és ő is ismeretlenül visszabólint. Megérzi, hogy mi ketten most egyetértünk. Felém magyaráz:

— Szegény kis árvák... Nincs azoknak 40 fillérjük. Ennyit kéne fizetniök, hogy tovább búcsúzhassanak édesapjuktól. Negyven filléren nem bukik meg a MÁV és nem bukik el az én harminc esztendő's szolgálatom. — Hatvan felé? Már lehet, kérem, tessék sietni...

Még hozzát teszi:

— Vállalom. Aki kötelességét akkor szegi meg, amikor kell, az igazán teljesítette ...

... Nem történt semmi, ami tollra érdemes volna. Én is kimentem, mikor ütött az én óráim. Mikor kiléptem, az öregnek úgy nyújtottam jegyemet — mert ő mást el nem fogad! — hogy közben kezét foghassunk. Ahogy tovább robogtunk, azon gondolkoztam: a derék kapus előléptetést, jutalmat vagy elismerést érdemelne, talán vitézségi érmet, mert hiszen diadalmasan megívott ő is valakivel, aki rettenetesen hatalmas: a bürokráciával. Minta-hivatalnok volt, mert nem volt hivatalnok, hanem — *ember*.

MINDENT VISSZA . . .

z meg akkor a híres októberben történt, abban az októberben, mely más volt, mint a többi, mely eddig elment és mely ezentúl jön; — keservesebb és mégis édesebb is volt. A Bécsi-kapu táján igyekeztem lefelé a Várból, valakinek hírt mondani, amit csak szóval és négy szem között lehetett átadnom. Ahogy lefelé botorkáltam, rettenetesen hiányzott valami, amittől éppen az imént fosztottak meg, — hiányzott a kézszorítás, melyet meg nem kaptam. Pedig ez a kézszorítás éppen ebben a pillanatban nekem nagyon sok lett volna, több, mint eddig bármikor szegényesen gazdag zárandokéletemben. A Halász-bástyán éppen Szent István szobra alatt találkoztam egyik régi bajtársammal, aki ekkor már nagy úr volt. Szerettem volna megállani vele, éppen csak egy kézszorításra, mert ez ekkor nem lett volna afféle köznapi kézfogás, — nem, hanem két magyar szív összedobbanása szegény, de kemény remény-ségek elszánt sorakozásának pillanatában, amilyen még á hosszú nagy történelemben is csak egyszer reszket keresztül az életen... Nagyúr barátom nem állott meg velem. Nem kutatom, miért: egyszerűen *más* dolga volt. Olyan dolga, ami őt jobban érdekelte, minthogy ott *északnak*, honnét a Duna ölelgeti Szent Margit királyleánynak és az Úr szolgáló leányának világszép paradicsomkertjét, a nyulak szigetét, — parázslik a levegő

Dévény kapujától Uzsok kapujáig. Nem állott meg velem. Nem tudta, mit veszített kezem érintésében, mely azt mondta volna: *egyek leszünk Isten után újra* . . . Csak léleketnyi pillanat volt, de emberöltőnyi úr maradt utána. Barátom úr volt, ki az idővel, az étellel, magyar búbánattal és magyar ujjongással nem törődhetett, mert *más* dolga volt... Utána néztem és sajnáltam valakit; — már nem emlékszem, — Önmagamat avagy őt...

Azután — odábbmentem. Sivatagon, hómezőkön, világvárosokban sohasem vétettem el az irányt. Valami gondolatmágnest hordok magamban, mely biztosan mutat. Most valahogy ez a felém nem nyújtott kéz eltaszította helyéből ezt a mágnest, hogy a Bécsi-kapu közelében nem tudtam, melyik a legrövidebb út a Fő-utca felé...

Megtorpanok és rábámulok a szemközti ódon ház ki-domborodó, mesteri remekbe kovácsolt ablakaira. Remek rácsok, — s mégis a börtön rácsaira kell gondolnom, melyeket a lepergett húsz év alatt — legalább kerülgettem, mert hinni mertem abban, ami most mégis félig igaz lesz ... Éppen e méltóságos ház előtt — ezt az ódon házat igazán megilleti a méltóságos cím — mert nemes, előkelő és zárkózott, — félszemű, kék zubbonyos kertészlegény söpörgeti a meghalt tavaszt.

— Hé, — mondom — melyik kis utca itt a legrövidebb a Fő-utcába? Nagy házszámot keresek ...

A félszemű ember rámveti félszemét, a szomorúat, és szalutál:

— Erre ..., erre ..., jobbra le ..., azután a második utca megest jobbra.

Nekilendülök. Az ember megáll és rátámaszkodik gereblyéje nyelére, mintha lába nem is bírná tovább. Utánam szól, tisztesen:

— Kérem ..., nagyon szépen kérem ...

— Mi az, jó ember?

— Én ... én ... kérem, semmit sem akartam. Csak az újságárusok állványain betűzgettem a lapok vastag

betűit... Az urak többet tudnak. Szeretném hallani az igazságot, mert hogy élő ember szava többet mond, mint a halott papiros... Kérem szépen, kérem ... Mert már hetek óta nem alszom — miattunk... Az Istenre kérem, *mi lesz?*

— Vagy úgy! A jó Isten tudja, hogy lesz, — de annyi szent, pár hét múlva *Magyarország nagyobb lesz, — Magyarországon több magyar lesz!*

Rám néz. Görcsös markából kiejti a gereblyét. Fél-szeme megcsillan, — csillog sok ezer szem helyett- Két kérges tenyerét megdörzsöli kék zubbonyán, — megtisztítja, megpuhítja, hogy — talán a kézszorításra méltók legyenek. Hirtelen nehézkesen felém bukácsol és megölel.

— Uram, az Isten áldja meg! — én is ott születtem a barsi hegyek alján. Uram, hazajönnék, akiket szeretek. Én is ott születtem a barsi hegyek alján... Uram, hazajön, amit én szeretek. Én ott születtem a barsi hegyek alján... *Mindent vissza!* — mert én *is* ott születtem a barsi hegyek alján. Ezekért vesztettem egyik szememet az orosz havon. A másikkal én még látni akarom a barsi hegyeket. *Mindent vissza!*

Megakadt lelkének ziháló kórusa. Hátralépett. Az a szegény, félszemű ábrázat sugárzott. Valami messze, lát-hatatlan glória ragyogott erre a szegény, elnyűtt parasz-arcra.

Én meg boldogan baktattam lefelé — jobbra, — azután a második utcán megint jobbra.

Valaki, *akinek neve volt*, nem talált annyi időt, hogy velem kezét fogjon, mert sietett. Most engem megölelt valaki, aki még sohasem ölelt kaputos embert. Megölelt a hulló levelek szegényes sírásója, akit senki sem vesz észre, mert ő csak — söpörget... Engem megölelt a névtelen magyar és az ő karjaiban minden névtelen magyar. Büszkén éreztem, hogy befogadtak — maguk közé, — ahogy jövünk, hazajövünk...

JULIÁN ÉS GELLÉRT.

 apnyugtakor rendszeren végigbolyongok a Vár bástyáin. Megállok a Halászbástya legcsöndesebb peremén, ahol a címeres kis úri paloták kezdődnek és komor-komoly előkelőségükkel elállják a napsugarat és azt a nagy ragyogó országutat, mely lent a mélyben nyugatról keletre viszen, Varust vero Arminiusok Fekete-erdejéből keleti Argonauták Fekete-tengeréig. Mintha az a „fekete” jelző mint csodálatos alfa és omega jelezné, hogy éppen itt a magyar dombok és magyar rónaságok között, éppen itt a Duna férfikora delén, ez a soha meg nem öregedő folyó nemcsak messze források üde sírását hömpölygeti, hanem mérhetetlen sok könnyet is, a történelemnek nevezett irigykedések és hatalmaskodások gyászos könnyeit is. Mégis mintha valahogyan éppen itt Buda alatt, hol a kopár földből paradicsomkert örök telkének szigetét szakított az ölelő folyam, — megállana egy pillanatra örökös szaladása, hogy szépséget árásson és csodatükröt tartson tündöklő álmokról az itt nyűgösködő vagy ujjongó minden magyarok elé...

Megállok Julián és Gellért kis ércszobra előtt és sóvárgó szemmel merítek a napfényből, — az ikerváros fölé piruló alkonyatból és a Margitsziget köré aranyló hullámból. Nagyot merítek, mert az én lelkem szakadatlan szomjúhozik és ráfér, hogy igyék az élet aranyából.

Mögöttem megcsikordul az apró kavics. Cingár kis diák a leroskadó Gellért lábaihoz rakja könyvét és levente-sapkáját. Lehajtott fejjel mormolja a két szakállas magyar barát felé:

— Dicsértessék az Úr Jézus-Krisztus...

Azután föl és alá járkál félkörben, mintha Julián barát ércszobra láthatatlan zsinóron tartaná. Számol ujjain, bólogat kerek nyírott fejcskájével, — mormol valamit *accusativus cum infinitivo-ról*, majd a Duna mellékfolyóiról és a hét vezérről. Tanulja a holnapi leckét. Ahányszor megfordulok ott a bástyán, — közvetlenül napnyugta előtt ott ismét az én ismeretlen kis barátom. Egyik szombaton megkezdem a barátkozást. Ennek egyetlen biztos módja van: a beszélgetést olyan gondolattal vagy kérdéssel kezdeni, mely nem engem érdekel, — hanem mindig olyasmivel, ami azt a másikat érdekli. Kezdem:

— No kisfiam, — tudod-e már a leckéket?

A fiú megtorpan és összeüti bokáit.

— Kérem, tessék kikérdezni!

Erre a büszke feleletre meg én nem készültem el. Hátha én buknám el kérdéseimmal. Mosolygok:

— Fiú, nem vagyok én professzor...

— Mégis kérem.

— No hát egyet. Tudod-e, kik ezek a barátok itt a talapzaton?

A fiú szeme megcsillan. Becsületes latin kiejtéssel el-fújja: „*Fra Giulano o. p. con tre compagni parti (1235) alia ricerca degli antenati orientali... Gherardo piü tardi móri... Ritrova gli antenati nella primitiva patria ...*” Megáll, de csak azért, hogy megvonja a néprajzi határt és tüstént magyaros ejtéssel fújja lengyelül: „*Ojciec Juliano p. wyruszył w 1235 r. ivraz z trzema towarz y szamina poszukiwanie w schodzie przodków naroda ivegierskiego...*”

A fiú áll, mint a cövek, de szeme csillog, ő maga mozdulatlan, de ez a csillogás mutatja, hogy jár a lelke, messze reppen, visszaszáll, — lehajol a földig, — föl-szárnyal a magas évig. Jól megtanulta a két idegennyelvű tábla fölrását, mely táblákat a kis szobor párkányfalába illesztettek be, hogy idegeneknek magyarázzák a két szerzetes érdemét.

— És minek tanultad meg ezt?

— Hogy elmondhassam, magyarázhassam, ha erre ve-tődnek, aki nem magyar ...

— Annyira szeretnél magyarázni?

— Én? Hogyne. Mindenki szeret. Jól esik elmondanom, amit tudok, másoknak, akik nem tudják. Legjobban esik, hogyha az, amit elmondhatok, *magyar becsület!*

— Derék fiú vagy. Úgylátszik, te nagyon szereted Juliánt és Gellértet...

— Igaz, — azokat külön nagyon szeretem.

— Miért szereted, gyerek?

— Mert messze mentek és össze akarták szedni a ma-gyarokat. Valamennyit.

Megkapott a fiú okoskodása.

— Ugyan mesélj még valamit erről az összeszedésről.

— Úgy-e kérem, mikor aratnak, — az aratók után ballagnak a marokszedők, — hogy gyűjtsék a kévekötők után elmaradt kalászokat. Egyetlen kalásznak sem sza-bad elvesznie, mert az kenyér, — a kenyér meg élet. Hát még az élő magyar! — az mindegyik magyar élet. Nem jó magyar, aki egyetlen másikat veszni hagy. Az a nagy ember, aki összeszedné őket. Mind. Valamennyit.

Megsimogatom a kerek, becsületes kis fejét.

— Az apád?

— Vasutas. Kocsivizsgáló Kelenföldön.

— Derék gyerek vagy, — én édes kis marokszedőm...

— Kegyelmes uraim! Bemutatom fiatal tanácsosukat. Csak tizenkét esztendő. Csak a kelenföldi kocsivizsgáló fia. De ő összeszedi a magyarokat, bárhol vannak. Tisz-

telettel jelentem, hogy sokan vannak szanaszéjjel, csak mindenütt letagadják őket. Vannak bizony még, hogy más nem jut eszembe, — Zólyomban és Turóban is, — de vannak nemcsak Háromszékben, hanem Bukarest utcáin is. Hát még a csángók, kiknek faluja is *Istensegíts!* — a jajszó és a hit: *a jövőben együtt*. Meg hányan kalódnak Párizs utcáin vagy Lille bányáiban! Meg ott a daytoni gyárakban ütik a vasat és a tengerlő Amazonas partján döntik az ezerosztendős fákat. Vannak mindenütt. Legragyogóbb programmbeszédük az lesz, ha összeszedik őket. Csak úgy, marokszedőként, ahogy ez a tizenkét esztendős új Julián képzele... A magyar összeszedés a jövő legszebb hőskölteménye az új argonauták útján... Jerünk hát, kegyelmetes uraim!

A KÓDOBÁS ÉS A KENYÉRDOBÁS.

reg este lett, hogy Komáromból Pozsony felé robogtunk. Ami nem sikerült, villámgyorsan eltávolodik, mint a felhők közé röppenő madár. Ami sikerül, velünk marad, akkor is, ha már régesrég elment. Ma Komáromban valami nem sikerült. Az, ami sohasem szokott sikerülni, mikor az egyik, aki egyedül van, szép szóval kéri vissza, ami az övé; — a másik meg, aki mögött mások állanak, meg akarja tartani, ami nem az övé. Hát bizony az élet nem mindig egyetlen, ép egész; sokszor darabokra töredezik és nehéz a darabokat újra úgy összeforrasztani, hogy ne lássék az a forrasztás. Valaminek vége volt és senki sem tudta, hol kellene újra kezdeni, melyik végénél, ott ahol már egyszer kezdődött, vagy ott, ahol végződött...

Előttünk, messze, nagyon messze a lábujjhegyen lopódzó éjszaka reszketeg, haloványkék vonalat húzott a magas égre és elmetszette a tejút győzhetetlenek hitt, tömérdek seregét. Tudom, ez a vonal a Kiskárpátok hegylánc. Csak azt nem tudom, mi rohanunk-e feljük, vagy ők sietnek-e mifelénk... Még sokkal messzebb a szelíd fényglóriába fölhalványodik valami áttetsző, derengő fantóm; — négy rokkant magyar vitéz lehet ezüstpáncélban ... Ah, ezek már a magyar történelem hazajáró lelkei, — a négy csonka torony ... Mellettük parányi fény szem pislogat felénk. Nem, nem lehet csillag; csilla-

gok nem jönnek le hozzánk, erre a cudar, hálátlan földre! Meg, ahogy legalább én tudom, még tenger sincs arrafelé, hogy fároszt állítottak volna ... Ah, most már értem, a koronázó Dómtorony órájának a szeme. Rám néz és pillantásával simogat: rád tekintek, követlek, melletted virrasztok, mert — szeretlek.

Az autó hirtelen nagyot zökken. Belerikolt féke az alvó csepőtésbe, — belerikolt a sötétségbe takaródzó, szunyókáló apró parasztviskókba. A tejutat elmetsző sötétkék vonal megremeg, — a négy hazajáró rokkant toronyvitéz meginog, — a pozsonyi Dóm áldott szeme egyet-kettőt hunyorít. Két rohamsisakos, szuronyos katona állít meg. Megállítanak, mert az 1938-ik esztendő októberét írjuk. Ez az október pedig nem a jóságos őszanyó, aki kedvesen mesél a kukoricamorzsoláshoz vagy a fonóban, — ott a meglapuló nádfedeles tanyákon. Ez az október az Úrnak 1938-ik esztendejében maga a vasorrú boszorkány, aki acélt főz, szuronyokat köszörül és fényesít, hogy azzal játszanának a gondjára bízott szegény mostoha gyerekek ...

De hisz az egész szuronymszegezés csak formáság, mert hiszen a történelem szereti a formáságokat. Mindent formás *etikettel* kezd és a végén formátlanul megöl vagy meggyújt mindent. Az egyik legény az autó fényvetítőjében vagy tíz lépésre előttünk megáll szuronytszegezve. Élesen látom a sisak peremébe és a sisakszíjba berámázódó szláv arcát. Komor, sértődött, haragos az orcája. Bizonyos, hogy valahonnan a *Labe*, a cseh Elbe partjáról csöppent ide, a csallóközi Dunaágak közé, melyek lombozata a magyar rét, virága a magyar mákvirágzás, — melynek ágai között nemcsak a rigó füttyent vagy a vadruca bujdokol, hanem megbúvik a Csallóköz pocakos *bonvivantja*, a tűzok is. A másik legény bekönyököl a gépkocsi ablakán, — bekönyököl, akár a *Betekints* kajlálábú asztalára könyökölné. így akar bizonykodni, hogy talán nem is csak forma, amit művel.

— Szerencsés jóestét kívánok. Szerencsés utat kívánok.

— Hát — akkor miért állítanak meg?

— Hát mert a *velitel* (parancsnok) úgy röndölte.

— Hja, úgy! — mióta állanak itt a fűzesben?

— Nem tudom, de még a csukárdi rét fölött járt a nap, hogy idekommendáltak. Azt hinném, ittfelejtettek. Nem csudálom, sok a gondjuk.

— Nem éhes?

— Nem mondanám az igazat a nemmel. Mögértem az ordast, hogy beleköt a bárányba.

Barátom már motoszkált a *sandwich*-ei között. A legény rázza a fejét.

— Isten fizesse meg. De egyet nem fogadhatok el. Csak kettőt. Ha annak — *a másiknak* is jutna egy... És szuronyával a lámpavetítésben veszteglő cseh katonára mutogat.

— Hát aztán ilyen jóban vannak?

— A f ... t... Majd valamit mondék. Még egy mukánást sem váltunk egymással, mert hogy ő cseh ... Nem értjük mi egymást, se' szájjal, se' szívvel...

— És mégis szereti bajtársát?

— Már hogy én, — talán azért, hogy idejött Nagy-Magyarországba? Meg hogy azt a negyed holdat se' tudtam megvásárolni, amire éppen négy esztendeje tereltem össze a *kecskét*. (Ke, — ejtve kcs. — ahogy magyar falukon a csehszlovák koronapénzt hívták.) Meg hogy föl jelentgetett és már kétszer is becsuktak éppen Péter-Pálkor, mikor az aratás kezdődik? Nem hiába ördög-istván majorban láttam meg a napvilágot, — *ördöge* vagyok...

— Ejnye — és mégis akar neki harapnivalót szerezni...

— Mégis így van, jelentem alássan! — Ha én kapok cipőt, nehéz felezni, mert farkas lakik bennem. Inkább nem is öszöm. Csak még sem bírnék enni, hogy ő nézze,

mikor az istenadtának korog a belseje... Hátha holnap már én lövök rá, — ő meg én rám ... Ma mégis csak vele együtt bírnék enni...

Láttam, hogyan lépked kidobbanó, kemény lépésekkel ahhoz a *másikhoz*, aki ott állt a vetítésben egyedül, idegenül. Láttam, hogyan húzza végig kezét a puskája szíján, — bajtársi tisztelgéssel. Láttam, hogyan nyújtja az egyik rakott cipót a *másiknak* és csak azután eszik ő maga, míg tele szájjal parancsol:

— Ögyél. Nesze, cseh komám! Holnap talán már úgysis mögevett az ördög ...

Láttam, a másik arca kiszélesedik, — alig fér el a rohamsisak pereme és a sisakszíz között. Mozog az a me-rev katonaaarc. Többé nem sértődött, nem haragos. Bizony még kezét is nyújtana az emberré átvedlett katona, hogyha nem volna tele mind a két keze. Az egyikben a puska, — a másikban a fogyó cipó.

Tovább rohantunk, a négy rokkant toronyvitéz felé. Én meg tudtam, hogy békekonzferenciáról jövök, melyet ott tartottak a magyar tarlón, hol vad a nép, — békekonzferenciáról, mely *népi* volt és magasabbrendű, mint az a sok világtörténeti konzferencia valahol ott — a nagy Párizs környékén ...

EGYKÉK.

fáktól nem látni az erdőt. Furcsa gondolat, — pedig betűről-betűre igazság. Mikor magam is bemegyek az erdőbe, először is a hűvös árnyéknak örülök. Azután gyönyörködöm a lombkoronát aranylepelbe szövögető, bevetülő napsugaraknak. Majd visszafojtott lélekzettel vándorlok a kakukszó után. Kémlégetem, honnét kopogtat a szorgos harkály. És egyre várom, várom Isten szavát, hogy valahonnan a sűrűből megszólal hozzám, mert a csönd az ő áldott szava. Csak éppen az nem jut eszembe, hogy erdőben járok. Éppen azért, mert csupa fa álldogál körülöttem ...

Egészen más, mikor a fehér, a sárga, a kék ékességekkel behintett rét közepén ágaskodik a magános magfa, mely alatt az én őstestvérem, a juhászbojtár, hanyatterült és áhítatos nyugalomban vallja: az élet álom, vagy az álom az élet... Terebélyesedik az árva magfa, mely alá éppen öklelődzik, tülekedik a gulya delelni. Ilyenkor elmondogatom magamban: ez aztán — a fa! Vagy kopasz szirtek peremén meglátom a fenyőszálat. Egyedül dacoskodik ott, rettenetesen egyedül, mert földanya révén csak csökkent atyafiság veszi körül, csupa törpe moha. De ő megáll. A gyökere nem is a talpa, mert ez a gyökér karja, keze, görcsös ujjja, melyekkel keményebben kapaszkodik, mint az árboc a feszült kötelekbe,

a harangláb a mély talapzatba, — az a visegrádi vár-torony a bölcsejének kiszemelt kőszáiba. Nézegetem, hogyan rázza a vihar, mint a halál a halni nem akaró embert. De ő nekirugaszkodik és nem hagyja magát. Most meg éppen hozzáújt a villám tüzes öklével. Semmi baj. A fenyőszál odatartja a fájdalmas pörkent, fekete sávot vénhedt derekán az enyhítő balzsamnak, a zuhogó zápor-nak, — a hegesztő, az egekből ragyogó gyógyító írnak. Újra elmondogatom magamban: ez aztán — fa!

Éppen így vagyok az én derék embertársaimmal is. Közöttük barangolok, még ma sem tudom, a tengernyi megszámozott idő után, — hova barangolok? Nem veszem észre őket, csak azt tudom, erdőben járok. De nem gondolok az egyes fákra. Csak azt tudom, erdőben járok...

Furcsa ez az embererdő. Árván járok-kelek benne, — és csak akkor veszem észre a fákat, mikor majd az egyik, majd a másik alaposan megtépáz. Akárhogy próbál-gatom, nem bírom megszokni — kortársaimat. Hiszen mikor legbecsületesebb voltam, akkor gyanúsítanak meg valami csúfsággal. Mikor legegyszerűsebben járok és fölfelé nézek, akkor gáncsolnak el, hogy bukjam le a legkövesebb irtásra. Mikor a legjobb munkámat végeztem, akkor sze-dik el tőlem az egyetlen jutalmat, — a sikert. Mikor leg-hűségesebb bajtársuk voltam, csak addig hagyták rám, míg én kellettem nekik. Mikor ember maradtam és vét-keztem, hamar rám rakták a maguk hibáit is, mint a ros-kadozó igavonóra nagy gyorsan még egy-egy mázsás zsákot. Mikor erényeimet akartam nagy számvetéssel összeszámolni, — nem voltak nálam sehol, mert már — náluk voltak ...

Most megszürcült fejemmel rájöttem, hogy ez mind örök törvény, mert bizony én is *egyke* voltam. Tehát holtig annak is kell maradnom. Ez az egykeség velünk marad, mint akár a szemünk színe. A kék szemből soha-sem lehet fekete, a feketéből sohasem lehet kék. A ter-metemet kinyújthatom sporttal. Hajamat árnyékolhatom

dióolajjal, kendőzhetem fiatalítások bűvészkedésével. Csak szememet nem kendőzhetem. A szemem mögött lakik az *egyke* nagy végzete. Egyedül jöttél. Egyedül vergődöttél. Egyedül mégy el, hogy elesel eszméid csataterén, amely éppúgy begyöpösödik, mint a gránátverte göröngyök. Bevallom, hogy ezért nem érzem jól magamat a felnőttek között. Vissza! — vissza — az élet magaslatairól — *a homokdombhoz*.

Gyerekkoromban is a legnagyobb boldogságom volt a *homokdomb*. A legmagasabb hegynek tartottam, ott az én messze szállott tündérálmom, a magyar pusztá szélén. Pedig a zömök csősz is átnézett fölötte. Mikor vézna karommal beletúrtam a langyos, folyékony homokba, éreztem a föld szívének melegét. Kincskereső lettem. Aranyásó, mert nekem az a homok csupa aranypor volt. Kiformáltam belőle gondolataimat. Beleírhattam az én gyerek-hieroglifjeimet és újra elsimíthattam, mint ahogy később hajló időkben egyetlen kézlegyintéssel eltöröltem terveimet, melyekkel mindig csillagokba kapaszkodtam. De hát őket csak pókháló kötötte a földhöz. Innét hamar leszakadtak. Ilyenkor meg-megsirattam minden taliga homokot, hogyha elhordta a pallér. Beleölte az én homokomat, az én aranyporomat, az én egészségemet az oltott mészbe, az istállók falába. Megsirattam. Az áldott homok kiperegte könnyeimet is. Megmaradt folyékony, langyos, aranyos egészségnek.

Vissza, vissza — a homokdombhoz!

Most elnézegetem a nagyváros homokdombjait... Csöndes zugban, a várbástya tövében. Négy hosszú deszkaszál közé szorították, hogy örülnének neki a gyerekek. Ott álldogálok és örülök azoknak, akik már nem kortársaim, hanem az én életemben már megvalósult *jövő*, melyről esztendőök óta álmodom, édes és zavaros, egetverő vagy a porba letepert, — néha bizony nyomasztó, néha csillagos, néha lidérces magyar álmokat...

A kis homokdombon nagyban folyik a munka. Az apró népek vígan túrnak faásóikkal. Vödörösékéikben merik, szűrik az omlós földlisztet. Elkeresztelik aszúnak. Vársáncot építenek, miből varázsszóra pogácsa lesz. Szántásbarázdát vájnak és minden barázdába fűszálakat tűzdelnek. A füvekből a gyerekszemek egyetlen mosolyára ezer hold búzája nevelődik. Citromlepke száll közbük. Ráfogják, hogy aranymadár. Tanakodnak, hogy nem termett-e az is a homokból... Belegyömöszölik egymást a buckákba és vitatkoznak, melyikük fürdött a Balatonban, melyikük az Adriában. Barna kis tarkójuk, barnák karjaik. Csak a térdük néhol bizony kék is... Dolgozik közöttük a láthatatlan freskó-festő, a napsugár, és majd az egyik, majd a másik orcájára pettyent még egy kis hímport abból a szép pirosból... Honnan is tud ennyi pirosat lehozni az a napsugár abból a magas kékségből?!

A homokot szegélyező deszkákon kívül álldogál a meztlábás. Négyesztendős lehet a csökkent kis ember. Csak két nagy fekete szeme mer átmenni a deszkahatáron; ő maga nem. Hej, pedig de menne! Szurtos kis kezében piciny bábszívet szorongat. Az az ő egész vagyona, — az ő vágyainak netovábbja.

Megállok mögötte és várom, hogy a többi behívja a játékok szigetére. Nem hívják. Neki ez nem sziget, hanem zátony, melyen megakad.

— Gyerekek, hát ezt a kis pajtást miért nem hívogatók magatokhoz játszani?

Mintha a bokorból fölriadó verebek csiripelnének, — csengi az egész szopránkórus:

— Mert ő — egyke! — Ő az egyke...

Értem. Egyedül van. A többiek között — *többen* vannak. Testvérek. Az összetartozáshoz pedig legalább kettő kell; egyedül nem lehet sehova sem tartozni...

Az egyik zömök, kerek fejű, gyertyaláng szemű fiúcska fölpattan. Odakap az egykéhez és kiragadja kezéből a

bábszívet. Az apró ásók vígan dolgoznak. Máris beásták a bábót ennek a szörnyű nagy homokdombnak fenekére, mely ennek a csöppnyi egykének mélyebb, mint a leg-feneketlenebb tárna. A többiek összetartoznak és összetartanak. Körülcíánkolják a főlhányt halmot visongó ispilángban és dalolják: „Majd kinő belőle szép kápolnavirág! — Csupa tarka kis szív lesz rajta a virág...”

Az *egyke* nézi, nézi. Hangtalanul, lassan elbiggyed a szája. Két fekete szeméből két harmat pereg le meztelen lábára. Lassan, mint a nyári eső, mely megindul, de még igazában nem bír megindulni. A legyűrt bábnak vége van. Átgyúródott a forró homokban valamivé, ami már semmi... A mezítlásas gyerek egyedül maradt. Talán nem egészen egyedül, — mert én is ott álltam, az öreg — *egyke*.

Kézen fogtam; jött velem, mint a kezes bárány, bizalmatlanul, ijedten, de engedelmesen, mert az egykék — jó gyerekek. Magamról tudom. Hallgattam arról, amit gondoltam. Nem mondtam meg neki, hogy az ember, akár öles, akár Hüvelyk Matyi, — egyforma. Csak azt nem tudom, melyik erősebb, — az, aki többel van, vagy az, amelyik egyedül van ...

Leballagtunk együtt a Krisztina-térre. Ott búcsú volt. A templom körül, éppen ott, ahol emléktáblán írva van, hogy Széchenyi István száz esztendőök előtt itt lépett oltár elé szíve választottjával, bódék állottak, sok-sok édes tarkasággal. Megvásároltam a másik *egykének* a legnagyobb bábszívet. Deli huszár volt rajta kipettyegve, fehér cukorgyönggyel, piros cukorgyönggyel. Ici-pici zöld levél a csákóján. Azt hiszem — babér volt...

Félre állottunk. A gyerek gyönyörködik a mézesbáb huszárbán. Ahogy ott ácsorogtunk, éppen Széchenyi Istvánnak kőbe vésett fakuló, de soha el nem fakuló neve alatt, a kis fiú szeme rámsugárzott. Megszólalt, — hozzám először, mert ez a bábszív a huszárral mégis csak összehozott kettőnket. Dadogva hozta ki:

— Karácsonykor kérek a kis Jézustól testvérkét. — Komolyan hozzátette: én nem akarok tovább *egyke lenni*...

Kibontotta maszatos kis kezét az enyémből és elinált az embertömegben, mint a menekülő őzike a nagy erdőben, — ide-oda a fák között. Csak senki hozzá ne érhesen ahhoz a bábszívhez.

Fölpillantottam újra az emléktáblára és hangosan olvastam az idők által bearanyozott nevet: *Széchenyi István*. . . Éreztem, hogy ebben a tömegben ez a kis meztelbű névtelen volt az egyetlen tanítványa a legnagyobb magyarnak, aki keveselte a magyarokat, mert mindegyiknek meg akart kegyelmezni...

MAGYAR A PLAKÁTOK ELŐTT.

Minden reggel találkozom a saját ruhámmal. Kérem, nem úgy, ahogyan gondolják, vagyis nem a reggeli öltözködéskor, hanem a hozzánk legközelebbi utcasarkon, ahol rendszeren váraozom valamelyik nagyvárosi alkalmatosságra. Ott, a sarokház falára ragasztott hirdetések előtt áll az — *én ruhám*, — a viseletes, de elpusztíthatatlan *homespun*, mely végigkísért engem sok-sok megmérlegelt, szomorúnak talált és ma is hazajáró órákon. Hogy rápillantok elnyűtt kabátom gyűrődéseire, szinte ma is érzem a gondot, a bajt, mely vállaimat nyomta. Hogy ráesik pillantásom a tükrösödő térdekre, kiegyenesedem, mert eszembe jut, milyen keményen kellett megállanom talpamon, hogy meg ne hajoljak ember és idő előtt. Pedig mind a kettő, ember és idő, sokszor cudar volt hozzám, mint az oroszlánszelídítő, aki szöges ostorral, meg riasztó lövésekkel nevel. Noha én becsülettel viseltem az élet igáját. Megismerem ott oldalt a kis fészelt is, hol egyszer beleakadtam valamibe. Soha el nem buktam, legfeljebb beleakadtam valamibe *L.*

Ebben a ruhában most nem én vagyok beleöltve. Más valaki. Nem ismerem, de ez az ócska ruha ismeretlenül is közöttem és közötté valami melegebb kapcsolatot teremt. Bárha nem' is szóltunk egymással egyetlenegy árva szót, ha ő engem nem is, — én már ismerem őt. Csak annyit tudok róla, hogy rendszeren ő is itt vár az utca-

sarkon napi kenyere előtt és olvassa a váltakozó plakátokat. Régebben nem láttam, hangját sem hallottam, mégis nagyjából tudom, kicsoda, micsoda. Szeretem.

A múlt karácsony táján, mikor még ott *túl* voltunk, a „magyar a magyarért” ott is gyűjtött ócska ruhát a legszegényebbeknek, kiknek kiesett a falat a kezéből. Én is egyebek között odaadtam ezt a régi köntöst, melytől — nem tudom, miért — nehezebben váltam meg, mint guruló pénztől vagy más egyébtől. De hát az ember és ruhája között sokszor kifejlődik valami vonzalom, — néha ellenszenv, — néha sajtáságos megszokás, ami már majdnem bajtársi érzés. Csak a kedves levelekkel vagyunk így. Azokat is évekig rakosgatjuk ide-oda, ha újra nem is olvassuk többé... Azt hiszem, azért szerettem ezt a többé fel nem öltött ruhát, mert talán — boldog voltam benne. Most meg, hogy ez az idegen hordja az én ruhámat, máris azt hiszem, hogy gondolataink, ítéleteink, magyar hitünk is formázza egymást...

Ez a viseletes köntös nagy bemutatkozás. Megértem tüstént, hogy ez az ember hazatért nincstelen, akit onnan tálról kiutasítottak. Ezért került ide csak karácsony után, hogy, a melegebb ruhákat túl is kiosztottuk. Azt is tudom, hogy tűzálló, időtálló magyar, — hisz különben nem viselhetné az én ruhámat... Nem tartották volna az ottmaradtak érdemesnek erre a kis segítségre...

Jó szemmel bámulok rá ...

— A március is elment, — ez a fiatal hónap. Forrongott is, korához illően, mint a fiatalság szokta. Ezért követett el egyik reggele csupa szépséget, — másik estéje meg csupa bolondságot... Az én ruhámba öltözött ember olvasgatja az egyik *szép* plakát csinnal sorakozó betűit: „Kárpátalja hazatért... Tűzzetek ki minden lobogót ...” A plakát-olvasó ember szeme felcsillan. Bólint egyet-kettőt; azután legyint és sóhajt. Zordonan néz, mintha tragédiát látna. Nemcsak én veszem észre, hanem még a terebélyes, pápaszemes *hirlapkofa* is, ki ugyanezen

az utcasarkon éppen cuppantva szürcsölgeti bögréjéből silány, hamuszürke kávéját és közbe fölmutogat ujság-állványa nagybetűs lapcímeire, melyek ellentmondanak egymásnak, mint az élő emberek és itt békén megférnek, mint akik már megholtak. Talán a hír is, valamint köz-zétették, kimúlik, mint a tiszavirág. Mintha csak addig izgatna és izgulna, míg nem lett mindenkié.

— Hé, ifiúr — ingerkedik a virradattól alkonyodásig itt sütkérező vagy didergő hírlapkofa a férfival, kinek már deresedik a halántéka, — hé, maga nem ujjong, hanem csak búslakodik, hogy hazajöttek a mi oroszaink? Hát nincs magyar szíve?

Az ember szemlesütve morogja:

— Én is hazajöttem, mert küldtek. De szülőföldem nem jött haza, — pedig szerettem volna magammal hozni... Addig nem tudok igazán örülni...

... És gyors lépésekkel igyekszik arra felé, hol már nincs aszfalt, nincs kövezet, hanem csak szénpor; — nincs kész holmi, csak alkatrészt, — nincs otthon, csak műhely. Gyalogol a munka irányában ...

... Kora nyár. öröm volna, hogyha mindannyian *együtt* volnánk és *egyek* volnánk. Egyek... Talán azért is lehetetlen ez, mert az *egy* fogalma kizárja a többes-számot. Az ember ma újra ott áll a sarkon. Már panyókára vetette az én kabátomat. Meleg az a ruha; — látom, hogy sötétebb is lett ez az elpusztíthatatlan *homespun*. A szénpor beleette magát, ő meg olvassa azt a sok, rengeteg sok nevet. Azokat, amelyeket mindenki ismer, — meg azokat, melyeket *még* vagy *már* senki sem ismer. A lámpavasig ér egymás fölött a sok szerényen kékes, esényen rózsaszín és irigyen sárga cédulamozaik a bérpalota falán. Az igazi színes mozaiknál is tarkábbá teszik a nevek, mintha jelezni akarnák a tengernyi tarka gondolatot, — az emberré tömörült sokféle jelszót és építő munkát, — áldozatot vagy önzést, versenyt és hiúságot, nagyot akarást és törpe végzést, a világ végéig mindig

megakadó világjavítást vagy javulást. Az én öltözetemben lézengő ember hátat fordít a névsoroknak, mint találkozáskor azoknak, akiket nem ismerünk. Valaki megáll mellette, — valaki, akin a gomblyukban valami kis jelvény ékeskedik. Barátságosan vállára ver.

— Atyámfia, hát maga kire voksol?

Az én emberem fölpillant.

— Én? nekem még nem is szabad. Csak januárban jöttem haza. De ha már szabad is volna, nem ezekre az urakra szavaznék. Igen sokan vannak. Szívből én csak egyre tudok szavazni: *Magyarországra*.

Sarkon fordult és ment. Oda, ami messzebb van, mint egyik falu a másiktól. Tovább gyalogolt a magyar munka felé.

... Szeptemberi ősz. A napfény szelíd és kiegyensúlyozott, mint a szeretetnek Isten akaratában megnyugvó búcsúja. Hogyha ráillenék a szó a fényre, azt mondanám: ez a fény — *halk*, mint az igazi édes szó. Akaratlanul is keresem a sarkon az én ruhámat azzal a beleváló emberrel együtt. Sehol sem látom, — már hiányzik nekem. Újra plakátok szólnak hozzánk. Megráznak a csendes betűk. Hogy betűk némán is ennyire hangosak és élesek tudnak lenni, hogy a lélek sebeibe beleszúrnak! Ma én is olvasom: „Sziréna ... ekkor és ekkor ... Légvédelem ... Rémhírterjesztés hazaárulás... Óvakodjunk a kémektől. Sziréna...” Valahol a világon megint háború van. Még nem a *miénk*... Nem tudom másként elmondani gondolataimat — csak Arany János magyar hegedős énekével: „Rossz időket érünk, — rossz csillagok járnak, Isten ója nagy csapástól mi magyar hazának...” Valahol háború van. Uram, áldj meg bennünket, hogy ne legyen a *miénk!*

Öreg katona áll ott. ő is olvassa. Megismerem. Levetette az én ruhámat. Felöltötte a legszebb ruhát. Mellette fiatalabb legény áll, — az is katona, de már káplár. Oda szól neki:

— Bátya, miért nem akasztja ki a medáliákat is?

Lehajtott fejjel felel:

— Mert — nem lehettem itthon kellő időben... Ha mennünk kell, majd lesz medália. Hála az Úrnak, hogy onnét kiutasítottak, mert most már viselhetem a — magyar ruhát...

... És ment, egyenesebben, mint máskor. Emeltebb fejjel, mert ez az ember már hitt — ruhájában. Többé nem a könyörületet jelentette neki, hanem a kötelesség és büszkeség teljét... És masézott — az örök magyar sors felé ...

... Még sok, nagyon sok ilyennek kellene hazajönnie. Mert ezek útja a mi egyenes *nyárfasorunk*, mely igazán — haza vezet.

GYÖNGYÖSBOKRÉTA.

Emelt fejjel léptem ki a fülledt nyári éjszakán a vasbeton-Bábelből, melyet a külső kerületek szomszédságában tarkaságból emeltek magyar színjáték házának ízléstelen, szegényes hitű, idegen lelkű — és hála az idők okosságának, — éppen ezért már elefejtett „mesterek” vagy mesteremberek. Pedig csak két kézzel kellett volna belemarkolniok a tiszta levegőbe és a méltóságos nyugalomba a vásári tarkaság helyett, hogy megfogják azt, amit nem ők, hanem mi keresünk. Ma emelt fejjel léptem ki, mert ezen az estén a deszkák, melyekről banálisán mondogatják, hogy a *világot* jelentik, — nekünk sokkal kevesebbet jelentettek a világnál, tehát sokkal többet: jelentették *a mi falunkat*. Igenis, a mi falunkat, az igazit, a régit, amelyet nem bírt színeiből kiöblíteni a jelszavak negyvennapos zápora, — érdemes szónokaink vízözön-szavalása, — még az új idők divatos kultúrhadjáratai sem. Ma is a falu a maga szépséges gyerekkorát mutatta a városi páriáknak. Szép a gyerekkor, mert hiszen csak a gyerek ugrál, visong, nótázik és hallgat, — farag rigmust és mesél.

Rövidre fogva lelkesedésem természetes szóbőségét: megnéztem *a Gyöngyösbokrétát*. Próbálja ezt a szót lefordítani valami éj Mezzofanti, ha tudja; — fordítsa le annak, aki nem látta a Gyöngyösbokrétát, de úgy fordítsa, hogy az az idegen meg is értse, mi lehet az a

gyöngy és a bokréta együtt. Hogy megértse, mindegyik magyar itt gyöngy egyenként és bokréta együttvéve... Még egyre fülembé zümmögnek a kedves nóták:

Hej, szénádom — szénádom, — széna szakadéjka. . .
vagy:

*Gyojttatlan gyulladjék,
Ojttatlan alugyék ...
Hej regő rejtem!*

Fordítsátok le mindezt, ha tudjátok, hallgatódzó idegennek, hallgatódzó pestieknek ... Én értem, hiszen majd hogy nedves lett a két szemem, pedig jókedvű ez a nótázás. Sirattam azt az időt, mikor valahol messze, a somogyi pusztán először hallottam ugyanezeket a húnrovás-ként hangzó nótákat, melyek ugyanazok, amikről Walter barát és szent útitársa mondák: ez lehet a magyarok szimfóniája...

Akkor, messze és régen, — nem színpadon láttam ezt a tüzes és mégis áhítatos táncot, hanem a pusztá virágos rétének közepén. Még magam is alig látszottam ki a sarjéból, de csodáltam a leányok és leányasszonyok kecsesen szemérmes ringását, mely finom, mint kötényükön az el nem mondott magyar mesék virághímzése. Bizony elhittem magamnak, hogyha a rétre a virágot maga az Úr hímezte, — a kötényekre a gyönyörűséget bizony angyalaival hímezte.

Nem tudtam, miért vagyok *magyar*, de örültem, hogy *magyar* vagyok. Büszke voltam erre, ha nem is tudtam, mi az, magyarnak lenni. Nem is sejtettem, hogy más népek is vannak arra felé is, hol a nap reggel kibújik a laposból, meg amarra is, hol estente elmegy aludni, — hittem szerint Komárom állomása mellett. Én voltam büszke arra, hogy a legényeknek olyan szálegyenes marad a dereka, akárhogy is ring alattuk tánc közben a talaj. Büszke voltam arra, hogy fényes csizmájuk hangtalanul röpdös, hogy még a gyöpösben szunyókáló tücsök sem

ébred fel tőle; — hogy csak akkor dobban, mikor ez a dacos dobbantás nagy akaratról beszél; — a sarkantyú meg csak akkor csendül-pendül, mikor visszhangként üzen láthatatlan kardok csörrenésének. Szép volt mindezt a zsuppos szerha alól csodálni... Hej szénádom szénádom, széna szakadékjá! — Siratom gyermekségemet és ujjongok a magyar falu soha el nem múló gyerekkorának. Ma is azért ballagok emelt fejjel a zsongó tömegben, mert láttam, hogy abban a gyöngyös-bokrétában minden öles gyerek rettenetesen büszke. Büszke a ropott rugdalóztatás, büszke a kipattanó ritmus, büszke a lányok és menyecskék szemérmessége, büszke a nyakak, a derekak egyenessége, büszke a karikás durrantása, mely engedetlen tüzet fékez vagy engedelmes tüzet szít, büszke még a nótába belemelódiázó kurta szó és kacagás is. Azért büszke, mert maga a tisztesség és elszántság. Jó ez így, mert büszke faj el nem veszhet és a magyar csak akkor alázatos, mikor Istene előtt imádkozik a dícsértesséssel, s mikor elénekeli hiszekegyét vagy azt a dalt a „zivataros századokból.” Mintha még a hüvelyknyi -gyerök is azt mondaná: „akkorácska csak vagyok, hogy levett kalappal szóljanak velem...”

Nem volt senki a közelben, hogy elmondjam neki mindezt, hát belefűztem karomat barátom karjába, aki utat könyökölt mellettem. Én csak akkor akaszodom valakibe, mikor némán nagyot szeretnék mondani...

Barátom meg nagy úr volt, akinek hízelegnek a nagy urak újságíró volt.

— Jer, jer, gyorsan. A túlsó soron ballag faluból az egyik pöre. Egyedül. Egyedül majd csak kötélnek áll. Kis *interviewt* kapok le kurta szavaiból. Hé, földi, csak egy szóra. Hova való?

— Galambok. Zala vármegye. Instálom...

— Mi a neve?

— Hát az minék? Nem házasodom, kérem, hogy bemondjam a hirdetésre. Meg nem is vétettem.

— Újságíró vagyok. Ki akarom írni a nevét az újságokba.

— Már ezt a szégyent ne tessék velem megcselekedni... Hogy odahaza kinevessenek.

— Ugyan. Kitüntetés a lapokba belekerülni...

— Azt már nem. Nem az a becsület, amit megírnak, hanem az, amit ki cselekedett...

— Jó, jó. Mondjuk, úgy-e *Szabó János*?

— Ördöge van az úrnak, csak sem nem Szabó, sem nem János. De az mindegy. Én sem tudom öregapám becsületes keresztnévét, pedig Isten áldja meg haló porában is. Derék ember volt. Öregbíró.

— Úgy-e, szép ez a Budapest?

— Szépnek szép. Galambok szebb.

— Miért volna szebb?

— Mert ha úgy nézek, nem áll az utamban annyi fene ház, meg a csudasok nép. Mindig ellátok — az Istenig.

— No, de volt ma taps...

— Komédiához kell a taps. Ahol tapsolnak, ott valami komédia van. Engem nem zavart. Én úgy járom, ahogy a lábam visz. Úgy dalolok, ahogy bennem muzsikál.

— Látott-e már világot.

— Nem tudom, hol kezdődik a világ. Eleget vittek ide-oda, mikor berukkoltam.

— Beszéljen valamit tapasztalatairól.

— Nem jó abba belefogni, mert akkor ránk kukorékolna a pesti kakas. Sok beszédnek meg sok az alja. Ha meg nem sérteném, nem tartóztatom az urakat. Nyugodalmos jóéjszakát kívánok ...

És elment büszkén, mint a király, mert minden ősmagyar királynak született. Holnap már, hogy véget ér cifra pütkösdi királysága, vagy holnapután, kiballag a tarlóra és megfogja az ekeszarvát.

Az *interview* nem sikerült. Ez az ember, aki az imént úgy járta a verbungost, egyenes tartással, szegénysége

eleganciájával, hogy tombolt neki ezer és ezer világlátott ember, — ez az ember, aki ha kell, holnap szó nélkül elmegy a határra, meghalni, ha érte üzennek, — tartózkodóbb volt, mint akármelyik nagykövet vagy utazgató államférfi, mert nem az a becsület, amit megírnak, hanem az, amit ki cselekszik. Nem tudtam mást mondani barátomnak, az író toll hangos ezredesének: — Barátom, nem veszünk el...

KI HOL ÁLL MEG?

yerekkori szokásból még ma *is* meg-megállok ott, ahol ásnak vagy valamit a szint fölé emelnek. Ez a fölfelé vagy lefelé az ember alkotó kedvének szimbóluma. Szóval elálldogálok az építkezések előtt és kíváncsiskodom, — nem jól mondtam: érdeklődöm, mert hiszen a puszta kíváncsiság nem öntudatos és ezért csak fegyelmezetlenség, de az érdeklődés már tudatos és ezért maga a tanulás.

Nézegetem, a munkások fölforduló ásóiról milyen ütemesen és engedelmesen röppen föl a földfal közé feszített deszka-erkélyekre az omlós fekete humuszgöröngy, mely valamikor szerelmesen susogó, madaratrejtő, verejtéket letörülő leveles volt. Ez a humuszrög szinte lábujjhegyen suhan föl a deszkára. Utána halk dobbanással gurulnak föl a deszkapallóra a sárga agyagrögök, miket már ősidők gyúrtak és dagasztottak a mélybe. Haragosan döngenek a mélyből fölvetett darabok a vén föld csontvázából, a gránitszilánkok, az élet porladó csontvázából a kormos téglák, melyek rég elsüllyedett otthonok kemencéiben őrizték a meleget. A legfelső pallón szorgoskodó szikár kubikos lehajol és a röghalomból kivájkál valami emberi karcsontot. Nézegeti, méregeti, vállat von és visszahajítja a törmelékbe. Talán valamelyik budai pasa karja ezzel a csontemelyűvel forgatta görbe szablyáját. Vagy végvári magyar vitéz ezzel támasztotta a magasba a

Szűzmáriás lobogóját. Vagy talán a hétmérföldes csizmájú vallón zsoldos karja volt, kit akaratos zsarnokok hoztak a nyakunkra, hogy e karral megszabadítsanak a török pogánytól, azután egyben megszabadítsanak bennünket lisztünkől és szabadságunktól; ha éppen volt egy pár aranyunk, attól, s ha nem volt, rézgarasunktól s ha már ez sem volt, a Rákóczi-nótától és végül a magyar jajszótól... Nekem az ilyen ásások egyetemek az olvasgatással régi kincses kódexek krónikaiban.

Az emeletes deszkapallókon dolgozó emberek hallgatók. Aki a földdel barátkozik, annak nincs nótája, mert a föld igen komoly barát, — az utolsó óra után az egyetlen jóbarát. Ezért hallgatag az, aki szánt és ás és váj. Csak az dalol, aki a földtől kap valamit, az, aki arat. Ezeknek az embereknek, kik itt barnára perzselt mezítelen felsőtesttel hajladoznak, a hangjuk föl-fölvető karjaikba rejtőzött. Ma mégis elfogok egy-egy fukar szót. A nagyvilág cudar politikáját feszegetik ők is, mint mindenki, aki érti vagy nem érti ezt a boszorkányos mesterseget. ők is tájékozódtak, noha külvárosi barakjukban nincsen rádiójuk, meg a napszámból nem telhetik újságokra sem. Mikor reggelente idesereglenek, valamelyik utcai hírlapállványon kibetűzik a nagy híreket s mikor estente hazabandukolnak, megállanak valamelyik nyitott ablak előtt, hol kisuttog az utcára a rádió pergő nyelve: „Dieppe kikötőjében francia partra szállottak a skót és a gurkha ezredek ...” — „Varsó lakossága körömszakadtig védi magát...” — „a vörös csapatok elérték a Visztula-vonalat ...” — „a *Courageux-t*, az angol repülőgépek anyahajóját megtorpedózták ... 750 halott...”

Ezek a hírek foglalkoztatják e barnára aszalt igavonókat, akik különben keveset törődnek azzal, hogy mit is mondott ez vagy amaz a politikus, mert ezek bizony csak addig oszlopszentek, míg fönt állanak az oszlopon. Mert ha le kell szállaniok, akkor már sem magasak, sem szentek, sem próféták, hanem lelki szegények, mint akár-

melyik gyalog-ember, őket rendesen csak az érdekli, hány kubik a kiemelt föld és hány font kenyeret nyomhat a kubikja? Ettől függ a viszontlátás a jó asszonnyal, futkosó gyerekekkel; ettől függ a pihenés ropogós nyújtózkodása és egy-egy pohár bor csöppjeinek száma. Most ezek a hírek mégis foglalkoztatják őket is. Miért? Ezt megfejtik nekem a két deszka közé rejtett zsiros kalapok... Egypár kalapon ázott-fakult háromszínű pántlika fityeg. Ezek a legényeké. A másik kalap színehagyott szalagja mögül gyűrött cédula csücske szürkül. A fiatalok pár nap múltán katonák, az öregebbek meg a nép, mely „felkel”, mikor kell... Azok a kalapok elmondanak mindent, mint az életarchívum iktatókönyvei...

A legmélyebb árokból fiatalos hang szólal:

— A *németek* aszongyák, meg nem állanak Varsóig ...

A rákövetkező magasabb deszkapallóról öblösebb hang dörmög, — harminc és negyven közötti hang:

— A *francia* meg aszongya, meg nem áll Berlinig...

A bikanyakú paraszt, akinek csak feje áll ki a földből, s aki még nemrég a Duna-Tisza között zselléreskedett, tovább duplázza:

— Az *angol* meg aszongya, meg nem áll — hát izé — Prága városáig ...

A legfelső, negyedik pallón áll a szikár kubikos, aki a gépdarú pontosságával dolgozik. Egy pillanatra megáll munkájában, mint az ösztövérfűzfa, mely éppen ott hajt ki, hol a talajt kellene kötnie. Simára lapozza ásójával a lábainál Összegyülemlett göröngyhalmazt és beleszúrja ásóját. Ezzel jelzi, hogy megállt minden, mert megállt a munka. Az egyenes kurta pipaszárat ki sem veszi szájából, hanem azzal mutat bele ebbe a szomorú világba, mintha így jelezné, merre menjenek a magyarok. Szárazan leszól a többihez:

— Ne kiabáljatok, ki hol áll meg? Bánom is én, hol áll meg a német, a francia, az angol... Én csak egy parancsot ismerek, hol áll meg a magyar?!

Hangok a mélységből:

— Hát hol? — Kelmed meddig akar menni? — A világ végéig, hogy ott lógassa a lábát?

Az öreg dobbant a pallón és ásójával rácsap a rögökre.

— Nem én. Megállok.

— De hát hol?

— Mindig a magyar földön. De ott igen. És mindig.

Az emberek elhallgattak; csak a földobott göröngyök beszéltek tovább. A deszkapallókon az omlóság halkán, az agyagosak dobbanósan, a gránitszilánkok és tégladarabok dübörögve. A magyar föld ment lefelé, fölfelé, csak oldalt nem szabad elcsúsznia. Én meg meghallottam itt az ásók pendüléséből, göröngyök rendüléséből a magyar föld szívének dobogását. Azt dobogta: azért nincs békeség e földön, mert a német meg nem áll Varsóig, a francia meg nem áll Berlinig, az angol meg nem áll Prága városáig. Legyen nekünk békesség, mert mi magyarok soha sem megyünk a máséig, a másikéért, hanem megállunk Magyarországon. De ott azután — igen! Igaza volt az én öreg kubikosomnak ...

KICSODA AZ A VISSZHANG?

Tudjátok-e, mi az a szeretet? Nincs az a mélységes okosság és nincs az a szorgalmas tudás, mely meg tudná mérni, ami ebben a néhány — Isten tudja, hogyan összeállott — betűben rejtőzik. Nincs, mert a szeretet végtelen, mint a világűr; — örökkévaló, mint maga az idő — és annyiféle, hogy csillagászati számok szegényesek változatainak és megnyilvánulásainak meghatározására. Magam is úgy vagyok vele, hogy néha azt hiszem, mégis kitaláltam, mi is az a szeretet? A szeretet a meleg, kék ég, mely fölém sátorozódik makulátlanul. A szeretet az a violás valami, amit ilyenkor magam körül látok, hogy kitekintek a két kis ablakon, melyeket a jó Isten nyitott az én lelkem házából. Tudom, hogy az a violás valami csöndes erdő, dalos mező, komoly őszi szántás, — a nagy földanya örömkönnéből születő tisztító, meg ennek partján a fehér házak, a boldogságot kérő otthonok összebújása. Ez mind a szeretet.

A jövőhívők legokosabbjai azok, akik a fiatalokat kiküldik ebbe a kékségbe. Hadd válják ott belőlük ember, nem a siralomvölgy nyomorúságos, kishitű, vétkes embere, kit maga a föld néha szégyell; hanem ember, aki méltó viselni ezt a nevet, mint az élet legnagyobb földi kitüntetését! Mikor minap magam is ezt a kékséget kerestem, a tihanyi hegyen találkoztam a szeretethez zarándokoló fiatalsággal. Csinos, apró cserkészfiúk voltak, ke-

sék és barnák, szeplősek és cigánnyá perzseltek, komolykodók és szilaj csikók. Ellepték az erkélyes, kerek *visszhang-teraszt* a dombtetőn, mint a méhraj az első hársvirágzást. Ők is rázsonganak az élet édes hímporára. A közülök kimagasló szálas férfi, a cserkészkapitány, emlékeztet a számadó juhászra, aki egyetlen kézlegyintéssel igazítja bárányait. Itt fönt a hegyen pár percre vége a katonás fegyelemnek, mely hiszen a ma élő férfinemzedéknek az iskolák padjától a galambősz fej lehajlásáig egyik *istentisztelete*, mert a nemzet menetelése a jövő felé, mely — akármilyen keményen is sietünk — mindig egyforma távol marad tőlünk. És ez jó szerencse, mert *elért* célok után mindig elkövetkezik a lefelékanyarodás...

A gyerekek, ahogy valamennyien fölértek, elnémulnak. örülök ennek a némaságnak, mert ebből tudom, hogy értik a tisztességet. Ez az áhítat becsülete; a tisztelgés a nagy és a szép előtt csak néma lehet. Mikor már a csillogó gyerekszemek körüljártak és végigmérnek mindent, végigmérnek, mert itt fönt közelebb a magas ég, mint a túlsó somogyi part, megtörténik a nagy csoda. Az idefönt veszteglő öreg magyar előkotorássza a *kürtöt*, a kopott megaföntölcsért és azon átszól az apátság ormótvirrasztó temploma felé:

— *Isten áldd meg a magyart...*

Egypár lélekzetnyi csönd. Azután az Árpádok templomának fala visszakiált szép, komoly férfihangon:

— *Is-ten áldd meg a ma-gyart...*

A fiúk álmélkodnak. Szétrebbennek, összeállnak. Vitakoznak, mert a fiatalság rajong a szokatlanért és boldog, ha problémákkal foglalkozhatik, amiket nem egészen ért. Őszbe csavarodó kapitányuk jószemmel nézegeti őket. Az egyik pufókorcájú, aki hóna alá gyűrte karimás, árvalányhajas kalapját és máris majszolja cipóját, bizalommal néz fel a fejjel nagyobbikra, a kékszemű fiúra:

— Bandi, Bandi, *kicsoda* az a — visszhang?

A másik, az álmodozó, a tanult fiú fitogtatni akarja iskolás tudományát és Csokonai Vitéz Mihállal felel:

— *Ó Tihanynak riadó leánya*
Szállj ki szent hegyed közül. ..

A pufók hangja megakad a kenyérhéj darabkáin és komolyan cáfol:

— Nem igaz-a! Ott túl az apátúr lakik. Annak meg nem lehet leánya ...

Egészséges kacajkórus kíséri a kis ember következtéseit. Közben az egyik délcegnek ígérkező, fitos orrú apró legény fölkapaszkodik a „kürthöz” és belekiáltja:

— *Talpra magyar!*

Árpádok templomának fala visszakiáltja gyerekhangon:

— *Talpra magyar ...*

— Hallottátok? I. Endre király, aki ott aluszik a szent hegy ormán, maga Endre király felelt vissza... *Nekem felelt...*

— Az alapító király? — az ugyan nem válaszol. — Zsongták többen egyszerre. — Hogy is felelhetne a Gyuri hangján ... Talán inkább Levente volt, a király öccse. Az fiatalabb volt. Annak a hangja.

Tréfálkoznak.

— Valamelyik szerzetes felel vissza.

— Ugyan! — azok szentebb emberek, semhogy így bolondoznának...

— Hát szól a visszhang éjjel is?

— Felel-e mindenkinek vagy csak a gyerekeknek?

— Úgy építették-e bele a hegyoromba a visszhangot, vagy már öröktől fogva odateremtette-e az Úristen?

— Csak magyarul tud-e a visszhang? — vagy pedig az olaszoknak taljánul, a japánoknak japánul felel-e?

Az egyik diák tüstént megtapasztalja és mélyített gyerekhanggal átkiált:

— *Laudetur Jesus Christus...*

A visszhang hűségesen ismétli deákul. A fiúk meg tovább okoskodnak.

— Mégis csak valamelyik barát felelhetett, mert hiszen csak ezek értik a diáknyelvet, no meg a diákok...

— Alszik-e néha a visszhang?

A cserkészfiúk körülserleglik éppen azt a fiút, aki beszél. Valamennyien sejtik az egyszerű természeti törvény magyarázatát, de hát ami ritkaság, az mégis mindig csoda vagy legalább még a tanult ember is szereti csodának megtenni. A fiatal fejek tele vannak képzelettel és a képzelet nagy lázadó, föllázad a rideg törvények ellen. Hogyne lázadoznék a rezgés és visszarezgés egyszerű törvénye ellen, hát még akkor, midőn ezek a törvények igazán játékosak és játéku ritkaság. Minden ember magában hordja a hajlamosságot a misztikumok iránt, hát még a fiatal palánta-ember!

Egyszerre csak kiáll a fiúk közül a legsöndesebbik, aki eddig nem próbált belekiáltani a beszédes napfénybe, a levegő nagy titkába, az emberi szóval felelgető ezeréves kövekbe, a gondolkodó szirtekbe. A többiek körülállják.

— Halljuk a somogyi Platót! a pusztai filozófust!

A többiek így bosszantják, mert ő többet gondolkodik pajtásainál.

— Fiúk! én tudom, kicsoda az a visszhang. *A lelkiismeret szava.* Igen, a lelkiismeret bújt oda a tihanyi oromba és a lelkiismeret felelget vissza. A lelkiismeret lakik körülöttünk mindenben, életben és élettelenységben, ragyogó derűben és ónos borúban. Úgy-e, egyikünk sem kiált oda valamit a visszhangnak, amit onnan nem szívesen hallana vissza! Nem kiált olyasvalamit, amiért mások előtt pirulnia kellene... Hát ez maga a lelkiismeret. Legyen mindig tiszta, hogy bárhova kiállhasunk vele, ha megszólal. Meg ne is szóljon semmit, amit bármikor mi magunk nem szívesen hallanánk. Igazat is mond, amit soha le nem tagadhatunk, mert szavunkat

hűségesen ismételi. Én mondom, hogy a visszhang — a lelkiismeret...

A fiúk zsonganak, mint a méhraj. Kiléptem az oszlopok mögül. Megszorítottam a kis cserkész kezét és tisztelegtem az őszbe csavarodó cserkészkapitánynak, aki büszkén állott katonás állásban, hogy ő is fiatalnak, igazi cserkésznek lássék.

— Jó munkát, kapitány!

— Úgy-e, jó munka... Ezt maga az Isten szabad ege alatt tanította ...

A fiák körülhemzsegtek, búcsúztak, hogy lefelé kanyarodtam a tóra kígyózó ösvényre. Hangos kórusban kiáltanak:

— Jó munkát! föl a fejjel!

Az ezeréves tihanyi kövekből sok-sok fiatal hanggal felel a visszhang:

— *Jó munkát! föl a fejjel!*

— Tudom, ott vannak, sok százezren, és jönnek, jönnek ... Jön ezer évből a magyar, a fiatal jövő ...

SZEPTEMBER VÉGÉN.

Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
Még zöldéi a nyárfa az ablak előtt...
A Balaton mellett is a rezgő nyárfák zöldéi-
nek ablakom előtt és tövükben piroslanak az útmenti
keskeny virággyakban a cannák pompás virágai. Ki-
nek? Sehol senki. De nyílnak az ökörnyálat fonó őszi
napnak és a hallgató csillagoknak. De fönt, messze a
magyar-lengyel határon már lehullott az első hó és e
téli világban kinyíltak az első vérrózsák... Petőfi óta
mindig újra meg újra milliók szíve dobban ebben a két
szürke szóban: szeptember végén... Pedig ez a két
szürke szó csak egyszerű dátum... Csak mióta ő leírta,
a költészet maximuma...

Sehol senki, a Balaton mellett, szeptember végén.
Szép és jó nekem, aki tűzbe-vízbe mennék az emberért
és mégis kerülöm az embert. Hogy most erre nem jár
senki, meséket élek. Egyik mese az a sima, nagy, édes-
szavu magyar víz, mely átlátszó, mint az igaz magyar
jellem. Mese ott túl a zalai parton a violás rajz, a felhő-
ket gömbölyítő magas égen, Badacsonytól Tihanyig.
Mese, mint az én, a mi gondolatvilágunk, mely csupa
ábrándozás. Rettenetesen fáj belőle fölébrednünk, hogy
belekiált vagy belekaszabol az élet realizmusa vagy a
reálpolitika, a maga megalkuvó, prózai és kényszerű
zsarnokoskodásával. Azt hiszem, ilyen álmokat álmod-

hatott az én nagyvitéz, de lángvérű somogyi földim, Kupa vezér, aki talán maga is csak jót akart, talán olyan hazát, melyben csak színmagyarok élnek. Ábrándozott. Elbukott. Én, ugyanennek a somogyi homoknak névtelen fia, emberöltő óta jót akarok és ábrándozom. Talán én is belebukom. Sebaj. Szép volt.

Somogy... Én szépséges szülőföldem... Itt élnek az emberek, akiknek volt nevük és mégis névtelenek, mert halhatatlanok.

Fonyód felé kis domb púposodik a széles síkságból, mintha ez a síkság itt a part felé megtorpant volna a nála simább víztükörtől és tehetetlenül ágaskodnék, hogy megnézzze magát ebben a gyönyörű tükörben, mely még a valóságot is megszépíti. A szelíd dombon áll az a ház, amit mindenkoron megillet a legmagasabb domb, a legnaposabb trónus. Messze dereng az új, modern, fehér templom. Üresnek látszik, pedig benne van lakója, maga az Úr, aki, hála az ő végefogyhatatlan bölcseségének, sohasem lészen a jövő-menő koroké, mert változatlan öröktől fogva. A templom előtt kőoszlop; rajta sok, igen sok aranyozott név. Sohasem hallottam ezeket a neveket, mégis tudom, kicsodák. Magyarok, akiknek nevét idearanyozták — és mégis ők a névtelenek. Nagyszerű nevek: Árok, Földi, Telek, Szántó, Vető, Pusztai, Búzás, Almási, Cseresznyés, Dinnyés, Felhő, Szél, Fecske, Csóka, Verebes... Igazán nem is ember fiai, hanem magáé a magyar földé. Ez a föld adá nekik, míg éltek, a magáéból kölcsönbe e neveket, mindenből, ami a földé, a búzamagtól kezdve az ég madaráig, mely vándorol, „szebb hazába megy vigadni”, de honvágya visszacsalja. Mert a magyar földbe mindennek vissza kell térnie, élve vagy halva.

Leterülök a köves partnyelv legszélén báméskodni. Úgy érzem, nem voltam és nem leszek, csak éppen *vagyok*. Ebbe a pillanatba sűrűsödik emlékezőm mindensége és reménységeim ösztövérsége. A messze kékség-

ből valami villan. Keszthelyen ablakot nyitottak a napfénynek.

Valaki halkán szólít. Fölrezenek.

Izmos, karcsú menyecske áll mellettem. Mintha tapolcai bazaltból faragták volna derekát, olyan egyenes tartása. Fején púpozott véka. Érezem az illatból, hogy őszibarackot hordoz vékájában. A menyecske 3—4 esztendő apró férfit fog kézen; mondom, férfit, mert a gyerek pöttön, de máris kész ember, a magyar paraszt Elzevir-kiadásban.

— Tessék venni egypár őszibarackot. Olcsó. Ne kelljen valamennyit hazavinnem. Lellén már nincs egy lélek sem. Három a magyar igazság, de ennyit sem tudtam ma még eladni...

Megízlelem a bársonyos gyümölcsöt. Veszek; csupa zamat. Közben átnézek Badacsony felé. Az őszibarack édes és üde, mint az istenek nektárja. Az őszi Badacsony szép, mint a magyar Olympus. Hogy szóljak valamit a bánatos szemű menyecskéhez, a fiúcskához beszélek.

— Hogy hívnak, kisfiam?

A gyerek kiáll, minthogyha máris a huszároknál szolgálna.

— Az én nevem Cseresznyés Miklós.

— Ejnye, ott fönt a dombon, a templom előtt, az emlékoszlopon is olvastam ilyen nevet...

Az asszony magyarázza:

— Az az ipam-uram volt. Elesett 1915. január 16-án Uzsok mellett.

— És az ura?

— Annak nincs aranyozott neve. Elesett 1939. március 16-án, az is Uzsok mellett...

Hallgatok. Az asszony is hallgat. Szép barna hajpártás fejére föllendíti a nehéz vékát, mely csak az én három barackommal lett könnyebb, mert én is megmaradtam a három magyar igazságnál. Inkább csak úgy magamhoz beszélek:

— Istenem! — már két nemzedék...

— Több az — akaszt meg az asszony. — Az én fiam dédapja 1878. augusztus 3-án esett el mint hetes huszár Maglajnál. Az én fiam szépapja meg 1849. április 6-án Isaszegnél... Valamennyi *Cseresznyés Miklós* volt...

— Ejnye, de tud minden szomorú napot!...

— Hogyis ne tudnám. Béírjuk az imádságos könyvbe, meg a „Boldogasszony”-kalendáriumba ...

Lesütöm a szememet. Az asszony megérti és úgy érti, hogy szó nélkül is hozzá szólok.

— Az Isten tartsa fiamat. Tudom, nem magamnak nevelem. *Mi somogyiak vagyunk!* Adjon az Úristen *szerencsés kimúlást*...

A vékás asszony szapora lépésekkel fordult be a boglári jegenye-sorba. Egyik karja fölnyúlt és igazgatta a vékát. Ahogy alakja változott a jegenyék árnyékában és a napsütésben, majd a fekete sziluet, majd az aranyló alak az amforát tartó görög asszonyokat juttatta eszembe. Mellette menetel az apró x-edik *Cseresznyés Miklós, a halhatatlan ember*, aki nem hal meg, ha minden két-három évtizedben le is tépi a magyar sors. Meghal és mégis halhatatlan marad csak azért, hogy magyarok szedhessék a fákról ezt az illatos ősziarackot és magyar életet szépíthessen az az őszi Badacsony...

— És hány milliók volnának és volnánk, hogyha ez a lélekvándorlás nemcsak ebben az apró Miklósban folytatódna, hanem megoszlanék a magyar lélek, miként piros pünkösd ünnepén a tüzes nyelvek...

Csak egyszerű parasztasszony volt. Csak apró parasztyerek volt. Elfogytak a távolban, de én itthon is nem a pesti utcát látom, hanem a somogyi ezüstnyárfasort. Nem a siető nagyvárosi tömeget látom, hanem az asszonyt és *halhatatlan* gyermekét. Nekem szépek és felejthetetlenek, — anya és fia.

A TRAMP.

alamennyi középület közül legjobban szeretem a nagy vasúti állomásokat. A többi középületben az élet elcsenevészesedik, aktává változik, sok aktává, melyek mindegyike a beteg embereket juttatja eszembe, kik félve, imbolyogva mozognak, — hosszú lejáratú, csöndes sorvadással küszködnek, levetik ábrázatukról az élet pírját, hogy végül belekerüljenek az archívumok krematóriumába. Addig az állomásokon teljében él az élet és ahányszor beteszem lábamat a perónra, rajtam is végigborzong az élet pezsgő öröme, — nyíl aló fájdalma, találkozó ujjongása, búcsúzó melan-kóliája. Ahogy köhögve begördül a tömérdek, a vakító szemű mozdony, máris élő titkokat hoz= siető, aggódó, örvendő embereket, messze földről. Nem ismerem őket, sohasem fogom ismerni. Mégis érdekelnék, mert minden titok érdek. Érkezésük vagy távozásuk életük köznapi vagy bonyodalmas regényének egyik kibogozódó fejezete. Párhuzamosan meg kigördül a másik gépóriás és vonszolja maga után a kerekes kis házakat, — a tömeglakást, a polgári otthont, a luxus-szállót. Visz embereket, visz messze-messze, célok és vágyak, ábrándok és kötelességek, bánatok és csalódások felé... Utánuk nézek. Nem ismerem őket, de köszönetek feléjük, csak azért, mert elmennek. Köszöntöm őket az örökös elválás nagy testvériségének jogán. Itt hagyták nekem bizonytalan,

ismeretlen vágyaikat és valahogy ég a szemem. Szeretnék gyerekesen elpityeredni, mert itt hagytak és én velük mennék... Válnak és válnak és én is válok valakitől és valamitől. Viszontlátok, viszontlátnak valakit és valamit. Ez az élet, az igazi nagy élet. Ezért szeretem a nagy állomásokat, kormos, füstös levegőjünkkel, mely stimuláns, — világító nagy óráikkal, melyek előre mutatnak, — az össze-vissza kiabálásukkal, mely bizsergető izgalom, — közbeeső sivár csöndjünkkel, mely előre érzékelteti a bekövetkező vihart. Itt zajlik le az új idők népvándorlása, mely mellett számszerű tömegeiben is szerény volt a vándorlás Arminiustól Balambérig...

A Keleti pályaudvaron várakozom. Onnan várok valakit, ahol nekünk már nincs egy talpalatnyi rögünk, de a szívek a mieink. Bugás. Acél-kattogás. Gőzsistergés. Lassú zökkenéssel futnak el előttem a kocsik. Csak annyi idő van, hogy szemem ráakadjon a kis táblára: *Bucuresti—Praha, Wilson-állomás*. Várok valakit onnét, hol már semmi sem a miénk. Várok valakit, aki egészen a miénk.

Feszülten nézek bele az esti homályba, melyet kis fénytartományokká darabolnak a magános lámpák. A világítás reszket. A fényszórók és a vagonok ablakaiból kiáradó négyzetes fénykévék összekuszálódnak egymással. Várom az ismerős arcot. Valami hirtelen minden gondolatomat magához ragadja. A begördült vonat mögött indulni készül a másik kocsisor: iskolásfiúk, serdülő bimbó-leánykák mennek nyaralni. Tele van a kormos csarnok ezüstkacajjal, melybe belebúg a nekem láthatatlan apák mormogása, láthatatlan anyák imádságos szavainak refrainje: *vigyázzatok! Vigyázzatok! A kegyetlen kalauzok már parancsolnak: tessék beszállani!* Az a másik kocsisor azért még mindig nem zökken. A tüzesszemű gép türelmesebb, jóságosabb, mint az emberek. Megérti a gép, hogy nehéz búcsúzni azoktól, kiknek kis szíve egy-egy darab a mi szívünkéből. Ez a

Shylock-vonat kitépi ezeket a szíveket! Hirtelen egy percnyi mélységes csönd. Éles sipítás. Azután zsolozsmásan csendül száz és száz fiatal torokból a magyar hiszekegy... Belemorajlik a búcsúzó apák fojtott basszusa. A zsolozsmából kiválik egyetlen gyönyörű szoprán. Valaki mellettem mondja: Hallod Bánónét? Ma lemondta az operában a Pillangókisasszonyt, hogy kikísérhesse kis leányát...

A kerekek kattogása belesap. Megértők ezek a távolodó kerekek: ugyanazt éneklük, amit zengenek a kicsinyek, akik mennek, és a nagyok, akik maradnak. A másik vonat elszaladt., Rohan az Alpeselek közé, a holland partok homokja felé. Majd piros arcokat, reménységeket, új vágyakat hoz vissza ...

Akit vártam, nem érkezett meg. Nem akartam hinni önmagamnak, mert elvből konokul küzdök minden csalódás ellen. Utolsónak maradtam a lassan kiürülő perónon. Távozóban észrevettem, hogy a Bukarest felől érkezett kocsikitolása közben az egyik kalauz leguggol, keresgél, beszél az ütközők közé. Kézilámpája lóbálásával odainti a rendőrt, meg a többi vasutast. Magam is gépiesen odaindulok. Nem gyerekes kíváncsiságból, hanem azért, mert valami ösztönszerű, talán céltalanul, értelmetlenül előlegezett részvét húz arrafelé, hol több ember összefut. Ott valami történt. Hátha meg lehet még akasztani valami kis vagy nagy tragédiát? — hiszen minden tragédia elhárítása egy-egy percen — talán egy gyufaszálon, egy jó szón vagy az odanyújtott kézen múlik...

A vasutasok meg a rendőr az ütközők közül 14—15 esztendőssuhancot cibáltak le. A nyurga alak feketeségéből csak két nagy szem világít, báméskodó, éhes, de csillanó, dacos szemek. Megriadt. Ajkai remegnek, de a szurtos fiú fiatalos derűvel mosolyog. Nem is tudom, mi mosolyoghat ebben a sovány, összekent arcban, melynek egyetlen vonását sem látom.

Hallgatom az összeröffen emberek okoskodását. A rendőre a szó.

— Hát, fiam, mióta bujkálsz itt az ütközők alatt?

A fiú nevet.

— Kolozsvártól, biztos úr ...

— Miben töröd fejed, te lókötó?

— Semmi rosszban.

— Miféle szerzet volnál?

— Háromszéki...

— Tudod, hogy nem szabad így utazgatni! Becsuknak. Tudod, hogy útlevél nélkül nem szabad határokon átszökösni? Visszaküldünk. Odahaza is becsuknak.

A fiú lehorgasztotta fejét.

A rend embere sajnálkozva mérte végig a vézna alakot.

— Van néhány garasod? Ugye, nincs. Mióta nem ettél? Ugye Kolozsvár óta. Sebaj, majd csak akad itt is egy-egy cipó. Akárki vagy, legény vagy a talpadon. Azt az istentelen nagy utat végig kuporogni a robogó vonat tengelyén... Gyönge vagy? Hívjam a mentőket?

A gyerek nemet int.

A bakter mellére akasztotta lámpáját és közbetanácskozik.

— A gyereket nyomja valami. Ezért szökött meg hozzánk...

Az éppen arra siető gépész hátralöki sapkáját és megszól:

— Talán valakihez szökött...

A rendőr tudákosan bírál

— Az ilyen ösztövére fiúk az iskolában szednek össze mindenféle bolongombát, rossz pajtasoktól, meg az újságokból ... Fiam, talán világjárónak akartál fölcsapni? Japánba? Kínába? vagy az idegen légióba akartál beállani, mit? No, hát nem fogsz a franciáknak szolgálni! Csak egy kicsit megbüntetünk, — azután hazaküldünk az édesanyádhoz ...

A fiú szomorúan rázta fejét és halkán mondta:

— Árva vagyok.

Szédülten botorkált előre. Aki életével játszik, hihetetlen akaratlanul tartja magát, de a biztos talajon legott botlik. A rendőr jószívvel támogatta. Nem fogta, csak éppen gyámolította.

— Enni fiam, enni! Ez most az első. Enni, — azután felelni...

Beleszóltam.

— Igaza van, biztos uram. — Hízelegtem. — ön ismeri az életet. Az első falat után a második fogás: az igazság. Volna ötletem: én meghívom a szegény gyereket szerény vacsorára. Itt a vasúti étteremben. Akinek gyomra üres, annak képzelete is beteg. A beteg ember meséket mond. Onnan az ajtóból vigyázhat mindketőnkre.

A zömök őrmester gyanakodva mért végig, majd hamiskásan hunyorított.

— Jól van, uram. Legyen. Majd az ajtóból nézek a fiúra. No meg — tette hozzá kedves parasztfurfanggal — meg az úrra. Ha engem megdorgálnak ezért, az úr legyen mentőtanúm. — Fölgörbítette karját és karkötő-órájáról hivatalos tekintéllyel megállapította:

— Most 20 óra 34 perc. Aztán 21 óra 34 perckor megyünk ám ...

Letelepedtünk egyik kis asztalhoz, szemben az ajtóval, hogy az őrszem láthasson. Rendeltem. A gyerek hálásan bámult rám és alig hallhatóan susogta: köszönöm.

— Hogy hívnak, fiam?

— Geréb Áron.

— Többet most nem kérdezek. Magyar ember hallgat, mikor étezik. Majd azután mesélsz nekem magadtól. Jobban, mintha kérdeznék. Szintiszta igazat. Ugye?

— Én még sohasem hazudtam.

— Derék gyerek vagy, Áron. Ember lesz belőled. Most aztán csönd.

— ... Apámról semmit sem tudok. Elment. Nem tért meg Szibériából. Anyám meghalt. Tavaly. Télen. Idehaza, Csíkban. Agyondolgozta magát. Nem bírta, mert hogy erős léleknek gyöngé volt hajléka. Megcsókolt és monda: egy az Isten, fiam. Ő majd megsegít. Légy becsületes és magyar mindhalálig. Leszek. Így anyám el.

— Én már nem emlékezem a régi időkre. Csak lábam tanult járni akkoron, hogy kitört az új *idő*. Az eszem még nem. Anyám fogott magyar szóra, mert arra mivelénk román az iskola. Románok lettünk, pedig nem akartuk.

— Atyámfiái tanítottak Kolozsvárott. Négy esztendeig voltam gimnazista. Tanultam. Néha sírhatnék volt, de Dávid bátyám mondta: magyar ember sohasem sír. Kemény az élet. Kemény szív kell hozzá. Van.

— Majd nem akadt pénz a tanuláshoz. Kézmíves leszek, vagy ahogy szánta az Isten. Jövő hónapban fölvesznek a kolozsvári magyar nyomdába. Lapokat hajtogatok. Majd tovább tanulok magamban.

— Van addig még két hetem. Nem tehetek róla: ide kellett jönnöm, akár akartam, akár nem. Megszállott az Isten. Az iskolában semmit sem hallok Nagymagyarországról. A mi földünkről. Már csak az öregebbek jártak erre, meg akik írnak. Meg akiknek pénzük van. Hát egyszer az életben csak ide kellett jönnöm. Húsz leit megtakarítottam. Kevés az útra. Elbújtam a tengelyre.

— De ezt nem szabad!

— Tudom. Nagy dologért az is szabad, ami nem szabad.

— Nem féltél, bolondos fiú, elhagy az erőd. Elveszt vagy elgázol a masina...

— Aki erősen hiszen, azt nem hagyja el az erő. Aki erősen akar, azt nem hagyja el az Isten. Anyám mondta, — hát igaz.

Csodálattal néztem *föl* a fiúra, bár nem ért a valamig. Mennyivel *nagyobb* volt nálam.

— Igen, fiam, de *itt* megbüntetnek...

— Nem baj. A törvény — törvény. A lelkem az enyém. Annak nem fáj, mert mégis *idehaza* voltam...

— Aztán meg hazaküldenek ...

— A szülőföldemre, de nem *haza*... És én mégis *idehaza* voltam.

— De odaát is becsuknak.

Jóízűen tovább majszolta a kenyeret és mosolygott:

— Egy az Isten: megsegít. Anyám mondta: hát igaz. Hirtelen fölállt. A terem nagy órájára esett pillantása.

— 21 óra 34 perc. A biztos urat nem szabad vártnom. Köszönöm hozzám való jóságát. Nem feledem soha...

Állt pár pillanatig. Nagy szemekkel bámult a semmibe, mintha révületbe esett volna. Azután halkan dúdolt valamit.

— Most már akár lecsukhatnak, akár visszaküldhetnek. Megtanultam azt a dalt. Míg a tengelyen guzsadtam, a másik vonatban, abban, mely kirobogott, a gyerekek énekelték. Egyszer hallottam, de megtanultam, mert *akartam*. Mifelénk *ezt* nem hallani. Most már visszaküldhetnek, nem megyek üresen ...

Kemény lépésekkel ment az őrszemhez és katonásan megállt előtte:

— Itt vagyok!

Kezet fogtam vele. Kormos lett tenyerem, de meleg is lett. Megöleltem. Kormos lett kabátom, de aranyos lett a lelkem, ha valahogy fájt is.

Utánuk néztem végesvégig, ahogy eltűnt a marcona rendőr és mellette a vézna fiú, a két fekete árnyék, a nagy város csilingelő, túlkölő, zsongó utcáján.

Vártam az állomáson valakit onnét, hol már semmi sem a miénk. Jött valaki, aki egészen a miénk. Szórako-

zottan beleütköztem valakibe. Furcsán bámult reám és részvétellel kérdezte:

— Valami baja van?

Badarul feleltem:

— Bocsánatot kérek. Igaza van: betege vagyok valaminek. Borzasztó, hogyha a fiatal élet legnagyobb élményéből csak egy ügyirat lesz. Valami jegyzék... Most láttam a világ legnagyobb tragédiáját, azt, hogyan lesz emberből növény... Gyökere van abban a másik talajban, mely gazdát cserélt...

Ezen az estén senki sem értette az én beszédemet. Csak én értettem meg mindent.

MINDEN MEGY, CSAK ISMERNÜNK KELL ŐKET ...

zóta, hogy a sors kézen fogott és elvezetett szülőföldem pusztájáról, minden nagyot változott. Igaz, hogy akkor gyerek voltam és a sors kézen fogva vezetett; de nem igen vigyázott rám és ezért magam is megváltozhattam. Szóval, régen volt: a zsuppos tetőből eternitfedél lett, a tornácos balatoni udvarházból emeletes villa, a kocsisból soffőr ...

Csak egy fajta nem változott: a pusztai pásztornép. Az bizony még új ezer évig sem *modernizálódik*. Pohara ma is a gémeskút vödre. Órája nappal a napsugár, éjjel a Göncöl-szekér rúdja, a vibráló óramutató. Ha felhődzik, a harmat, a ködszállás az óra, mindenkoron pedig a legjobb óra a pásztor gyomra vagy a gulyának, csordának, nyájnak, kondának a szomja. A pásztor altató dajkája a nyugvó nap, ébresztő inasa a piros pity-mallat. Ágya a barázda, — takarója a szellő vagy a szélvész. Kalendáriuma a verejték vagy a didergés, — sátoros ünnepeken a messzeségből átkonduló harangszó. Patrónusa maga az Úr Jézus, aki ellátogat hozzá az útmenti keresztfán. Pajtása a hallgatag barom, mely az Úr kegyelméből termett, miként ő jómaga, és ezért testvéri érzéssel soha meg sem bántja. Egyetlen vágya megmaradni annak, aki. Egyszerűen annál a varázslatnál

fogva, hogy ő, aki talán még tulipános bölcsőjében sem sírt, sírni tud azon, hogy „*hogy a ménés ott delelget, valahol egy csárda mellett..*.” Bizony sírni tud a furulyaszóval, mint János vitéz bajtársa, a derék hűséges Bagó, — vagy sírni tud rettenetes nagy némaságával, mert aki nem szeret szólani, — az rendesen befelé sír. A csordás feudális úr, mert hiszen már a *petri gulyás* nótázta: „*magam a paplanos ágyon, a bojtárom vízen-sáron...*” Ő is szereti azt, amit mi csak két idegen szóval szoktunk megmondani: a *luxust* és a *komfortot*.

A sok fejtefheerítő esztendő után megint egyszer somogyi csordás közelébe vetődtem, örültem ennek a találkozásnak, mint a gyerek a játéknak, amit nem a boltban adnak, hanem amit ő maga keres és talál, mint például a nádparipát, a fűzfaostort, a parittyáogat. Rajongok minden haladásért és talán éppen ezért szívvedbogató szeretettel állok meg minden előtt, ami régi, ami nem változhatik meg soha, mert csordából, ménesből, nyájból és kondából nem lehet falansztert csinálni sohasem, pedig a magyar pásztor mégis a legősibb kollektivizmus diktátora.

Álmodozva ballagtam pazarparádés őszi délutánon a Keszthely felé zsinórzó országúton. Bejártam a nagyvilágot és mégis rengeteg világszép látomás után majd minden tizedik lépésnél megállított a táj nagyszerű bája. Nincs itt havas hegy, sem ragyogó tarajú tenger vagy pálmageszt, sem az aranyló égbe álmodó dór-márványoszlop, — egyszerűen semmi sincs, ami hatalmas vagy elképesztően gyönyörű, — de mégis leírhatatlan a semiségek bája.

Az úton nem jön szembe senki, csak a katonásan sorakozó, lágyan sustorgó karcsú jegenyék. Szebbek ezek, mint a *campagna* minden ciprus-sora, mert emezek mélabúsak, — de az én jegenyéim öntudatosak, büszkék, — azt merem mondani, jókedvűek, mert rezgő levelesük alja ezüstösen mosolyog. A pár öles dombok

hullámszak, hogy bennük él a föld halottnak hitt kérge, zöld hullámtakarójuk alatt. Barátságosan köszöntöm a gémeskutakat. Ahogy szép árvaságukban állanak messze egymástól, az aszkéta remetéket juttatják eszembe. A kútágas fölfelé néz, mint az áhítatos filozófus, — és kémleli a nagy kék nirvánát, — vagy lehajol a kútba és kémleli a sötét földi nirvánát. Mind-egyik töprengő árvaságában is irgalmas szamaritánus, mert italt ad a szomszédoknak, akár szótlannal kérik, akár bődülve.

A széles országúton csak két ember keresztezi az utamat, a nagyvilág e pár arasznyi útját. Együtt ballagnak, pedig semmi közük egymáshoz. Nem elmosódott gyerekségem futóbetyárai. Jámbor népség mind a kettő, — a maga nagy nyomorúságában halni *vágyó*, de életet kereső akarással.

— Adj' Isten! — mond az egyik. Vén magyar, akit a faluk „Országút Pistának” hívnak. Csak 86 esztendő és Isten háta mögül gyalogol Boglárra, a dédunokákhoz, mert hogy *rátarti* a lánya, a 60 esztendő Veron. Nincs libája, — már pedig a dédunokáknál neki is jut libaprólék. A másik a szikár futóbolond. Jámbor, mint maga a táj. A világháború *sokkos* honvédtisztje, akinek senkije e kerek földön, mert elfeledte — a nevét. Szabad ősemlék, aki inkább vándorol, minthogy gyámkodjanak fölötte. Pipitért szed, ezerjófúvel kereskedik; meggyógyítja az egész világot, mert szerinte a föld maga is beteg. Talán nem is olyan bolond ez a szegény ördög, mint ahogy ráfogják.

Míg a két vándorral pár szót váltok, a legközelebbi gémeskút köré öklelődzik a csorda. Látom a csordás agyagbarna karjait, ahogy föllendíti a vályúba a teli vödöröket. Kedvem kerekedik vele is szóba állani és meghallgatni az ő vélekedését. Tudom, hogy ez nehéz mesterség, mert a csordás ajkán a szó ritkább, mint a zsebben az arany. A pásztornép bizalmatlan, zárkózott

náció, vagy talán a szó neki afféle ünnepi muzsika, amit csak ritkán szabad hallatni, mert hát a szó csak egy-egy teremttére, — majd az imádságra, meg a kommandóra való, amit itt megért a csorda, a határon meg a honvéd... Úgy közeledem hozzá, mint valamikor régen az okos Julián barát, aki szintén gémeskútnál monda az uráli asszonynak: adj innom! Aki vizet kér, — jót akar... Én is vizet kérek. A csordás sunyorgatva odabillentí nekem is a meritett vödört, figyelmesen, pontosan, hogy egyetlen csöppje se permetezzék mellé és a ruhámra:

— Egészségére!

— Isten fizesse meg. Kend somogyi?

— Az.

— Akkor földim ...

— Úgy.

Körbe jár a szeme a nagyszarvú magyarfajta ökrökön. Vannak vagy százan. Egyik olyan, mint a másik. Én nem ösmerném meg egyiket a másiktól. A csordás már mindent lát. Észreveszi, hogy valamelyik nem tud odaférni a vályúhoz, mert a többiek elállják az útját. Közbecserdít:

— Hajsz, Bogár! Hajsz, Zsemlye! adjatok helyet a Bimbónak...

Az ökrök fölpillantanak nagy fekete szemükkel, melyekben pompásan tükröződik a piros ég alja. Szétállanak, odaeresztik a Bimbót, mely méltóságosan közbe ballag, méltóságosan, minthogyha egyenlő jogai tudatában volna. Szemben meg két másik ökör öklelődzik. összefeszítik kőkemény homlokukat; — szarvuk kattog és akaszködik. A csordás átparancsol:

— Hajsz, Betyár! hajsz, Zsivány! micsoda duhaj paradé ez, éppen itt az úr előtt!?

A két ökör összenéz; azután végigmérnek engem nagy sötét szemükkel, melynek fényes szivárványában apró, mozgó valamik tükröződnek. Látom is, a csordás apró

sziluettje, ahogy meríti a kútostorral a vödröt. No meg én magam, ahogy egyik lábamról a másikra lépek nagy zavaromban, mert hogy a csordás éppen engem állított oda, mint akinek színe előtt a csordának példásan kéne viselkednie. A két nagy állat még egyszer összenéz, majd lehorgaszítja hatalmas fejét, — s máris hallok az ütemes szuszogást és ütemes refrainjét, a fűszálak ropogását, ahogy odatörnek a *Betyárnak* és a *Zsiványnak*. Elképedek, hogy ez a magános ember hogy is ösmerheti egymástól ezt a száz egyformát és hogyan engedelmeskedik néki pusztá szóra ez a száz egyforma. Mondok:

— Hej, csordás, hogyan tud parancsolni ennyinek?

— Hát, jó uram, — és leeresztette a kútostoron a vödröt, hogy loccsant a mélyben a sötét víz, — csak *ösmérni* kell őket, akkor minden megy. — Azután nagy, őszi ugarszínű tenyerével belendíti a vödröt a vályúra, hogy loccsan az ezüst víz. — Hej, jó uram, hogyha az urak így ösmernék a falu népét, nem volna sohasem tolongás és nem volna öklelődés, mert minden megy. Mondom, *csak ösmérni kell őket...*

Az ember vizes tenyereit beletörli panyókára vetett dolmányába és hátralöki tepertyű-kemény kalapját.

— Nyugodalmat jóéjszakát kívánok. Mén a csorda aludni, mert már kibujt az esti csellag... Mondom, csak ösmérni kell őket, akkor minden megy...

Ballagok a gótikus jegenyesorban visszafelé. A Fonyód felé húzódo fasorba belevillog az esti csillag, a *jó csillag*, és én mondogatom magamban:

— Uraim, uraim! — csak ismerni kell őket... Akkor minden megy.

AKI NÁLUNK NEM KIÁLTOTT A PUSZTÁBA . . .

En nem találkoztam vele. Senki sem jegyezte föl nevét, csak magát a tettet, mely pedig természetes, — és éppen ezért szép nagy tett volt. A lapokban csak véletlenül olvastam el a kis hírt, mert nagyon apró betűkkel nyomatták. Bizonyos, hogy sok százezren nem olvasták, mert azokat a híreket keresték, melyek szétkürtölték, hogy elveszett az emberiségnek a szíve és nem bírja megtalálni. Én meg olvasásközben meghajoltam a Névtelen István vagy Névtelen János előtt, mert ő győzött meg, hogy az emberiség szíve elveszett ugyan, de nem az emberé. Még akkor sem, amikor gépek, e robotszörnyetegek megvadulva rohannak egymásnak, mert a világnak nevezett e parányi bolygó, mely talán a napvilágtól bitorolja a nevét is, újra megfélekezett egyetlen céljáról, a boldogságról. Az idő az embervenyige vérétől újra mámoros lett és a gránát-szántotta földbe fájdalommal vet, hogy még több fájdalom teremjen. Szerencsére az idők e rangjának, ennek a *Caesar Imperatornak*, nincs is megfelelő magyar neve és Isten őrizze, hogy magyar szót keressünk erre. Hagyjuk meg *IMPERIUM-nak*...

Az eset sűrű. Történt milliók tragédiái között, mely tragédiákat az emberi kéz, ez a nemesebb munkára /hi-

vatott csodaszerszám, préseli fényes, de gyilkosan robbanó ércatokokba — az ég felé szárnyaló, de átkot hullató acélszárnyakba, — tankkerekekre kapaszkodó láncokba, melyek áldásra szánt kezek bilincseivé válnak.

A megszámlálhatatlan ezrek között kéklő hegyek felé gyalogolt *az ANYA*. Étlen, szomjan, rongyosan. Ki tudja, hányadik napja. Karjába szorította a nyöszörgő csecsemőt, kinek sírása pusztába kiáltott, mert a havasokról régen elmenekült az emberiség szelíd dajkája, a *tehén*. A kisdéd fakó volt és hervadozott, mint a leszakított bimbó, amit nem tehettek vizes pohárba, mert e pohár is már eltörött, mint minden, ami az élet virágajándékait istápolja.

E futó népvándorlás mögött fekete éjszakában villanva dörrennek szét meteorok, amiket nem ismeretlen sztratoszférák zúdítottak a földre, hanem földi parányok lendítenek a magas ég felé, de csak a saját földi mennyországukat találják el telibe, — hála az Úrnak, magát az eget nem. A magyar határhegyek, szomorúan kiáltják vissza a dübörgéseket. E magyar hegyek minden sziklaköve, minden fatörzse fáj; sajgott minden napkelet felé ábrándozó orma, mert ezek a hegyek érezték, hogy az ő élükön keresztül vezet minden út a nyugat paradicsoma vagy a kelet tisztító tüze felé. Ezek az ormok emlékeznek arra, hogy ők nyitottak kaput ígértföldjére a hontkereső magyaroknak. Emlékeznek arra, hogy ő kapujukat törte be a tatár khán és a cár. Ezek a Janus-arcú hegyek, melyeknek egyik orcája a kelő napot, kelet misztikumát köszönti, másik orcája a nyugat felé vágyódás röghöz láncolt szimbóluma, titkos fájdalommal virrasztottak kurucok bujdosásánál és látták Máriás lobogók haza-lengését. Ma ezek a szeretettel pántozott sziklakapuk újra föltárulnak kelet egy másik népének, mely hazátlan...

Az ANYA leroskadott és hogy újra föltápáskodott, máris tovább sodorta az áradás, mely kegyetlenebb viharos északi tengerek dagályhullámainál. Ennek a mostani árnak hullámaiban minden csepp egy-egy kétségbeesett ember. Mikor az anya homloka mögé visszatért a fájó lélek, tovább szorít valamit magához, hogy melengetse az első zúzmara ellen. Futott, de újra esztét veszítette, mert csak saját karjait melengette szívéhez. A csecsemő ott maradt a beszkid erdő nyirkos árkában. Ott pedig világtalan emberek rohannak, mert aki hazáját veszítette, világtalan. Csak azt az egyetlen utat látja, melyet a vak is lát: az utat álomországba, hol még ragyog az emberi *jóság, amit békének* hívnak.

A vaksötétben magyar határvasutas gyalogol. Lámpája mellén lóg és a lámpa majd sárgáló aggódással, majd pirosuló rémülettel pislant a kárpáti éjszakába. Hóna alatt a kis vörös zászló, mely maga a biztosság. *Tilost* int a határ felé a másik vörös zászlóval szemben, mely maga a bizonytalanság — ott a határon túl. Az árokban valami nyöszörög. Ma nem a békés tücsök cirpeg a deres fűben, hanem az *árva*, akinek édesapja ott fekszik valahol a lengyel mezőkön; édesanyja meg eszeveszetten fut valahol a magyar mezőkön, fut, mert örületében is tud még hinni. Hiszi, hogy ott messze várja apró gyermeke, szép tündérorszámban, szép mennyországban, szép Magyarorszámban.

A fiatal vasutas fülel. Nem érti a hangot. Legényember; elhagyott hegyi vackában még nem ringott bölcső. Mit is keresne itt az asszony és a jövő élet, hol megindultak a világot törő, a tüzet vető férfiak milliói, a Rajnától tömérdek Szibériáig. És ha a gyerek szólni is tudna, akkor sem értené, mert hiszen lengyelül szólna, — és ez másképp hangzik, mint „dalold anyám: a juhásznak jól megy dolga, — egyik dombról a másikra ...” vagy „mesélj apám, Göncöl szekeréről, Fias-tyúk-csirkéről, — Csaba útján járó százezer vitézről...”

A fiatal magyar vasutas felöleli az apróságot. Mintha hervadó virággal tűzött volna ki. Csittítja a maga jámbor, otromba módján:

— Ej nii ne ríjj, édes kis fiam. Magyar földön még senki sem kiáltott a pusztába ...

Karjába becézi. Melléről lekasztja a lámpát, hogy ne világítson a gyerek szemébe. Piros annak a lámpának világa; *tilost* jelez nemcsak a határvonatnak, hanem mindennek és mindenkinek ezen a kerek világon: *Vigyázz! itt gyerek van ...* A kicsi őrházban most már kettő miatt virraszt, a robogó vonatért, meg a síró-rívó apró lengyelért. Cseppeként szitálja a biggyedt pici szájba a langyos tejet a köcsögből, amiben a bicegő magyar-orosz asszony elhossa neki a mindennapját. A gyerek megnyugszik és a borostás arc felé nyúl gügyögve. Közbe messziről átmormol az ágyúdörgés. Az ember ábrázata meg sugárzik, glóriásan büszke, mert nemcsak azok bíztak benne, akik ideállították, hanem ez a piciny idegen is. Talán édesapjának nézi. Ringatja, dajkálja:

— Ne félj, gyöngyömadta. Nem jár ide a farkas. Nem ám. Meg ha jönne is, nem eresztem be. Ez itt magyar világ!

A férfi összerezzen. Nagy Isten, ki kell menni a *posztra*, integetni a vörös zászlóval. Nemcsak a kemény kötelesség vár odakünn, hanem ott találkoznak egymással a fölszél, a Baranya-szél, meg a Nemere. Azokat senki sem téríti ki egymás útjából; nem vigyáz rajuk senki. Ezért össze is ütköznek, összedobbannak, összeroppannak. Körülnéz. Gyerekesen kacag. Átköti vállán annak a vén orosz asszonynak nagykendőjét, amit tegnap itt felejtett. Abba ójja a kicsikét. Órákon át kunt áll, — a nagykendőben balkarján a gyerek, — a jobbjobban a vörös zászló, meg a vörös lámpa. A gyereket nem éri a szél keresztezése; meg aztán végre az ő szíve is csak valami kis kályha. Végre is valamikor az

ázsiai pusztán sátorban éldegéltek a magyarok és akkor is valának gyerekek... Megéltek, mert idáig, Vereckéig eljövének — és vagyunk!

... Így megy ez hétfőn, kedden, meg tovább is, minden nap váltásakor, míg megérkezik a hír: messze valahol anya keresi gyermekét. A vasutas örömmel hozza, boldogan adja, mégis valami szorongatja az ő torkát: fagyos, háborús kárpáti éjszakában nincs többé apró bajtársa...

Ha azt mondjátok áhítattal: őrangyal volt, — rámondom: csak a *névtelen magyar*, aki ember volt jajkeserves időkben, mert más — mint ember — nem is tudott lenni...

TÜZET KÉREK...

Nem tudom, miért olyan jó éppen reggel az az első cigaretta, mikor naponta föltápáskodik az akarat. Meg miért olyan jó késő este, mikor naponta pár órára meg kell halni, mikor szomorúan elvégzem a .számvetést magammal és úgy érzem, hogy megint az egész napot hiába adtam oda. Talán azért jó ez a cigaretta reggel-este, mert igaz a régi deák mondás: *vita nostra fumus* ...

Ma is leballagtam a szép régi térre, hogy megkérdezzem a parányi kék füstöt, hova száll? merre száll? Pedig tudom, hogy arra illan, ahova annyi gyermekes tündérálmom, megszámlálhatatlan és mégis *egy* reménységem párolgott.

Az utcán idő előtt meggörnyedt magyar ténfereg felém. A pozsonyi proletár, aki sohasem akart városi lakossá vedleni; csak az új idők „szociális földpolitikája” tette azzá, árva proletárrá, mikor elidegenítette lába alól a földet, valahol Taksony vagy Peterd táján, ahol ő béreskedett. Elidegenítette — több ez az ige, mint jogi műszó a gazda cseréjére. Idegen lett a föld ura, idegen a cselédsége, idegen lett ott minden emberi hang. A kivert magyart legfeljebb az üsző, a csikó, az ökör érti... Csak a föld fájó porszeme és a jajduló szellő hangja maradt meg magyarnak.

Az ingadozó öreg vállra hajítva cipeli a zabos zsákot. Ez az ő egész berendezése, hadi felszerelése az élet nagy csatáira, ez az ő egész földi inventárium. Annyira ingadozik, hogy messziről azt hinném: piros bort ivott reggelre. Csak mikor rám pillant tiszta szemével, mely becsületes, mint az okos, vénülő pulié, értem, hogy ez az ember talán napok óta nem evett. Ezért tántorog. De azért mégsem *kér*, mert ez a dacos magyar fajta minden rosszat hamar megtanul, csak éppen *kérni* — nem. A szeme mégis könnyörög, mintha ez a két szem független volna akaratótól. Most mégis kér valamit, furcsán, meglepően. Rátekint cigarettámra és halkán motyogja:

— Tüzet kérek ...

Feléje tartom a parázsló kis dohányt és ekkor látom, hogy hiszen nincs is nála színivaló. Azt gondolom, apró ravaszság. Megkínálom. Nem fogadja el, elégedetten mosolyog:

— Köszönöm alássan. Nem igen telik dohányra azóta, hogy én is hazakerültem. Az utolsó cigarettát akkor szívtam, mikor ingyen osztották ott messze, Lengyelben, Miljukow alatt...

— Hát akkor?

— Csak megpróbáltam, tetszik-e magyarul érteni. Jószerencsém volt. Aki itt első szóra magyarul felel, az jót akar. Tanácsot szeretnék kérni.

— És én tudnék adni?

— Útszéli bogács abba kapaszkodik, aki éppen arra jár. Meghallgat az úr?

— Meg. Mindent. Mindenkit.

— Az Úristen fizesse meg. Tessék nekem megmondani, hogyan mehetek haza?

— Hová?

— Hát haza. Kérem, haza csak Magyarország felé lehet...

— Igaza van.

— Kérem alássan, én béres voltam a grófi uraságnál. Jöttek a cseh atyafiak. Földet vettek, vittek. Engem elküldtek. Nem mondom, kaptam becsületes útravalót. De minek a magamfélenek pénz? Földet nem volt szabad vennem, mert arra mifelénk már nincs telek, ők meg eddig aligha élhettek e földön, mert otthon nekik nem lehetett földjük. Annyira éhesen szállottak a miénk, mint a darázs az első virágszálla. De hát az az útravaló nem volt életre való. Fogyott. Először abból temettem el asszonyomat. Azután adogattam belőle fiamnak, aki káplár lett Terezinben. Adtam lányomnak is, kit feleségül tisztelt a falunkbeli derék csizmadiamester. De mintha az Úr láb nélkül teremtette volna az embereket! Mindenki ma a *Bátyánál* (lassan jöttem tudatára, hogy ez a zlini Bat'a-gyár akar lenni) vásárol. Kenyér nem volt, csak csupa gyerek... Elfogyott az útravaló. Most őt esztendeje a városnál dolgoztam napszámban. Egy hete elküldtek, mert hogy a magyarok nem kellene. Most ez az ország lett kisebb, hála az Úrnak, és a miénk odaát lett nagyobb, hála az Úrnak! Hát hazamennék. De útlevellem nincs. Sohsem volt. Ma meg itt már nem is kaphatok a *nácselektől certifikátot*. Mert Taksonyban túl már megint a szolgabíró az úr... Már gyalogoltam a határig, mert nincs garasom alkalmatosságokra, masinákra. Nem szabad átmenni, mert őrzik azt a határt, mint a madárijesztő a fiatal vetést. Kérek tanácsot...

— Hát miért nem fordul a magyar párthoz?

— Jártam ott. Áldott emberek. Azt mondták, várják. Majd az innenső urak meg a túlsó urak egyszer csak egymás mellé ülnek, összebarátkoznak. Megegyeznek, hogy ki megy haza és ki jön haza. Hát akkorra, mire ez meglészen, én már régen fejem alá tehetem ezt a zsákot...

Felém lóbálja zabolos zsákját. Gondolkozom. Tapogatózom.

— Hát Bátya, magát még nem utasították ki, hogyha *a már visszatért* Taksonyba való?

Az öreg meredten bámul rám, azután a semmibe. Majd széthúzódik aszott, csontos ázsiai ábrázata. Újra vállára kanyarítja a zsákját és pattant egyet kerges ujjai-val. Azután homlokára bök, mintha valami pitymallanék szürke fejében. Többé nem a legyűrt *földi*, hanem valami büszke, fufangos ősemler, aki mosolyogva csap bele a gondok nagy vásárján a cudar sors markába, hogy a sorsot is rászedje.

— Isten fizesse meg. Most aztán igazán rágyújtok. Tüzet kérek!

— Kék kendőjéből kihámozza makrapipáját. Zsebéből beletöm valami szárogatott giz-gaszt.

— Tüzet kérek...

Megböki egy ujjal időverte süvegét, mely mintha a honfoglalás korából maradt volna rá. Méltóságosan elingadozik a szemközti szépséges ódon épület elé, melynek kapuja fölé jámbor ükapáink föliratták: *SI DEUS PRO NOBIS QUI CONTRA NOS!* Most itt a kapuban *contra nos* fegyveres őr áll. A vén magyar rogyant térdeivel megáll az őr előtt, kihívóan rápislant. Azután halkán, módikásan dalolni kezdi: *Harminckettes baka vagyok én...* Csak azért is dalolja, mert ezt a nótát *itt* nem szabad dúdolni. A derék őrszem megnyújtja nyakát és fülel.

— Hallja, hordja el magát innen. Nem tudja, hogy ezt a nótát nem szabad dalolni. Ez provokáció...

Az öreg visszavág:

— Nekem szabad, mert én *taksonyi legény* vagyok.

— Utána még rikkant is egyet: — *Éljen Magyarország!*

Vállon ragadják. A kapu benyílója becsattan mögötte. Mire hazafordulok, elrobog mellettem a tolonckocsi. Tudom, a többivel ki ül benne.

Az öreg magyar tüzet kért és megtalálta a módját, hogyan lehet útlevel nélkül hazautazni...

CSAK BESZÉLNI KELL TUDNI AZ EMBERREL . . .

Az Apponyi-tér egyik *szigetén* várok a 44-esre. A sziget szélén áll a derék karszalagos magyar, a nagyváros hűséges őre. Vigyáz rám és mindenkire, fiatalra és öregre, szegényre és gazdagra, gyöngére és erősre, hogy bolondot ne cselekedjünk, mert ebben a gépesített világban mi törhetünk össze leghamarább. Ez a komolyképű magyar tanít meg, hogyan legyünk ennek a város-gépnek a másikba kapó kereke. Hogy bele ne gabalyodnánk az ide-oda száguldó életvetélők közé, melyeken a végzet láthatatlan keze szövö a sorsokat és a nagy nemzeti sorsot. Szirénás mentők süvítenek keresztül az úton, hol imént melegszívű emberek siettek felém. Irdatlan autóbuszok hömpölygetik nagy kék testüket utcabenyílóba. A derék magyar pedig ott áll, mint az élő szobor és nagy fehérkesztyűs keze kecsesen integet erre meg arra, mert ő most parancsol a nagy életnek és parancsa maga a nagy szeretet. Mintha nem is csak két szeme volna, hanem talán egy-egy pár a világ mind a négy tájéka felé. Még ennek a cudar böjti szélnek sem mutathat hátat, ahogy ez a tolakodó a néhai való jószágos Szent Gellért glóriás alakja felől tereli a fellegeket. Azok meg összebújnak, szétszaladnak, mintha valamennyien idemenekülnének szép Magyarországra.

Az én 44-esem csak nem jön. Ez már az én életem törvénye kicsiben-nagyban. A villamostól a jószerencséig sohasem az jön, akire vagy amire én várok. Mit lehet mást tennem: hát — várok. Most *is* a *21-es* jön. Nagyrecsegve megáll előttem. Fiatal, tábori-köpenyes katona zökken ki belőle és akkora hátizsákot cipel maga után, hogy még annak a villamoskocsinak is jól esik megszabadulni ekkora tehertől. A legény bírja; sudár-ember és fiatal, mint maga az első tavaszi nap. Gyűrött vitéz. Sapkája fejebúbján ül. Fekete szűszakálla serkedt, akár telt marékkal mákot szórtak volna ábrázatára. Egyet igazít vállrántással a félrecsúszott zsákszíjakon és nagyot fúj magában: Tyüh, az áldóját! csak már helyben vónék... Odadobban a rendőrhöz; összecsapja bokáit, bárha bakancsában nincs *is* csergő *rózsapatkó*. Katónásan jelenti:

— Most jöttem Uzsokról...

A törzsőrmesternek nem imponál e szó. Csak hozzáfűyöli a „most jöttem Erdélyből...” — a régi kuruc nóta egy-két ütemét. Neki nem nagy dolog „most jönni Uzsokról”, bárha ott még ma nagy fenekedés van, mert-hogy lövöldöznek a rahói nagy erdőn... Dehát, törzsőrmester uram, a maga nevéből biztosan a XXVI., ha nem a XXXIII., nagy és kis „ezüstöket” visel domború mellén, és valami golyóbist is nagyon jól emlékező és emlékeztető tomporában. Ő is járt Uzsok tájékán, mikor az ő csontja is olyan fiatal volt, mint ezé a legényé.

Zsinatolva csöngetnek; az én 44-esem csak nem jön. Akár akarom, akár nem, végig kell hallgatnom kettejük szóváltását.

— Biztos úr, kérem, mondaná meg nekem, merre is lakik a kapitányom felesége? mert hát a nagyságos nagyasszonynál kéne leadnom ezt az orosz levegővel megtömött hátizsákot, meg hoztam a nagyasszonynak hites kapitány-urától levélkét is, teli magyar levegővel.

Lelkőmre is köté, hogy mondanám el: megvan még jó épségben ...

Ide-oda pattognak, halkan, de mégis pattognak a szók.

— Utcát, fiatal vitéz, utcát!

— Hát éppen azt nem tudnám ... Éjjel vittek keresztül ezen az Óperencián is túlkerekedő Pesten. Motoros kocsin vittek. Ha tudnám az utca nevét, hát máris maséroznám arrafele ...

A törzsőrmester elejti a vitéz-címzést. Már nem bajtárszkodik, hanem apáskodik:

— Fiam, a kapitány nevét! — a nevét! — közben odasercent egypár kemény szót az okvetetlenkedő kerékpárosnak, szókat, amiket ez aligha írna bele szolgálati bizonyítványába. — A nevét, fiam!

— Nem tom. Sohasem mondták meg nekem. A közlegény meg csak felel, ha kérdezik, de maga nem kérdezhet.

A rendetlenség katonája mellett — mert a háború végre mégis a legnagyobb rendetlenség e világon — a rend öregedő katonája kiegyenesedik.

— Oktondi vagy, fiam! — Hé! hahó! vissza, vissza onnét az úttestről! — ördögbe is, név nélkül, utcanév nélkül... — Hej, ifjasszony, ifjasszony, ne sétáljon neki az autóbusznak, mert az keményebb mégis, mint maga... A jó Isten se foldja már össze, ha nem a tilos lámpát vagy az én kezemet nézi... Hát, izé, jártál-e már arrafelé valaha?

— Igen, mondtam már. Azt is tudom, hogy doktor lakik a házban ...

— Megadtad neki... Budapesten van párezer doktor... Fiskálisok, kirurgusok, lódoktorok. Itt még a pap meg a patikus is doktor... Jerünk, jerünk, most itt a zöld ... Várjunk, várjunk, itt a piros ...

— Hm, nálunk Hidas-Eörsön csak egy doktor van...

— Elég a tudományból. Így állunk még majd hajnalkor is, mikor már csörömpöl a tejeskocsis... Nem adnám meg neked a tizedes csillagot sem, a ragyogós csillagodat! Rossz memóriád van szerelmes postásnak... Jobb lesz, ha másfele kérdezősködöl, mert ha itt tanakodunk olyan sokáig, mint a nyolcórás ülésszakban a Házban, még én gázoltatok el valakit. Isten áldjon. — Jerünk, jerünk!

A legény nagyot szalutál és szomorúan rázza fejét:

— Köszönöm a hozzám való jószágát. Hát jerünk odább...

Hozzálépek én.

— Várjon csak kicsikét, derék vitéz. Beszéljünk csak annak a kapitánynénak címéről...

Jön az én 44-esem. De el is megy. Úgy, mint minden, amire életemben vártam és amire nem szálltam fel — jókor. A legény bizalmatlanul végigmér, de egyszerre megcsillan nagy fekete szeme. De szép tüzes, okos szeme van ennek a magyar fiúnak! Nem tudom cserbenhagyni ...

— Álljunk csak meg annál a levélnél. Jó vitézem, azt mondta az imént, hogy levelet is hozott annak a kapitánynénak ...

— Hej, igazság! — Megtapogatja zubbonyát. Motoszkál az apró, de duzzadt zsebben, mint a kincskereső. Kihúzza az írást. Kapadohányszagot fúj arcomba a bőjtí szél. A lámpa világába simítja a kis borítékot, a közönséges borítékot, melyen meglátszik, hogy valami volóci szatócsnál vásárolták. A széle gyűrődött, meg mi tagadás, zsírfolt is több szigetet rajzolt rája.

— Uramfia! zsíros lett. Pedig vigyáztam erre, mint a két szemem világára. A kapitány úr írta, kapitányné asszonyomnak...

Kórusban, ketten olvassuk hangosan a címet: „*Angyalpáromnak*” De sokat mond — és mennyivel többet mondana mégis a hitvány próza, a legszárazabb

utcanév is, például: Vámház-körút... A legprózaibb páros vagy páratlan szám is... összenézünk. Mosolygók. A legény tehetetlenül nevet, löketekben, mint akit csiklandoznak. Mint a pironkodó nagy gyerek. A magasból megindulnak a hópihéek. A legény végigtörli zubbonya ujjásával a kis írást. Tompa kétségbeeséssel mondja:

— Átkozott hó. Csak az „Angyalpáromnak” baja ne essék. A zsírfojtokhoz még szét is folyják az a lila tenta...

Zsebre dugja, összenézünk. Mellettem csönget a 44-es. Ezt is elszalasztom, mert annak a legénynek olyan szép, szomorú szeme van.

— Beszéljünk csak arról a doktróról, aki ott a házban lakik. — Pedzem a szót tovább. — Van-e valami köze ennek a doktornak a kapitányné asszonyunkhoz? — Már „asszonyunk”. Így mondom, kezd köztem és a katona között kiformalódni valami közösség, összeálltunk. Együtt vagyunk.

— Hát hogyan vána! Az a doktor úr a nagyságos asszonyunk (már ő is így mondja, ő is érzi a közösséget) idesapja!

Közelebb vagyunk már a címhez, de még nem helyben.

— Nem hallott még valamit arról a doktróról?

— Igen. A kapitány úr azt mondta előttem: Isten után, én is már otthon leszek, mire az öreg jubilál.

Hah, jubileum! Az öreg doktor, a kapitány ipa jubilál. Ez csak huszonöt esztendő jubileuma lehet. Az ötvenediket orvosok már meg nem ülik, mert akkor már nem ők gyógyítanak, hanem őket gyógyítják. Tűz, tűz, közeledünk. A derék após csak egyetemi professzor lehet, más mellkopogató, appendixet nyeseő doktorok nem igen jubilálnak ünneplők között, mert tudományuk a beteget szolgálja, de az egyetemi professzoroknál a

beteg szolgálja a tudományt... A pörös doktorok meg éppen nem ülnek meg évfordulókat; a filozoptereket pedig csak néma gyülekezet ünnepli: a könyveik. Megállapítom, hogy a kapitányné orvosprofesszor leánya és bizonyosan édesapja házában laknak a — fiatalok. Keresek fejemben, mint a rendetlen fiókban. Múlt vasárnap olvastam egyik lapban, hogy: pályatársai, betegek két hét múlva ünneplik a nagy tudósnek, Molnár Endre professzornak áldott kezét, amely — nem is tudom, micsoda az ünneplés oka — huszonöt év óta adja vissza a szenvedő embereknek az életet, vagy mely nem tudom, hány ezredik szegény ördögöt operálta... A lapban ott következett az életrajz. Meg a többi. Meg — ha jól emlékszem — valami nagy cím vagy rendjel... Mindezt elfelejtettem, mert végre mégis a kis hírben csak a nagy tudós csodatévő tudománya volt a fontos: a sok boldog gyógyulás, és nem a sok kiténtetés, melyeket az tüntet ki, aki kapta. Fontos arcot mutatok, mint a felfedező, aki az óceán közepén kiköt Guanahani szigetén.

— Jerünk csak, vitéz úr. — Már urazom is a kedves legényt, mert tudom, hogy elveszett senkiből emelt fejű hírnökké avathatom. Jön. A Ferenciek terén belépek a telefonfülkébe. A katona motyogja: — Hej, de jó lett volna ott az uzsoki hóban ez a kis bakterház! — Fölcsapom a nagy névsort. A legény egész fejével követi minden mozdulatomat. Hosszú nyakat ereszt, hogy félfejjel magasabbnak látszik, mint imént, a közüti megálló szigetén, a rendőr mellett.

— Menjen Isten hírével. *Dr. Molnár Endre egyetemi tanár, IV. kerület, Ferenciek tere 1.* Éppen itt szemben áll a ház. Ez a cím. A kapitányéé is.

— Az ám. — Mondja a legény, minden álmélkodás nélkül. — Most jut eszembe, hogy templom is van a szomszédban. Azt láttam, mikor az éjjel erre vittek motoroson... Az urak mindig a templom közelében

lagnak. Nálunk, Hidas-Eörsön is ott lakik a doktor, a plébánia mellett.

Szalutál. Kezet nyújtok. Közlegény ritkán kap kézszorítást. Olyan okosan csillan szép fekete szeme. Büszkén mondja:

— Mindjárt tudtam. Csak éppen *beszélni* kell tudni az embőrrel...

... Igaza volt. Éreztem, hogy kitartó szívósságában sok volt a magyar okosság és a kötelességtudás. Értettem, hogy ki lehet mindent találni a csatatértől a hivatalig, a zúzmarás uzsoki fenyőktől a pesti lámpáig, csak éppen *beszélni kell tudni az embőrrel*.

OLVASHATATLAN ALÁÍRÁS.

Mi is a neve? — Nem tudom, mert nincs az a teremtett ember, aki el tudná olvasni ezt az aláírást a végzések alján. Meg talán nem is kíváncsi senki ezekre az összekapaszkodó betűkre, melyek egyike sem ott végződik, ahol a másik kezdődik, hanem ott kezdődik, ahol a másik még nem végződik. Ennek az aláíró embernek a rárakott munkaterhek miatt sohasem volt annyi ideje, hogy becsületes nevét úgy kanyarítsa, hogy mások is becsületesen megértsék. Pedig abban, a fontos írások alá tetovált életjegyben rettenetes nagy felelőségek húzódnak meg, az ünnepi tanúskodások, hogy ami az árkusokon ez ákom-bákom fölött íródott, szószerint az, amit az írást kinyilatkoztató méltóságba testesült állam mond, dönt, rendel, parancsol. Dehát senki sem kíváncsi ennek a névnek titkára, hiszen ez az olvashatatlan aláírás csak az a névtelenség, aki e bolondozó betűk mellé odaütötte a kis fekete, kék vagy violas karikát, melyben maga az ország címere, melyet még Trianon sem bírt megcsonkítani, némán kinyilatkoztatja, hogy ezt a papirost maga a magyar állam diktálta, — a te édes hazád, akiben mindenütt és mindenkoron hinned kell, éppúgy, mint az egy igaz Istenben, akinek megmásíthatatlan végzéseit éppen oly kevésbé tudod megbírálni véges okoskodásoddal, mint sokszor a hazád végzéseit.

Szóval az olvashatatlan aláírást én sem próbáltam elolvasni, de ismertem és megismertem azt a szomorú embert, aki odakörmölte ezt a kézjegyet, amiből még a derék Champollion sem tudta volna megfejteni, hogy Kiss-e vagy Nagy-e, Szabó-e vagy Balogh-e? Én is néha fölbaktattam hozzá a II. emeletre, jobbra, a folyosón, a no. ajtószám alá. Az én kérésemre is szétcsapta, becsapta az óriás könyveket és apró cédulákra odavetett egy-egy óriás számot. Esztendők óta írogatta ezeket a beszédes számokat, melyek mindegyike remény vagy regény titkos fejezetcíme. Ezek a számok hajlékonyabbak, mint a muzsika szava és rettenetes rideg kurtaságukban bőbeszédűbbek, mint a perzsa nyelv kincses gazdagsága, mivelhogy egy-egy ilyen szám néha emberi életnek végtelenség, a csillagűrnek csak egy-egy arasz, katonának hősi halál, hadvezérnek csak „veszteség”, köznapoknak rideg vasbetonfedezék, melyet hadak sem bírnak áttörni, de minden hívő embernek Ariadnefonalak, melyek sorsok útvesztőjébe bevezetnek, vagy sorsok útvesztőjéből kiigazítanak.

Megállottam a polc előtt és számot kértem én is tőle, aki rám is éppen olyan olvashatatlan arccal nézett, mint amilyen írása volt. Rám nézett arccal, melyre senki sem kíváncsi, mert senki sem veszi észre, milyen is a lélek lakásának ez a vakolatot hullató homlokzata. Mégis egyszerre olvasni akartam ezt az embert, ahogy roskadó térdekkkel, görnyedő háttal forgott a mutató tábla alatt, melyen ez állott: *IKTATÓ*. Istenem, ez nem is élő ember, hanem csak hivatal, mely tőle külön éli örök életét és élni fog akkor is, mikor ő már régen porlad azoknak a végefogyhatatlan embereknek meghódíthatatlan országában, akik itt számokat kértek tőle és akiknek ő számokkal befirkált cédulákat osztogatott. Megláttam, hogy szeme szomorú. Halkan kértem:

— Mondja, bántja valami?

Napfényes kék folt borús egeken egyetlen pillanatra még sohasem csillant meg' ily váratlanul, mint most ezekben a borongós szemekben. Azután végigmért: Istennem, íme betéved ide egy másik ember, akinek van szíve, mint néki, szíve, melynek a legparányibb öröm is olyan mérhetetlen nagy, hogy alig fér el benne, és melynek a legkisebb fülkéje is akkora, mint a világűr, mert minden bánat elfér benne... Hirtelen elfordult és kibámult a záporsudarokkal telerajzolt ablakon, mely a nagyvárosi *sing-sing-udvarra* néz, az ablakon, melyet még sohasem ért a dicsőség, hogy a föld egyetlen igazi ura, a napfény belépjen rajta. Odabámult valami bajtársi összetartozással. Érezte, hogy ő meg ez az ablak nagy, naptalan közösségükben hasonlítanak egymáshoz, csak meg kell fejteni közösségüket: *naptalanok*. Gyors kézmozdulattal lesimította lüszter-ujjasát nyűtt köntöséről és csodálkozó gyerekszemekkel nézett rám, mint az élet nagy cirkuszába hirtelen belépő exotikus *coloured man-re*. Belépett valaki, aki itt nemcsak számot kér, hanem kérdezi: mi bántja? Lesimította lüszter-ujjasát, mintha eldobná hatalmának vagy nyomorúságának attribútumát. Majd halkán szólt, nem is hozzám, hanem ahhoz a személytelenséghez, akit röviden embernek hívunk.

— Nézem az ablakot, mert észak felé nyílik...

— Észak felé?

— Igen. Itt bent nem tudhatnám, merre vannak a világtájak. De ez biztos; ezt az ablakot nem éri nap, akár márciusban a Naphegy mögé esik le, akár októberben a Törökvész fölött ég el. Soha.

— És miért keresi éppen északot?

Álmodozva rakosgatja az aktacsomókat, melyek közül sötétben fénylik a lüszter-ujjas.

— Mert én is *odavaló* vagyok...

Csönd. Nem kérdezek. Nem kérdelem, hovavaló? A kérdezgetés ilyenkor kátyú, melyben a találkozó lel-

kek elakadnak, árok, melybe belefordul a legegyszerűbb lélek kereke is.

— Odavaló vagyok. — Ismétli. Nem kell többet magyaráznia; én tudom, mit tesz az „odavaló” ...

— Igen — meséli tovább. — A hajlékot, melyben születtem, lebontották. A kis kertet, melynek rózsafái mellé tűzött karók sárga, kék, zöld üveggolyóiban nézgettem valamikor szétnyúlt vagy összenyomott ábrázatot, eladták. Édesanyám ott túl halt meg. Nem foghattam le a szemét. Édesapám is utána halt. Nem foghattam meg utolszor derék kezét. Miért volt mindez így? Mert én itt voltam diák és levante és katona és kenyeres; az a kis ház, az a kis kert, a szegény asszony meg az a szegény ember meg *ott túl* voltak. Engem onnan örökre kiutasítottak, bárha ott volt minden gyökerem. Őket meg kiutasították minden földi jóból, mert lelkük napraforgó volt és erre nézett, mert innen várta a napot... Hát kérem, ennyi az én egész bajom. Semmi baj. Szörnyű nagy baj...

Lelkiismeretesen fölírta közben a nagy számot, a nagy könyvből a kis cédulára, az én ügyem számát; talán 210.209/1939. volt...

Az ő sorsának nem volt száma. Az számtalan sors vala. Az ő aláírása olvashatatlan volt, s olvashatatlan, vagy talán olvasatlan az ő sorsa is... Húsz esztendeig és húsz esztendő után még az írástudók sem tudták elolvasni ezeket a sorsokat... Pedig számuk nem is az én számom, — 210.209/39 ... Hanem légió ... Olvashatatlan aláírások, — olvashatatlan sorsok ...

A FALUSI KISLÁNY PESTEN.

Nem arról a kis leányról van szó, akit még néhai való jó Czuczor Gergely megénekelt, hanem arról, akivel vagy száz esztendővel később én találkoztam, nem is Pesten, hanem Budán. Ez a leány jóval kisebb is ...

Szent István izzó napja után volt. A történelem Istenének vannak megrendítően bölcs végzései. Biztosak és jóságosak, mint a betlehemi csillag járása, mely a jámborokat odavezette az igazság bölcsőjéhez. Mindannyiszor, mikoron pártütő gyöngeségben panaszkodunk a magyar sors egymást követő tragédiái miatt, augusztus 20-ára kellene gondolnunk. Arra, hogy nemcsak megpróbált, hanem meg is áldott az Úristen, mikor a Duna-Tisza közén hajlékot szenteltünk. Mert vala a mi első királyunk nemcsak jámbor szent, aki egyetlen tiszta, rendületlen és az időkben megváltozhatatlan erkölcsöt tanított nyers és zabolátlan atyáinknak, hanem vala vaskezű hadvezér is, aki ha kellett, buzogánnyal is beléjük véré az egységet, mely egyedül üdvözíti a népeket, ahogy *egy az Isten*. Vaskézrel ragadta meg a táltosok paripáinak zablóját, hogy ne rugaszkodjanak a Pó paradicsomkertjébe, mely a latinoké, ne rugaszkodjanak a Lech mezejére, melynek vér a harmatja, mert a kaland vagy halálos, vagy csak személyvesztő lobbanás. A halálos kalandot késő siratni.

A fényes kalandra árnyékot vető éjszakában meg hosszú a bánkódás. De nemcsak szent volt és kemény vezér, hanem törvényeket is hozott. Már pedig az igaz törvénynek, ha elsárgul *is* a betűje, — későn is kivirágzik a célja. Jövőbe is nézett már akkor, mikor a nála erősebbek csak a *ma* napjának örültek. Éppen ezért maradt meg maroknyi nemzete, mert még akkor is, amidőn a múltjának örült, mindig a jövőjét kereste. Bár gyakorta gyöngé volt, túlélte az erősebbeket. A szent királynak leggyönyörűbb csodája, amilyent egyetlen más nemzet legendái sem jegyeztek föl, az volt, hogy nemzetére hagyá *jobbkeztét*. Ez a mi magyar ereklyénk több és szentebb, mint más szentek imádságos hagyománya, mert azt jelenti, hogy keserves sorsunkat mindenkoron a *jobbkezt* igazítsa és viláért se a *balkézt*...

Megértették ezt az áldást a magyar föld fiai, mert évről-évre elzarándokolnak elébe, hogy még jobban megértsék, merre mutat a *jobbkezt*? ...

Augusztus 20-ának másnapján az elcsöndesedett várban bolyongtam. Hazamentek az előző nap *nemzetes* urai. Nagyszerű szó ez a *nemzetes* jelző, mert azt kellene jelentenie, hogy akiknek az Úr adományozta az élet és a szellem javait, mindent és minden órán csak a nemzetért cselekedjenek. Hazamentek már a föld fiai is. Ennek értelme is mélységes. Úgy vélekedem, annyit teszen, hogy nem szabad őket a földből kiszakítani, mert akkor nem is bírja semmi őket a földről idegenbe vagy idegennek letépni. Szóval mindenki már hazament. Ezért ezen a reggelen már csak kettejükkel találkoztam. Fialat menyecske volt, ünnepi rakott szoknyában. Embere nem volt véle; alighanem azért, mert az embernyi emberek megint valahol gyilkos szerszámokkal őrt állanak, — lábhoz tett szerszámokkal, hiszen ismét átkozottul haragosak lettek az *IDŐK*. Vele volt kicsi lánya: *a falusi kis lány Pesten*. Egészen anyja mása, — szoknyában, természetben, — csizmában, orcában. Ekkora egyformaságot

eddig csak szobrászművészetben láttam, mint például az *Anonymus* szobrának apró másait, az Anonymusét, akit már azért is szeretek, mert névtelen ... Névtelen, mint ennek a kis írásomnak minden élő alakja.

A csöppség négy-öt esztendőös lehetett. Éppen a bástyára kirakott régi ágyúk elé ágaskodott, hogy belenézzen az ágyúk csövébe.

— Anyám, édesanyám, szeretném megnézni, mi van itt bent...

— Kis bazsaram, ott bent lakik az ördög.

— Félek. Mikor jön ki onnan az ördög?

— Én virágszálam, ne kérdezd. Csak akkor, mikor az emberek még onnét is kihajszolják a *szegény ördögöt*...

— Isten ments. Akkor én nem is keltem föl...

És ballagnak tovább. Én meg a nyomukban, mert tanulni szeretnék. Az én legjobb tanítómestereim a gyerekek, akár arasznyiak, akár nagyok és csak a lelkük maradt meg arasznyi gyerekeknek. Megtorpannak a budai pasa emlékköve előtt.

— Édesanyám, kit temettek ide?

— Magam sem tudom, kis Zsuzsikám. Zsidó írást véstek a köre. — Betűzi a magyar sorokat is. Javítja:

— Török pasát. Nyugodjék békességben. Megértette, hogy a magyart bántani nem szabad, — hát inkább vitézül elesett.

A kis leány lesüti szemét és keresztet vet a budai pasa emlékének.

— Úgy-e, édesanyám, aki meghalt, már nem ellenségünk?

— Nem ám. Mi sem néki. Aki már nem bántja a magyart, annak megbocsátunk.

— Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek. Így tanultam a Miatyánkban. Bizony.

— Jól mondd, Zsuzsi lányom. Így talán hozzánk édesedik ez a cudar világ ...

Megyek nyomukban és tanulom a történelmet és az életet, dióhéjban, apró és nagy gyerekek ajkáról. Az aszszony egyszerre elém lép és szemérmes pirulással, nagy tisztességgel kérdi:

— Kérem, merre mennék egyenest Mátyás király templomába? — Megnéznénk, mert este haza kell utaznunk ...

— Jöjjenek csak szépen lassan utánam, — velem. Van idő. Vonatjuk csak este indul. Jó 12 óra szalad még addig...

— Igen, de hát imádkozni is akarnánk három Miatyánkot. Egyet a gyerekért, egyet az uramért, — no meg egyet — *kettőnkért*...

Megállunk a Szentháromság szobránál. A kicsi leány ujjong. A Halászbástya fehérségének örül.

— Istenem, talán cukorból van... Nem olvad el a záporesőben?

Mutogatom néki az oldaltornyon Mátyás király hollóját. A gyerek halkán mondja:

— Ahova leszállott a madár, ott jók az emberek. A madár mindig tudja, hova szálljon.

Bemennék a főkapun. A szent homály titokzatosságában tarkállanak a csodás ablakok. Talán az igaz Isten házából, a magas mennyországból hozták le az angyalok ez ablakokat, melyeken át az Úr napszemével pillant le e nyomorúságos földre. Itt lakik Budavárában az Isten, ha ő is leszáll a magyarokhoz. A nagy, a szent csönd jelzi közeledését, mert csak a földi embereknek kellenek híradónak harsonások. Az Úr jelenlétének hymnusa a csönd. A falusi kis lány bekukkant az ékes nagy hajóba, melyben királyok és bíborosok kerestek menedéket nagy makacs hittel a történelem óceánjának viharaiban, melyben még tegnap zászlósurak hajták porig térdüket, ahogy lelkük megérzé a szentséges jobb-kéz intését. Zsuzsika megrázza akaratos kis fejét.

— Édesanyám, mi ide be nem mehetünk...
Meglépődöm, de hallgatok. Kérdezze édesanyja.

— Zsuzsikám, kis bolondom, hát aztán miért ne léphetnének mi a templomba?

A gyerek, aki csak meszelt kis kápolnákat látott eddig és fehér olajjal festett kő-Máriát, kinek fénykoszorújába uraságok és módosabb gazdák adományoztak egy-egy aranyló csillagot, — meg betlehemjáráskor látott tarkára festett kicsiny Jézust sásból fonott bölcsőben és látott szősz-szakállá háromkirályokat, — nem mer belépni a koronázótemplomba, mert ennek a templomnak hatalmasak az oszlopai, mesebeliek tündérszínű ablakai, pompás a homálya, döbbenetes a hallgatása. Most már én is kérdem:

— Zsuzsika, hát aztán miért ne mehetnének mi is ide be?

A gyerek arca piros rózsa. Ajka csak suttógó bimbó, melyet megborzongat a tavaszi szellő:

— Mert mi... mi szegények vagyunk. Itt meg csak a gazdagok Istene lakhatik. Ebbe a házba csak a nagy urak léphetnek be ...

Elképedtem. Eddig ilyesmire sohasem gondoltam. Ez az apró gyermek megállította az eszemet. Hátha mégis neki van igaza? Mi visz közelebb az Istenünkhöz? — a pompa misztikuma, vagy a formák átlátszó, egyenes egyszerűsége? Némán vártam az édesanyja okosságát, hogyan szól most ahhoz, aki az ő szívéből való. Mert ennek a két szívnek most össze kell dobbannia... Várom, hogyan magyarázza a megmagyarázhatatlant az együgyű jószág az együgyű ártatlanságnak.

A menyecske egyet-kettőt ringott karcsú derekával, mint a virágbokor, amit megrezzent a szellő. Ez azt jelentette, hogy gondolkodik. Azután kicsit oldalt hajtotta kecses barna fejét. Ez azt jelentette, hogy még jobban gondolkodik. Majd hirtelen leguggolt a gyerek elé, hogy így néznének szemtől-szembe. Most már tanultam vala-

mit! Aki gyereket akar meggyőzni, ne szóljon hozzá egyenes magasból, mert így a meggyőző szó nagyon messziről hangzik. Aki gyereket akar meggyőzni, ne hajoljon le hozzá, mert ez a gyereket alázza. Megérzi, hogy kicsiny és okatlan... Csak így, szemtől-szembe, — csak így találkozhatnak a nagy lélek a kis lélekkel...

— Gyermekem, a mi Urunk előtt csak szegények vannak, mert ő maga is szegény volt. Nem láttad-e otthon a mi kápolnánkban, hogy a kalászos mezők dülőútján mezítláb mégyen az apostolok között?

A gyerek dacos okossággal vetette hátra kerek kis fejét és követelte a csodát:

— Ha látom a mi Urunkat mezítláb bemenni ebbe a káprázatos Istenpalotába, én is merek utána menni...

A menyecske nem vesztette el türelmét. Karjára emeli az apróságot. Azt gondoltam: nem bír a gyerek logikájával. Karon viszi be a Mátyás-templomba. Tévedtem. Az asszony nem kényszeríti gyerekeit, hanem meggyőzi.

— Kis fiam, ki tartja a kis Jézust a karján, — úgy, mint most én téged?

— Boldogasszony anyánk ...

— És úgy-e, ő bemehet Isten leggyönyörűsebb palotájába is! Miért?

— Mert Boldogasszony anyánk Isten anyja...

— Hát nem gondolod, hogy ő minden anyát gyerekekkel beenged még a gazdagok templomába is?

A gyerek rásimult édesanyjára:

— Igazad van, édesanyám. Vigy be hát karodon...

Beléptem én is nyomukban. Keresztet vetettem. Oda-künt hagytam az élet minden cicomáját, az életköd penészét, — a vágyak délibábját... Megtanított ez az egyszerű parasztmenyecske arra, hogy az anyának mindenüvé van belépése. Megtanított e kis gyerek, hogy a gyerekeknek mindenüvé van belépése...

Így van — nemcsak a mennyek országában, hanem még e földön is ...

MAGÁNOS FESZÜLET.

z autóban ült a francia és az angol. Nem *egy* francia és *egy* angol, hanem határozott névelővel jelöltek, mert mindegyik a saját nemzetének teljes megtestesülése volt. A típus, mely milliókat jelképez a saját nemzetéből. Fölfedeztek bennünket, magyarokat. Ez mindig csöndes jubileum, mert hiszen félszázadonként fölfedeznek és azután ismét felejtik a fölfedezést, ezt a hegyekben, vizekben és minden istenadtában csodásan, harmonikus országot és sorsában mégis diszharmonikus nemzetet. Felejtik, mint ahogyan azt is elfelejtették, hogy a derék Columbus előtt már holmi kóbor wickingek fölfedezték Amerikát. Pedig bizony e két nagyszerű, csak éppen *feledékeny* nemzetnek hálásabb célkitűzés lett volna kicsit velünk is foglalkozni. Merem állítani, hálásabb, mint például a franciának katonai utakat építeni a Libanonon keresztül, ott, ahol még áll egy-egy a mi Názáreti Urunk cédrusfái közül. Vagy például az angolnak a mi Urunk szülőföldjét népileg elrendezgetni, — ezt a szülőföldet, hol a Megváltó sírja is vagyon... Velük mentem, mert ők bennem látták ugyan a magyar ember megtestesülését, de szentül meg voltak győződve arról is, hogy rajongó szeretetem a *natif*, a bennszülött előítélete, hogy mindaz, amit fajtámról mesélek, csupán *Monsieur* vagy *Mister Zsoké* (már ahogyan ők Jókai nevét ejtik!) írói fantáziája, — hogy mindazt, ami

nálunk csodaszép, valami Petőfi nevű poéta költötte, akinek a derék francia adományozza a „magyar Béran-ger” címet, mint akár a becsületrend piros gombját, — az angol meg a „magyar Burns” rangját, mint akár a „*fellow of Trinity College*” jelzőt.

Nagyszerű két nemzet, csak naiv tájékozatlanságában hihetetlenül gögös is. A francia azzal szórakoztatott, hogy végre is a világon az ő nemzete a *grandé nation*. Körül-belül úgy éreztem magamat, mint a szegény ember, aki- nek a dúsgazdag uradalmairól mesél vagy megcsillog- tatja vakító gyémántgyűrűjét. Azért is nyugodtan vála- szoltam neki, hogy én még egy másik nemzetet tudok, akit megillet ez a rangos, öntudatos cím.

— Hol van ez a nemzet? — kérdi meglepődve.

— Itt, — mondom, — éppen itt, ahol most vagyunk. A magyar is *grandé nation* ...

Elképed és legyint.

— *Ah vous vous trompez. Une petite nation!* (Téved. Kis nemzet...)

Visszamazarázom:

— Igaz, — kis nemzet a magyar, számbelileg. Igaz, kis nemzet területileg, éppen az urak, a francia urak bölcs kegyelméből, mert 1919-ben újra elfelejtették régi fölfedezésüket és az ezeréves történelmi országot úgy fel- darabolták, mint ahogy a kidöntött magfát aprítják tűzi- fának. A sok ezer esztendőös nemzetet úgy szétszámolták, mint a hűtelen számadó, aki idegen karámba tereli a juhok legjavát. De mindez nem jelent semmit. A magyar éppen azért *grandé nation*, mert *petite nation*, — vagyis mert maroknyiséga mellett is itt van, megvan... Bár neki jutott ezer európai esztendején keresztül az előőrs szerepe, ma is van és él és akar. Pedig háborúban ren- desen az előőrs esik el elsőnek. Mi, — ha százszor is el- estünk, újból föltápázkodtunk. Nekünk nincs történelmi Achilles-sarkunk, mert mikor História édesanyánk bele- mártott a szenvedések Léthe-vizébe, bizony még a sár-

kunk sem állott ki. Az a keresztvíz, melyet a mi Szent István királyunk a fejünkre hullatott, meghagyta nekünk azt a mi istenadta pogány koponyánkat és csak a szívünkbe ömlesztette a malasztot... Ezért eleshetünk, de hajnalra mindig talpraállunk, akárhogy is vitatkoznak más népek arról, hogy ők civilizáltak bennünket, ők, akik még bizonyos civilizálásokra szorulnának... Ezért vagyunk mi is *grandé nation*...

Francia barátom hallgatott és nézte a Balatont, hogyan örül az őszi napfénynek és az őszi napfény meg hogyan lelkesedik a csodató magyarságáért, mert hiszen minden autófordulónál más és más és szebbnél szebb képet fest erről a magyar földről, változatosabbakat, mint néhai való Canaletto Veneziáról, gyöngédebbeket és finomabbakat, mint néhai való Romney Harte Emmáról, a Lady Hamiltonról. Az angol szomszédom megérezhette, hogy-Romneyre gondolok, mert hirtelen ő vette át a kritikus végszót.

— *Yes*, ez a szép *Hungary* akkora, mint az *Empire* valamelyik nagyobb szigete. Egész népessége elférne Londonban a Tower és a Kew-Garden közé ...

— *Yes*, — ismétlem, — ez is igaz — *indeed*. De mi függetlenek is vagyunk, mert nincsenek *Dominion*-jünk, melyektől függünk. Nem szakadhatnak el tőlünk. Az önök hatalma függ a nagyvilágnak — nem is tudom hamarjában — hányadrészét tevő uradalmaiktól. Ha ezek elszakadnak az *Empire*-től, — akkor hatalmuk ott végelgyengéledik *ultima Thule* szigetein. Tőlünk csak el lehet venni valamit; de az is visszatér hozzánk egy-két-három forduló után, mint a bumeráng. Kérem, bennünket le lehet hengerelni, de — nem lehet *megemészteni*. Igaz, hogy Londonban van annyi lélek, mint amennyi itt keleten virraszt Csáktornya és Biharkeresztes, — Körösmező és Lökösháza között, de ezek között több a poéta, mint abban a Behemót-Londonban. És nálunk a költő nemcsak képzeletével szárnyal, hanem —

ha kell, tud pilóta is lenni, mint ahogy a művész nemcsak jó vagy rossz szobrokat farag, hanem ért tankok összerakásához is...

Az angol megveregette vállamat és tudtam, hogy ez azt jelenti: mindezt Jókai mesélte és Petőfi költötte, az a két magyar, akiről ő hallott. Szerencséjére éppen úgy kanyarodott az utunk, hogy tüstént bebizonyíthattam, hogy mindezt nem mesemondó mesélte és nem költő költötte. Két *distinguished foreigner* barátom megállította az autót, hogy pár percig átnézhessen a balatonfüredi öbölre, ahol a nap lakik, meg átbámulhasson a badacsonyi kráterokra, melyek lávája tüzes bor olyan venyigéről, amit a Teremtő is jókedvében ültetett.

A kanyarulatnál az útszélen feszület állott. Valaki a megfeszített Urunk vállaira fakultságában is ékes-színű trikolórt terített, melyről ma is learanylik még a három nagy szó: *Nem, nem, soha!*

Útitársaim elképednek. Ők is hallottak valami homályos kószá hírt erről a húsz év előtti hármastól, melyet a magyar szívek fordítottak Trianonból. Azóta rengeteg jelszó hangzott el a nagy történelemben, — de *elhangzott*. Nálunk húsz esztendő után is ugyanaz a fiatal dac és ugyanaz a tegnapi fájdalom, mely minden holnapunké is. Úgy-e, uraim, a magyar jelszavak nem kopnak el...

A feszület tövén öreg magyar pipázik és átmorog egyet-egyet 3—4 birkájának, melyek bambán összeütik fejüket és bizalmatlanul bámulnak ránk. Az öreg magyar megböki zsiros kalapját és szedelődzködik:

— Dicsértessék... Hajtom már famíliámat a számadóhoz ...

Két útitársam minden áron beszélni akar a feszület lábánál álló öreggel. Szépen vagyunk! — én fordítsam le a finomkodó franciára meg az öblögető angolra a vén zalai „pógár” szavainak zamatját! Mikor Dickens

összes műveiben sem találhatnék megfelelő szókat! Jó. A francia már kérdez is:

— Mondja csak jó öreg, illendőnek tartja-e a feszületre aggatni a zászlót?

— Hogy is ne, — felel a derék öreg. — Hát először is a magyar igazságot éppen úgy mögfeesztették, mint az Úr Jézust. Tehát ez a lobogó már ezért is a feszületre való. Azután meg a magyar lobogó van olyan szent, mint a mi Urunk szemfedője. Ha a mi Urunk ösmerte volna a magyarokat, ő önmaga választotta volna takarójának e szépséges három színt...

A francia megtorpan. Fejét rázza és tovább próbálkozik a gánccsal:

— Igen ám, de ezen a lobogón az áll: Nem, nem, soha! Ez mégis csak politikai jelszó. Nem való az a keresztre...

Az öreg nagyon berzenkedik, hogy tolmácsolom néki az idegen úr nézetét.

— Már hogy nem való a keresztre a legszentebb magyar esküvés? Instálom, tessék neki megmondani, hogy ezt a jelszót maga az Úr Jézus mondotta, csak talán éppen nem jegyezte föl az a derék Máté vagy Márkus evangélista... És ha nem mondotta, — akkor ezt gondolta, mert hisz a mi Urunk sem engedett, hanem inkább — meghótt...

Az angol útitárs megpróbálkozott még egyszer a vallással és a vallásossággal:

— Jó ember, de azt is monda az Úr: szeressük ellenségeinket is...

— Okosan, — vágott vissza az öreg birkás. De azt nem monda az Úr sehol, hogy engedjünk ellenségeinknek ... Én is szeretem ellenségeimet, legalább úgy jó messziről, — de ha már ők nem tudják, hogy mit csinálnak, — hát tudom én! Egyszerűen nem engedek!

Megemelinti kétszer is süvegét a feszület előtt.

— Tessék megmondani nekik a magyar szót... Első köszöntésem annak szólt, aki engem is megváltott — at-

tól a csúnya vétektől is, hogy a másét akarjam... A másik köszöntésem meg a lobogónak szólt, melyet meg kell váltanom nékem is és minden nemzetségemnek... Ugyan mondja meg nekik, ha ők körösztenek, — hogy meghalt a Megváltó, meghalok én is, — ők is; de azért: Nem, nem, soha!

Azzal elkampózta birkáit. Azok meg dörgölődzve baktattak a dombnak. Még sokáig hallottuk a halkuló, csengő kis kolompokat, melyek szelíden szólottak bele abba a csodaszép muzsikába, mely itten megszólalt.

Két útitársam lába gyökeret vert. Nehezen váltak meg ettől a ponttól, mert szép volt itt. Ahol hisznek a keresztre feszített magyar igazság föltámadásában. Kérdőleg néztem rájuk.

Egyszerre szóltak. A francia azt mondta: *Oui*. — Az angol kétszer is elmondotta: *Yes, yes!*

Hiába, a nagy magyar tagadásra, a Nem, nem, soha! harangszószerű szavára csak igennel lehet felelni...

NEM AZÉRT TETTEM . . .

z esti szoba levegője szürke, mint maga a messzeség. Körvonalakat még rajzol, de önmaga fátyolt hord, mely csupa ismeretlenséget rejteget.

Valaki kopogott. Valaki belépett. Amíg meg nem szólal, nem tudom, hova tegyem.

— Szerencsés jóestét...

— Ah, jóestét! — Isten hozta! — (Még mindig nem tudom, kicsoda, mit hoz vagy mit visz.)

— Igen, kérem... — (Ő sem biztos, hogy megismerem!) Én vagyok a *bánatfalvi* tanító ...

— Örülök, hogy láthatom. Képzem, milyen boldog, hogy most már magyar szíve szerint nevelheti az emberpalántákat. Most már nem kell titokban saját lelkét oda-tűzni mindegyik gyerek mellé, erős karónak, hogy valamennyi jelleme egyenes maradjon. Most már nem kell kulcslyukon bevilágító napsugarakban csukott ajtóknál mutogatni az igazságot, hanem kinyithatja az ajtót és az ablakot, hogy beáradhasson a magyar ózonnal a mi régi tűzünk melege. Képzem, micsoda virtussal dirigálja a kis magyar arkangyalok karát, mikor énekelik a Himnuszt...

A bánatfalvi tanító lehajtja fejét, mely szürke, mint az esti szoba levegője.

— Kérem, — és nem tanítok többé. Nem dirigálok már a gyerekek kórusát...

— Micsoda? — Nem tanítana? Bűn. Hát jobb állásba ment? Bűn. Én nem eresztettem volna ki az iskolából.

Keserűen nevet. Ez a nevetés, amelyik már inkább sírás.

— Jobb állásba? — Hogyne. Nagy úr lettem, mert már a kenyér szegésével sincs dolgom. Egyszerűen azért, mert nincs kenyérem. Újra fiatal vagyok, éppen huszonegy esztendővel fiatalodtam. Mert ott kezdhetem, ahol huszonegy évvel ezelőtt elkezdtem ... Engem állásomtól fölfüggesztettek...

— Fölfüggesztették?... Ismételem tompán, mint aki nem is értette meg ezt a szót.

— Bizony igen. Fölverték az édes, a legédesebb álomból, cudarabb recsegéssel, mint a berregő ébresztőóra ijesztgetése. Pedig tetszik tudni, hogyan volt.

— Hogyne tudnám. De mondja el csak elülről. Indítsa meg eszemet, mert bizony megállott...

— Igen... igen. Hát 1919 januárjában a mi falunkba, a magyarok közé is eljöttek az idegenek. Engem is elkergettek a magyar iskolából, hol éppen csak fél éve tanítottam. Kétségbeesve rohantam haza, hogy meghurkoljam magamnak a kötelet. Hiszen nekem nem maradt más választáson, ha nem láthatom többé a kis Vas Gyuri Külső ragyogó szemét, mikor deklamálja a Talpra magyart. Ha én többé nem vezethetem a kis Szabó Lajos Telkes otromba kezecskéjét, mikor leírja: számodra nincs több hely... Nyomorult kis szobámban, hol a tábori ágyon kívül egyetlen holmim a deszkaasztal volt, ráborultam erre az asztalra és bőgtem, mint valamikor régen, mikor eltiltottak a játéktól. Az öreg Kenderesné, aki főzött nekem és mosott rám, behozta az én szegényes postámat. Ma sem tudom, miért, mégis megnéztem, pedig annak, aki a másvilágra készülődik, minden posta mindent. Egész postám csak két darab volt. Az egyik a pozsonyi magyar lap mutatványszáma, a Híradóé, melynek

címe elől már törölni kellett a *Nyugatmagyarországi* jelzöt. Szürke papirosra nyomott szám volt, papirosra, mely jelzi az idők elszegényedését. Mohón bontottam ki, mintha ebbe a lapba göngyöltették volna a reménységet. De üres volt, — a cseh cenzor csak meséket, sovány hirdetésekét és hivatalos közlésekét hagyott benne. Látom, a tárcát meghagyta. Dühös lettem. Ez a lap éppen most valami fordítást közöl franciából. ízléstelenség, francia fűszert adni, mikor én mégegyszer a magyar lélek tüzes borát szeretném inni. Mégis olvastam, mert megakadt a szemem az első mondaton, és láttam, iskoláról van benne szó... Igen, iskoláról, gyerekekről, a jövőről, mert a gyerek a jövő, Isten ígérete a ma nyomorúságában. Kivágtam ezt a tárcát. Itt van ni, — magammal hordom azóta is üres bugyellárisomban ...

Kibontja, kisimítja a sárgult kis papirost. Guy de Maupassant novellája az elzászi tanítóról, aki meg nem rendül őrhelyén, mikor már hallja is a bevonuló porosz katonák dobbanását. Nem riad meg. Letörli a táblát és annyit mond a fiúknak: *Majd — a legközelebbi órán — folytatjuk...* Ez az elzászi tanító folytatta is, csakhogy a két leckeóra közé majd ötven esztendő ékelődött... De a bánatfalvi tanító máris folytatja, nem a tanítást, melytől fölfüggesztették, hanem a magyarázatot.

— Látja, édes jó doktor úr, akkor megértettem, hogy ez a kis francia tárca a hozzám csempészett reménység, a lelkemnek szánt tüzes magyar bor. Hogyha az a francia mester meg tudta tenni, miért ne várjak én is, hetekig, hónapokig, évekig. Esküszöm, folytatni akarom. Hogyha az a francia meg tudta tenni, miért ne én is, a magyar tanítómester?! De nézem a másik postámat. Ezt nem levélhordó hozta. Nem, — Kenderesné sem tudta megmondani, ki járt itt, — és én ma sem tudom. A szél fújhatta asztalomra, — tetszik már tudni, az a bizonyos szellő, mely nekünk magyaroknak *Késmárk felől fújdogál...* Gépírásos lap volt, névtelenül. Valami

vers. Én már úgy közepén kezdtem. Ott, hol ezek állottak:

*Leszek őrlő szű az idegen fában,
Leszek az alj a felhajtott kupában,
Az idegen vérben leszek a méreg.. ,
Miazma, láz, orozva dülő féreg,
De otthon maradok!*

Nem tudtam, ki írta, ki hozta, de tüstént kioldottam a kötél hurkát, hogy véletlenül se akadjak belé. Elnéztem az iskolák kommiszárosához és jelentkeztem — tanítónak — az idegen világban, magyar tanítónak. Fölteszem a lojalitás álarcát. Esküt teszek, ha kell, hamisan. Leszek pogány a fórumon és Jézust hívó a katakombában. Uram, két szerepet játszani húsz álló esztendeig, — mert ezek az esztendőök igazán megállottak! — két szerepet, melyek minden kis hangsúlya kizárja egymást,— két embernek is sok — hát még egyetlenegy elhagyott, megrugdosott embernek! És ha emberfölötti tehetség annak az egy embernek, mekkora annak a parányának, aki nemcsak a maga keservét hordozza, nemcsak a maga keresztjét, hanem az egész nemzet fájdalmát. E kereszt mellett talán könnyű vala még az is, mely valamikor a Koponyák hegyén állott. A mi magyar keresztünk belenyúl a csillagok közé és szétválasztja a tejút ragyogását is. Én hordoztam; hát tudom.

— És — mi történt? Az Istenért, mi történt?

— Hazajöttem. — Szövi tovább az ember, halkan, mintha gondolkoznék, hogyan mondja. — Nem magamtól, hanem a földdel együtt, melynek magvetője voltam. Hazajöttem a gyerekekkel együtt, kik mind az enyémekek, mert magamnak az Isten nem adhatott gyermeket, hisz a gyerekeknek én nem bírtam volna kenyeret adni. Hazajöttem — és fölfüggesztettek. Vádoltak, hogy én idegen uralom tanítójának önként jelentkeztem húsz esztendő előtt. Ezt jelentette és tanúsította az a leány, kinek nem

nyújthattam kezemet, mert egy koldus könnyebben vándorol, min két koldus együtt. Ezt jelentette és tanúsította az idegennek meghajolt apa, akinek fiát én neveltem hajthatatlannak és egyenesnek az apával szemben. És fölfüggesztettek...

— Ez égbekiált!

— Nem uram, — nem az égbe — csak a hivatalszobákba kellene bekiáltani az igazságot. A hivatalszobák messzebb vannak tőlünk, mint a magas egek. Doktor uram, tudja, hogy én csak azért állottam idegen zsoldba, hogyha már nem lehet megmenteni a jelent, megmentsem a jövőt, a magyar gyereket. Vállaltam az isteni kettősséget. Bocsáss meg én Uram, hogy porszem-magamat egy lélekzettel említem Véled, — de az én Uram is emberré lett, hogy a megváltás művét elvégezhesse. Hát én is azért ültem ki a dobogóra, hogy a gyerekek kapitánya lehessen — és tanítottam nekik, amit rámparancsolt a hatalom. Mikor leszállott az este, végigjártam a bogárhátú tanyák portáit — és a gyerekek pajtása voltam. Délelőtt félték tőlem, hát nem is hitték, amit tanítottam. Este szerettek, tehát elhitték, amit mint pajtásuk oktattam nekik. Tudtam, hogy az idegen hatalomnak egy sem árul el, mert a gyerekben hűségesebb a zsványbecsület, mint a nagyokban. Délelőtt az iskolák falai között pusztá testemmel tartottam távol a kicsinyektől az idegen lélek kísértő mesterkedését. Este meg jópajtsákként hús nemzedéket faragtam jó magyarnak. — És fölfüggesztettek ...

Az ablakomon a szellő meglengette a könnyű csipkefüggönyt. Az én esti szobámban akkorát hallgatott a csönd, hogy még e csipke rezzenését is meghallottam. Megdőbbent maga a csönd is. ő törte meg e füledt és mégis fázós némaságot.

— Kérem, —nem azért tettem, hogy kenyerem legyen. Istenemre mondom, nem azért. Éppen csak lelkem diktálta; nem akartam évtizedeket várni, mint abban a szép

mesében az elzászi tanító... Szű akartam lenni az idegen fában...

Elkeseredetten közberiadtam:

— De nem is azért tette, hogy fölfüggeszék! Jerünk kilincselni ott, hol nem is sejtik, mi az, hús esztendeig hazátlanul hazát teremteni fiatal szívekben, — lelkeket menteni, mikor lelkünk kárhozik ... Jerünk kilincselni — és ha nem nyílnék meg az ajtó? Ah, nem törjük be, csak beszélünk, hogy elmondjuk, mi az igazi ünnep...

— Tévednek, ha azt hiszik, hogy tudják, mert élvezték már az ünnepek minden gyönyörűségét. Harangok bugását. Lobogók lengését. Köszöntő szózatok ölelését. Aranyló napfény hullását, mely melegíté rendjeles mentéik alatt dobogó szívüket...

— És mi mégis mondjuk, vannak, akik jobban tudják, mi az ünnep?! A vértanuk ünnepe a legigazabb ünnep...

— Ünnepeljünk, hogy magyarok hazajöttek. Dehogy voltak, akik hazajöhettek, ez mégis csak a bánatfalvi tanítók munkája volt... Ünneplő emberek, ha már elfeledünk minden nevet, mely nem kerül bele a lexikonba, — legalább ne feledjük azt, hogy voltak és vannak vértanuk. Bemutatok egyet: íme, a bánatfalvi tanító...

EBBEN TÖBB A BECSÜLET . . .

Történt pedig a világ kellős közepén... A világ közepe mindig ott van, ahol valami történik. Ezt a történetet pedig, itt a világ közepén, nem csinálta, csak éppen végrehajtotta — három ember. Egyik volt a hallgatag mérnök, aki nem beszél, hanem számol, — és ahol az a szám parancsolja, letűzött a földbe egy apró gallyat. A szám mindig parancsol, határozottabban, mint a hadvezér, — parancsol, akár születésről, akár halálról, akár ennek a kettőnek a színhelyéről van szó, — a földről... A két legény meg odalépett, a kis gally körül leásott néhány hüvelyknyire és tüstént le-[^]sulykolta, körülsulykolta a határkövet. Odacövekelték, ahol az imént még nem volt határ, — magyar határ, hanem idegen ország, mely hiába szomszéd, a magyar léleknek óperencia marad. Odacövekelték, ahol az imént még nem volt határ, bárha már a kövön innen nemcsak az ember fia, hanem a nótás madár is, — de az alszél meg a felszél, — no meg a mennydörgős mennykő is csak magyarul értenek és magyarul beszélnek.

Ahogy áll a határkő, odaáll melléje a negyedik magyar. Egyenes a dereka. Komoly az ábrázata. Kopott a mundérja, mert ezt örökölte azoktól, akik már hordták *a kisebb Magyarországért*. Ő most viseli először *a nagyobb Magyarországért*. Rövid szava, ha lassú is, ha

csöndes is, büszkébb, mint azelőtt. Van az 6 hangjában valami a szenei harangszóából, mely messziről és megfogyottan kondul idáig, de azért világosan búgja a régi harang jeligét: *fulgura frango!* Megtöröm én a villámokat is... Szóval az új magyar határkő, az élettelen kő mellett ott áll az élő határkő, a magyar katona, — az élő határkő, melyet nehezebb volna kidönteni, mint azt a másikat, a gránitból faragottat. Pedig az ő lába nem a földben áll, mint a másike, hanem csak a földön. De hát a lelke, — a lelke kitéphetetlen gyökeret ereszt a magyar földbe.

Az úton kocsi közeleg — a határon túlról. Uraság ül benne, túlról, mert most a határ az ő földjeit szegi. Átjön megnézni, hogyan virágoznak barackfái, mióta magyarok lettek, — hogyan gyűjtenek méhei, mióta magyarul zümmöghetnek... A határőr-honvéd, aki nemrég került csak vissza a földdel együtt, — szalutál. Nézi a hivatalos papirosokat; — vizsga szemmel leltározza az embert. Azután int: szabad az út, Magyarország felé. A vendégszerető magyar csak azért állít ide magyar katonát kapufélfának, mert a másik oldalon zárt szereltek még a levegőre is ...

A túlsó utas joviális, érdeklődő ember. Kérdezet, mint a riporter, vagy legalább is a falukutató. Lehet, hogy csupa barátságból, talán titkos nosztalgiából érdeklődik, — de az is lehet, hogy így a kérdezetéssel keresi a maga hitéhez az élet bibliáját...

— Vitéz uram, úgy-e, megelégedett, mióta újra — hazatért?

A vénülő honvéd végigméri az utast. Röviden felel, mint a koppanás:

— Meg.

— Nem volt-e valamivel olcsóbb az élet — azelőtt?

— Lehet. Majd hozzáizzadjuk, ami több lett...

— Úgy-e, a csehszlovák világban sem bántották magát...

— Nem. De nem is tanácsoltam volna senkinek.

— Úgy-e, szolgált a csehszlovák hadseregben *h*?

— Persze. Hála az Úrnak, nem vagyok én sem béna, sem kukó, sem görhes... Hát csak besorozott a hadiorvos, ha érti mesterségét...

— Jól bántak kigyelmeddel?

— Már ehhez csak nekem van közöm. De jól bántak. Igazság, ami igazság...

— Szerette őket?

— Nem én.

— Hát miért nem?

— Egyik sem volt sem apám, se' fiam, se' sógorom, se' komám...

— De az uniformisa rendes volt.

A katona még jobban kiegyenesedik. Mintha homlokáról eltűnnék a ránc. Mintha halántékáról elbarnulna az őszülő hajszál. Mintha szemében kigyulladna a saját fia fiatalságának pásztortüze...

— A ruha, a mundér jó volt. Új volt, mert új volt az ország is. De hát ez az én mundérom szebb és jobb, mint a legelső generálisé...

— Hát ez hogy lehet?

— *Mert ebben az enyémben több a becsület!*

— És az élet átment a határon, — néhol meg-megállott a határ előtt, vagy a határ mögött.

Én meg csak csöndben azt gondoltam magamban, — a nép fia tud definiálni... Jobban meg tudja mondani, mint a díszpolgár, politikusok, — a nagynevű ünnepi szónokok, — vagy a folklórét kutató akadémikusok.
Igen: *az enyémben több a becsület.*

Igaz, hogy keserves a sorsunk. De több benne a becsület. Igaz, hogy lefogytunk, — de ha kevesen mégis megálljuk helyünket, több benne a becsület... Igaz, hogy úgy állunk, mint a tévelygő az útkeresztezésnél. Nem tudja, merre menjen, vagy merről gázolják el. De ha igaz utat választunk vagy okosan kitérünk, ebben több a becsület... Csak érezni kell, mint ez a magyar megérezte, hogy a kopott köntösben is több a becsület...

KARÁCSONYI DOLGOZAT.

Dolgom akadt egyik fővárosi iskolában. Várnom kellett az igazgatónőre, mert a velem született óramutató-eltolódás miatt korán jöttem. A folyosón szórakoztam. Nézegettem a három becsületes térképet. Az 1914. évit, vagyis a *szent-istvánit*. Azután a *trianonit*. Majd az 1939-est. Anynyira ismerem e térképeket, hogy le tudnám pontosan rajzolni a határokat, mikor álomból vernek fel. De ahányszor látom, sok-sok gondolatot váltanak ki bennem azok a kacskaringós határvonalak, melyeket nem a természet tetovált az öreg földre, hanem emberek rajzoltak, — még hozzá idegen emberek, akik soha meg nem értettek bennünket. Ma például azt gondoltam: milyen becsületesek is ezek a magyar térképek. Nem tévedtek a magyar határok sohasem idegen területre; — a magyar nem szántott el szomszédjától egyetlen barázdát. Becsületes ország. Másutt ma valóságos modern divat, a szomszéd földjén keresztül pötytyögetett vagy tördelt vonalakat húzni, igényelni, vindikálni, revindikálni, bekebelezni vagy valami területet legalább jelszóba foglalni, mint ahogy az igazgyöngyöt néha olcsó foglalatba illesztik. A mi térképeink *becsületes* térképek...

Fölpillantok a folyosó boltívére. Olvasom az írást: a *magyar hiszekegy*. Igaz, hogy szó szerint tudom és ahányszor látom, mindig el is olvasom. Mindig mást és

mást gondolok. Ma például az jutott eszembe, hogy csodálatos, a magyar férfi-nemzet és mégis a nemzet fájaldalmának nagy óráiban asszony mondotta ki, ami mindenki lelkét nyomta, vagy emelte, vagy melengette.. . Hogy is lehetett ez? Talán akkor a magyar férfiak nem állották meg helyüket?

Ahogy így töprengek régi szokás szerint, kedves szöke leányfej néz ki az igazgatói szobából és valósággal *bemosolyog* engem is oda:

— Méltóztassék itt várakozni. Itt melegebb van ...

Helyes. Derűs arccal fogadom e felszólítást, mintha valami ritka kitüntetés ért volna, pedig érzem, hogy már éppen félóra előtt kötelességszerűleg behívhattak volna. Letelepszem a hosszú tanácskozásszal mellé, melyen arasznyi oszlopokban sorakoznak a különböző osztályok kék füzetei. Látom, még ma is megmaradt a régi vaskalapos szokás. Ahelyett, hogy azzal bocsátanak haza az ifjúságot karácsonyra: „menj, gyermekem, örülj és szeress. Felejts minden gondot!” — írásbeli leckét is kap. Törje a fejét „karácsonyi dolgozaton”.

Gépiesen nyúlok a legelső, a legfelső füzet után. Nem nézem meg a címkén, Tóth Lenke írta-e az I/b.-ből, vagy Rácz Piroska a III/a.-ből... Egyszerűen megfog a karácsonyi hangulat, mely biztosan ott tükröződik ezekben a fiatalos betűkben. Meg kell találnom ezt az édes karácsonyi hangulatot! Odakünt a nap bújócskát játszik a vaskosan ereszkedő hóval, mely akkora pelyhekben omlik, mint — ahogy itt a portás mondta az imént — egy-egy' törülközőkendő. Odakünt a villamos idegesen csenget. Ez a csengetése veszekedés valakivel, kinek szavát ugyan nem értem idáig, de szavai muzsikájából kikótázhatom a szemenszedett gorombaságokat. Mindegy, — odakünt nappal van és köznap, — de itt bent az én lelkemben karácsonyeste van még, mert annak az ismeretlen kis leánynak karácsonyi dolgozatát lapozgatom. Ebben a légfűtéses, papirosszagú, tekintély-

levegőjű szobában behunyom a szememet és látom, hogy a szemhatár derengéséből megindul valami apró csillag, — egyszerre a napnál is nagyobbra nő, — majd megáll a zsúpos ház fölött... A jóságos állatok istállójában gyermek hangja hallatszik... Nem is gondolkodom azon, hogy e gyerekhang sírás vagy mosoly kísérője. Csak azt tudom, hogy ezzel a gyermekkel jöve a világra minden, ami jó, ami szép, ami nemes. Itt, ebben a teremben, mely egyszerre iskola is és hivatal is, végefogyhatatlan fenyeveseket látok, amiket át- meg átfon az angyalhaj. Az egész világ csupa fényesség. Minden versengés, tagadás, háború csak bolondság, — mert a szeretet az egyetlen igazság! Mikor kinyitom szememet, nagy csalódást érzek. Az utcán még mindig csilingel a megakadt villamos, — az emberek gorombáskodnak egymással, — itt meg a szőke „napos” kisasszony a körmeit nézegeti. Én csak azért álmodtam vissza magamat karácsony tündérvilágába, mert kezembe vettem azt a kék füzetet, — a karácsonyi dolgozattal...

Lapozom. Olvasom. A kis leány, aki szép zsinórirással megírta, levelet írt a kis Jézushoz. Abban mondja el, naiv gyerekszíve mit kér karácsonyra. Az egész kis írás tiszta népköltés. Ahogy szórakozottan olvasgatom, — szentül tudom, hogy nemcsak a tanárnőnek tetszhetik, hanem magasabb helyen is. A legmagasabb helyen, ott, hol meghallgatják az imádságokat.

Mielőtt visszaraknám a füzetet helyére, megnézem a dolgozat osztályzatát. Vörös tintával odakanyarították: *Jeles*. Nem csodálom, hiszen csak egyetlen helyen látok a *margón* hatalmas, vörös kérdőjelet. Lássuk csak, mi is ez a hiba?

„Én kis Jézusom, add, hogy azoknak, akiket szeretek, ne essék bajuk a *határincidenseken* ...”

Határincidens?! A tanárnő megkérdőjelezte. Valamit nem értett. Talán nem is e furcsa szót magát fogta meg a kérdőjellel, — csak azt nem értette, hogyan kerül bele

ebbe a karácsonyi levélbe? Vagy talán a tanárnő úgy gondolja, hogy a kis Jézus nem érti meg ezt a furcsa, modern, idegen szót? Nem is volt ez régebben divatos mifelénk, csak az újságban olvastunk *incidensekről*, melyek valahol Dél-Amerikában a nagy *Chaco* táján, vagy messze Keleten, a mandzsu határon mentek végbe.

Most már visszateszem a rendes füzetet. Megsimítom homlokomat, mert ott is valamit vissza akarnék tenni a helyére. Talán gondolatokat akarok megbékíteni. Járok föl és alá, mintha nem az igazgatói szobában volnék, hanem otthon, — és szűk volna nekem e tágas terem, mint az állatkert ketrece a nyugtalan vadnak. A szőke „napos” kisasszony, aki most iratok rakosgatásával ragozza a jelent múlt idővé, meghökken:

— Parancsol, méltóságos úr?...

Bizonyára azért emelkedtem rangban, mert azt hiszi, türelmemet vesztettem a várakozásban. Már pedig erre csak a rang jogosít.

— Kis húgom, — ismeri a leánykát, aki ezt a dolgot írta? Ezt, — itt, akinek a füzete a III/b.-ből legfelül fekszik.

Odapillant.

— Ah, — nem is kell megnéznem a nevét. Azt a *vasutas* Lenke írta. Emlékszem. Nevettünk gyerekességein, amiket összeírt.

— Hm, a *vasutas* Lenke? Hova való az a gyerek?

— *Cseklészen* született... Az apja a Nyugatiról utazgat. Kalauz.

— Hát *cseklészi*...

— Igen. Nem is vettük még föl véglegesen. 1939 november 2-án, mikor Cseklész is hazakerült, — ők is hazakerültek. Mikor azután Cseklész újra visszakerült a tótsághoz, ők itt maradtak. Érdekes, — nagyon érdekes... Mikor az édesapja átment, hogy áthozza holmiját, túl rálóttek a határon. Mikor meg bátyja, kit ott hagytak Cseklészen, hogy legalább valaki vigyázzon viskójuk-

ban, — ájtott holmival, — a mieink rálöttek... Ugye, milyen érdekes...

— Érdekes... Akarom mondani: szomorú. Köszönöm, fiam. Nem is várom meg az igazgató-nagyasszonyt. Majd máskor ... Itt a névjegyem. Köszönöm ...

Mikor kiléptem a kapun, a lelkem nehezebb volt, mint akkor, mikor beléptem. Ránehezedett az az *incidens*, ami miatt az ismeretlen kis lány levelet írt a kis Jézusnak...

Borzasztó, hogy magyar emberre rálöhetnek, csak azért, mert olyan földön jár-kél, mely ezer esztendőig magyaroké volt.

Kit illet most ez a név: a haza bölcse? Elmegyek hozzá és megkérem, olvassa el ezt a szegényes kis karácsonyi dolgozatot... Azt tudom, hogy e kis karácsonyi levél eljutott a kis Jézushoz, — de talán még nem jutott el a „haza bölcséhez”. Én csak arra akarom kérni, hogy legyen már rend! Ha ki elmegyen, mehessen Isten hírével. Ne legyen bántódása, ha csak a szíve viszi. Aki meg hozzánk jön, — Isten hozta! — Talán jót akar. Akkor semmi baj. Ha meg nem jót akart, mikor jött, — csak jót fog akarni akkor, mikor hazamegy tőlünk... Én tudom, a kis Jézus meghallgatta ezt a levelet, — de hát azok is, akik rendezgetik a nagyvilágnak e kis darabkáján a sorsot, töröljék végre a magyar sorsból ezt a cudar idegen szót: *határincidens*...

BEFÚJTA AZ UTAT A HÓ . . .

avazik reggel. Havazik este. Hétfőn is, szombaton is.

A külső határban a gyöp didergő gyökerei, az őszi szántásban megbújó magok, — a még álmos és kedvetlen föld sok millió apró gondozottja titkon örül minden hópelyeknek. „Aki megteremtette a mi parányi létünk örömét és keservét, — percegik a hó alatt — be is takar. Ez a patyolatfehér hó a mi bundánk. Melengeti és menti a mi ígéretes életünket.”

Csak a városban nem kell senkinek, ami fehér. Valamint a város hozzáér, a hó elveszíti csillogását, elveszíti a tündérvilág ezüsthavát. Az ember tüstént széttapossa az égből esett szűzfehér kis csillagokat. Jó szerencse, hogy az ember nem bír fölvergődni a Tejútig: talán az ég csillagait is fénytelené taposná ...

A Vérmező felől kellemetlen és kelletlen torokhangon szól rám a tél, a szél. Hogy ő megmutatja nekem, mit tud, hát én is megmutatom, mit tudok én. Egyszerűen hátat fordítok neki és megyek háttal előre, mint az ilyféle okosságáért sokszor megcsúfolt rák. Hátat fordítok a januári szélvésznek, miként egész életemben hátat fordítottam minden apró zsarnoknak. Meg aztán aki nem látja, merre megyén, az biztosan megy előre... Jó lesz otthon a forró grog, meg jó lesz rágyújtani egy cigarettára. Nyomban ösztönszerűen megtapogatom zse-

beimet, mert eszembe jut, hogy nincs otthon szívní való. Zsebeim is befagytak, mert a rám rakódó hó tüstént csőrrenő páncéllá válik. Ma pedig már sehol sem kapok semmit. Az útkeresztezésnél a dohányos bódé is csak hó-bucka; — nem is bucka, hanem hóhegy...

Az utca végén a bérkaszárnya alján még nyitva tartják a budai kurta korcsmát. Előtte százával gyülekeznek az éjjeli hólapátolók, kik e hitehagyott éjszakán hal-mokká púpozzák az égből hullott fehérséget. Egyikük daróczsákot húzott a fejére; ez a zsák a köpönyege, a bundája, — a kesztyűje, — s mert ma még aligha evett, — utolsó kalória-mentsvára. A másik uraságoktól levett sárga felöltőben ropja a táncot, amihez a hideg muzsikál és a szél kurjant. Nem térhetnek be a kis korcsmába sem, mert még az éjszaka előtt vannak és elébb meg kell szolgálni a fizetést. Áttolongok közöttük, hogy ebben a földalatti kis csárdában vásároljak valami színi valót, mert másutt mindenütt már boltot zárt a tél. Míg a morcos vendéglős összekaparja a váltani valót, — akaratlanul is hallgatózom, hogy mint vélekednek, akik itt kegyelemből melegszenek, kegyelemből, mert nem isznak, nem esznek.

A potrohos kályhának vékonypéznű férfi támaszkodik. Elnyűtt arca borotvált, mint a színészé. De hiszen ő is csak színész, — mert játssza az élet nyomorúságát és nagy szegénységét. A kőszívű sors, ez a kemény színigazgató, ezt a kóristaszerepet osztja ki neki nap-nap után. Sohasem viszi föl a hősig, pedig talán az élet hőse. Fiatal lehet még és mégis látszik rajta, sohasem volt fiatal, mert gyerekkorában kevés napot kapott az udvar sarkában vagy a pincelyukban. Lerí róla a város. Vele szemben a padkán háttal az asztalnak kerekfejű legény támaszkodik. Két könyökén tartja magát és keresztbe veti csizmás lábait. Lerí róla a falu. Az egész ember világosan atyafiságban van a búzakaralással. Nézése kunt a fagyban és ebben a széngázás, sörpárás lebuiban is a

napfény nézése. Dereka jegenye. Az egész ember maga a magyar életbe rajzolt „csak azért is!” A városi, a proletár kezdi:

— Istenverte éjszaka... Ebben a farkasordító hidegben pár pengőért kiint a szabadban lapátolni! De ha nincs más munka... Ilyenkor bizony az államnak kellene gondoskodni a munkátlanokról. Kiutalni a *létfimumot*, míg becsületes szakmunkával kereshetem kenyeremet. Megfagy orrom, fülem, lábam, mint a nagy háborúban az uzsoki katonáknak. Ejnye no, — szóljon már kelmed is valamit... Vagy talán örömet szujtorog ide havat lapátolni?

A falusi magyar hátra taszítja cintányérrá fagyott kalapját. Felelete kurta, régi aforizma:

— Aki nem dolgozik, ne is egyék...

— Látom, prédikálni tud. Vallja csak meg, hogy nem örömet lapátolja a havat...

— Szó, ami szó...

— Luteránus kend, hogy így Alvégről beszél, míg a Fölvégre gondol.

— Hát úgy értettem, hogy holnap már utazom haza. Megindulnak a vonatok a szülőfalum fele...

Most a másik hangot vált.

— Hogy lehet most hazautazni, mikor az égből tovább omlik a fehér manna. Én mondom, hogy még két-három hétig is taligázhatunk. Könnyű az ilyen bikaerős legénynek... Mindig kendé a legpúposabb taliga ...

— Úgy-úgy.

— Hogy is lehet hazamenni, mikor most megvirradt a kereset. Itt mégis minden századik lapátról lecsörren egy pengő. A falun meg most — hogy is mondjam — nincs aratás...

A falu hallgat. A proletár dobog a lábával, hogy ingyen melegegadjék. Másutt fogja a nehezen zökkenő beszédet.

— Hazamegy. Haza... Csak nem akarja állítani, hogy lusta a lapátoláshoz. Láttam tegnap éjjel. Ebben a kutya hidegben — nem tudom, miért szokás a szegény kutyákat a hideg mellé fogni, mikor még a kutyát sem verném ki, — jól esett nézni a kend karjait. Belefeszülnek a munkába. Nótáznak a karjai: vagyok olyan legény, mint te, — vetek annyi havat, mint te...

A parasztlegény föláll. Hóna alá csapja a lapátot. Ezzel vet véget a sok szónak.

— Igaza van, pesti komám... Hazamegyek a falumba, pedig nem vagyok lusta. Hazamegyek, pedig otthon nincs munka. Hazamegyek, pedig otthon régen kiszáradt a tenyerem. Mégis hazamegyek, mert a hólapátolás nem szántásvetés. Hótaligázás nem termés-takarítás. A havat nem szívvel lapátolom. Már pedig én csak szívvel bírok dolgozni...

— Látom, hogy kend nagy uraság. Ezerholdas a holdban. Az igaz ember nem szívvel dolgozik, hanem csak a markával. Nem szerelemből, hanem pénzéért...

A falusi magyar rátámaszkodik vaslapátjára és kifelé kémlel, az üvegajtón át, mely mögött ereszkedik, kavarog, szalad, ugrándozik és megrekken a nagy fehérség, mintha az angyalok végefogyhatatlan seregei minden párnájukat meghasogatták volna. Hogy végigmérem az embert, látom, hogy ő nem a hulló havat látja, hanem egészen mást. A mezőt, melyen már sarjad. Lassan, gondolkozva mondja a proletárnak:

— Sarabolom a havat, mint a barázdát. Föltornyozom, mint a kazlat, boglyát. Eltaligázom, mikéntha Istenadta volna. Bevetem a Dunába. Elolvad vagy elúszik. Nem marad belőle semmi. Nem szeretem ezt a munkát. Nem bírom szívvel végezni, mert nincs rajta áldás...

A városi ember, akinek ábrázatán ott a messze külvárosi udvar árnyékában még sohasem állott meg a nap-sugár, — markába köp és megsodorja az ő csákánya nyelvét. Gúnyosan mondja:

— Nagyúr, kend, — méltóságos úr, hogy csak paszsióinak akar élni...

— Ügy, — komám, — úgy. Igaza van, mert nincs olyan nagy úr széles e világon, mint a magvető... Ha csorog is homlokom, nyilai is derekam, törik is tenyerem, — a föld nékem engedelmeskedik. Az én munkám régi munka, a legelső munka, — maga az Úr rendeke. Lássá, a hólapátolást, a gyári munkát nem az Úr rendelte ... De hát az én munkámba jómagam szerelmes volnék ... Nem bírok én másként dolgozni, csak szívvel... Csak az a munka, ami terem. Minden más — csak Isten büntetése ...

Lassú, cammogó lépésekkel neki indult az éjjeli rendnek. Reggel meg indul — haza. Ahogy nyílt az ajtó, hó-pelyhek hengeredtek be, — fehérén telepedtek a bütykös padlóra és mint fekete foltok múltak el. Én meg csak most vettem észre, hogy rá is gyújtottam, — el is füstöltem cigarettámat, — csak most eszméltem rá, hogy megakadtam itt a budai kis lebuiban, mert melegedtem. Melegen éreztem, mennyire igaza volt annak a magyar legénynek! Szerelmesnek kell lenni a munkába, amit végezünk. Nagyon szerelmesnek. Szívvel kell dolgozni, mert csak így van áldás a munkán — és csak olyan munkát lehet szívvel végezni, melyen van áldás, mert terem ... Lassan mentem utánuk ...

Odakünt befújta az utat a hó.

ÜRES HÁZTELEK . . .

csákányok még az ősszel szétválasztották egymástól az egymásba kapaszkodó régi téglákat, amiket valamikor régesrég porladó kezek reményekkel kevert agyaggal vakoltak össze. A szomszédban meghalt egyik régi ház. A házak is megvénülnek és meghalnak. Szépen el is temetik őket, hogy helyükbe új háznemzedék, az edzettebb, izmosabb, daliásabb, modern eszmékkal fűtött cseperedjék. Néha ugyan a sírhelyüket esztendőkre kiveri a dudva és a gyom. A ház is meghal, hiszen volt szíve sok titkos fülkével. Egyik fülkében lakozott a szeretet. Másikban a gyűlölet. Harmadikban a bűn, nyomorúság, meg a többi rendes szívbeli lakó. Szóval a meghalt házban is minden lüktetett, amit mi is magunkkal hordozunk szívnek nevezett kis vérmalmunkban.

Pár kődobásnyira tőlünk ez az üres háztelek. Minden nap el kell ballagnom mellette, akárhova megyek. Csofalom, micsoda televény ez a mészporos téglatormelék. Vándormadarak szántogatják. A forgósél boronálja. Láthatatlan kezek bevetik. Fogalmam sincs, ki és honnét hordta ide a számkivetett növények magvát, mikor körröskörül csupa vasbeton és rekontra-várak terpeszkednek. A zöld élet meg csak a szemhatár dombjairól nézget ide be, ebbe a kőfjordba, — ebbe az autóvájta Sundba, amit a városi népség utcának nevez. Ahogy így

magamban elbotorkálok e puszta telek előtt, utánam futnak a visszanevező gondolatok, mint az elriaszthatatlan, hűségesebkek. Körülrajzanak, mint a verejtékes nyáron a tisztavirág, a muslicarajok, melyek fejem körül karikáznak riadt ispilángot. Az élet kemény parancsszava sem bírja kifüstölni a tolakodó emlékezéseket. Igazában sohasem láttam, most meg a lebontott, tehát eltűnt ház előtt látom régi idők pipázó házmesterét. Látom a régen elrongyolódott csipkefüggöny mögött a biedermeier-stílusú csinos leányzót. Minden arc magán viseli kora stílusát, akár a köntös. Vannak gót és román arcok, barokk és empire orcák, — kuruc- és labanc-fejek. Ezeket látom itt az üres háztelken, hol a jövő ősszel emelődő új házban szépunokák vagy ükunokák fognak hinni és csalódní, jönni új időknek és elmenni elmenő időknek. Látom, hogy a törmelék szélén valami kéklík. Ez a kékség is úgy reppent ide, mint az én gondolataim, — kékelő nefelejcs. A csermelyparti kis kék csoda itt a mészpor között emlékeztet: ne felejtst!

Ahogy így reggelente elballagok ez üres háztelek mellett, örülök, hogy még nem építenek, örülök, hogy még nem kezdődtek meg az iskolák, örülök, hogy nem szakad a zápor. Bizony, csak Kőmives Kelemenek, — az iskola nyolcórái csengetyűje, — a sebes zápor bírják elnémítaní az áldott „huj, huj-hajrát”, mely váratlanul végigharsog a puszta telken a hirtelen ott termett *magyar jövő* torkából, — elnémítaní azt a kedves dobogást, mely a magyar jövő apró lábaitól dübörög itt végesvéig...

Nem is tudom, honnan termettek a telekre a nyurga gyerekek. A begyöpösödött pinceboltív Maginot-vonalából, vagy a leomlott tűzfal Siegfried-fedezékeiből. Azt sem tudtam megszámolni, hányan lehetnek? Valamenyinyinek két keze és két lába külön ficáncol és ez meg-négyszerezi számukat. A hangjuk meg annyira pezseg a levegőben, hogy mindegyik fiú önmagának visszhangját is kiabálja. Ez meg megduplázza számukat.

Aki tanulni akar, ne kössön bele gyerekek játékába, mert a játék csak akkor teljes, ha nem kontárkodik bele kopott lélek. De aki igazságokat akar tanulni, mégis csak szóljon közbe, mert egész és igaz leckét kap. Próbálkozom velük egy álló hétig. Hétfőn kezdem:

— Ejnye, fiúk, mindig csak háborúsdit játsztok! Miért nem találtok ki valami mást?!

Egyik göndörfejű, mezítlábás fiúcska hamar elintéz:

— Hát lehet-e, kérem, békét játszani? Azt nem lehet, mert az nincs is. Meg ha valahol van is béke, az olyan csöndes, hogy nem tudni, hol van?

Másnap, kedden, újra próbálkozom:

— Ej, mindig csak katonásdit játszani!... Miért nem kőművest, ácsot, szekerest, aratót, szántóvetőt?...

A szeplős, piszeorrú megfelel:

— De mikor a magyar katonának született?!

Szerdán reggel egyik kis barátom fönt egyensúlyoz a kerítésen. Ez a kamuka-zekés karmesterként igazítja a fiúk vad rohamait.

— Gyerekek, — ma pompás szél van. Nem volna jobb sárkányt eresztetni? Hoznék nektek egyet...

— Sárkány? Nem szeretjük már fölregetni... Régente a madáron kívül csak a sárkányok röpültek. Ma már az ember is tud.

Szóval megtudtam, hogy még a sárkányok tekintélye is levitézlett. Pénteken — talán már e nap híre miatt, nem volt szerencsém.

— Hahó, fiúk, nem játszanátok — például iskolásdit?

Megakadt az egyik csapat. Megakadt a másik csapat. Elnémulnak. Úgy látszik, valamit mondtam, amit nem lehet játszani.

Szombat reggel borús az ég. Ma még tovább állok a telek előtt. Hétfőn megkezdődik az iskola és nem marad itt a telken más, csak az a két-három szál nefelejcs.

Odaszólók a ma még vadabb, hajrázó kis bandának:

— Nem játszanátok labdarúgást? Adok nektek nagy bőrlabdát...

— Azt nem lehet. Mert akkor hol az egyik, hol a másik csapat győzhetne ...

— Hát így is volna rendjén.

— De nem ám. — Kiabálja karban a gyereksereg. — Nem ám, *mert mindig a magyar csapatnak kell győznie...*

— ... És a háborúsdi játéokban mindig a magyarok győznek?

A feketehajú kis hadvezér kiveti vézna mellét. Hátraveti porlepte, kékre-zöldre ütődött ösztövért lábszárait. Szinte oktatóan, megbántottan kiáltja oda nekem:

— *Hát győzhet-e más, mint a magyarok?*

Lehorgasztom fejemet. Vasárnap lesz holnap. Ünnepemre hazaviszem a tanulságot. Teremtő Istenem, emeld hatalmas nagyokban és csalódott nincsteleneekben öntudatunkat, hogy higyjük: *Hát győzhet-e más, mint a magyart* Mennyi erő és hit, jóság és termő bőség áradna e tudatból, mely úgy kiverné szegényes életünkéből a kishitűeket, mint ez a hajrázó gyerekcsapat az „ellenséget”, nevezzük ezt akár pogánynak vagy garamantának... így azután nem veszne ki a lefelé hajló utakon sem az édes gyerektudatunk, mint a hajlékonyság kivész a növekedő, a kérgesedő fából. De tanultam csodaszép fegyelmet is. Ezek a büszke fiúk megjátsszák az ellenséget is, hívják őket akár tatárnak, töröknek, — németnek, oroszoknak — megjátsszák és türik a leveretés szégyenét, emelt fejjel türik, csak azért, mert tudják, hogy a legközelebbi fordulón ők játszhatják a magyarokat, „*akiknek mindig győzniük kell.*”

MEGTUDDAM, HOGY MÁRCIUS VAN . . .

Megtudtam, hogy március van. A kalendáriumból? Nem, mert e kedves könyvet meg sem néztem. Haragszom rá: nem érintkezünk. Az állott benne, hogy március 21-én kezdődik a tavasz. Nem volt igaz, mert fagyott; akár más időkben Szilveszter éjszakáján. Talán abból tudtam meg, hogy a Vérmező meg a Horváth-kert fái rügyeznek? Szó sincs róla. 1940 misztikus nagy évében a rügyfakadások is úgy késnek, mint a nyugat felől érkező vonatok... Késnek és késnek: senki sem tudja, hogy miért. Vagy láttam a krisztinavárosi templom előtt fiatal legényeket, akik hóvirágot és ibolyát kínáltak? E derék fiúk valahol még havat lapátoltak. Dehogy is gyűjtögették a vén föld mosolyait, — hanem takarították a föld őszülését, — az ősz hajszálat, melyek nagyon is ránkborultak. Talán már festik a városnegyed kirakó kertjeit a *rendezvoust* keresőknek és a szomjúhozóknak? Nem, — ezek a szegényes kertek részben pinceraktárakban, részben melegházakban várják édenkertté átvedlésüket...

Mégis sikerült megtudnom, hogy március van, mert az én utcámban a nagy sarokház falának nekitámaszkodott az ősz világtalan ember. Didergő, reszkető kezével tartja a jéghideg napfénybe az üvegfedelű dobozt, melyben néhány szegényes képeslap és néhány skatulya

gyufa esdekel a hallgatag ember helyett: végy meg, vigy magaddal. Gazdámval tettél jót...

— Józsi bácsi — és megcsörrentem én is szegényes obolusomat a doboz üvegjén — nem fázik itt a sarkon?

— Nem én, — ifiúr —, kérem szépen...

Titokban megörültem a feleletnek. *Ifiúr...* Fiatall lehet még a hangom. Nem őszül, nem ráncosodik...

— Igazán nem fázik?

— Nem. Hiszen március van. Ilyenkor szoktam kiállani ehhez a falhoz, Isten nevében, már vagy húsz esztendeje. Már több is húsznál, hogy világtalan lettem. A nagyvilág nagy vétkéből világtalan...

— Jó kalendáriuma lehet, mely ilyen biztosan megmondja a március kezdetét. Megmondja, mikor a világon mindenki téved. A medve megfordult és tovább szundikál. A fecske nem utazott el Afrikából, hogy hazaérkezzenek a mi kapunk aljában várakozó kis családi házába, mely olyan régi, hogy már nem is adómentes. A sirályok meg vadlibák még itt lézengenek, mintha ők is együtt menekültek volna azokkal a szegény ördögökkel, kik átjöttek a Kárpátokon ... Jó kalendáriuma lehet...

— Nekem nincs, kérem. Én sohasem nézem a kalendáriumot. Nem olvashatom, Szent András hava van-e vagy Kisasszony hava virrad-e? Nem látom. Még azt sem, feketebetűs nap van-e vagy pirosbetűs...

— Hát talán számolja a napokat?

— Azt sem. Nékem huszonnégy óráig tart minden álmatlan éjszaka, vagy huszonnégy óráig a ragyogó virradás, melyről álmodom. Kérem alázatosan, — csak a fiatalság számolja a napokat. Számolja, hány napja van, hogy elérjen valamit. Vagy örül valaminek és számolja, meddig tart még öröme. Azután meg csak a dolgos embernek illik számolgatni keresetét, mert megszolgalta. Ajándékot nem illik megszámlálni. Már pedig nekem minden napom ajándék ...

— Ugyan, árulja el nekem, honnét tudja akkor, hogy március van?

— Kinyitom az ablakomat. Egy nagyot lélekzem. Valami van a levegőben. Hogy úgy mondjam, — kérem alázatosan — *van lelkem hozzá*, hogy megérezzem a márciust...

Lassan odább ballagtam, hogy ne álljak útjában azoknak, akik arra a kis üvegtáblás dobozra akarják rakni filléreiket. Valami velem jött, — a három szó: *van lelkem hozzá ...*

Atyámfiái, akik ékességes és kényelmetes életet éltek és éltek ma is, miért horgasztjátok le fejeteket minden rossz hírnél? Ti, kishitűség álprófétái, miért féltitek egymásra a haza jövőjét? Fialtal véreim, akik mind-egyike nagy fölhalálónak tartja magát, mert hogy fölhalálta volna a boldogítás nagy mesterségét, miért nem találjátok föl inkább magát a boldogságot? Ez jobb volna, mert bizony, aki mindenkit akar boldogítani, az rendesen önmaga boldogtalan... Ugyan jó magyarok, miért is kell a mi portánk elé mindig csak szomorúfüzet ültetni, mikor mégis csak szebb volna egy-egy rózsató, de még az a kedves, táblás orcájú napraforgó is...

Vigyázat! vigyázat! — jön és jön az idő, ez az óriás gyorsvonat — és keresztezi a mi kis tanyánkat is. Ki félne az Időktől? Csak az önzők, kishitűek. Az önzetlenség szemhatárán mindig hajnalodik és tavaszodik. *Csak legyen lelkünk hozzá!*

Csak legyen lelkünk hozzá, hogy megérezzük márciust. Így tanultam az én utcasarki emberemtől, aki pedig nem látta, hogy naponta egy-egy kakasszóval hosszabbodik a nap. De volt lelke hozzá, hogy megérezze Nyissuk ki az ablakokat, — mindenütt, hogy megérezzük, van valami a levegőben...

MUZSIKASZÓ.

Megérkeztünk a csallóközi kis városba, hol akkor még Prága tartotta kezeit a zsebekben, — de a szíveket a magyar reménység szorongatta kezében. Csallóközi város? Ott a túzokok mezőin nincs is város. Ez a rangos címezés csak azért csúszhatott ajkamra, mert ennek a kis fészeknek van egyetlen kikövezett utcája, — három-négy egyemeletes háza — külön takarékpénztára. Mindez a falukon nincs, csak városokban. Azután meg van itt hivatal is, minden második házban. Azt hiszem, minden emberre legalább egy-egy hivatalnok esik, — talán még a csecsemők után is rendszeresítettek egyet-kettőt. A falun csak két főrangos személyiség van, az egyik a jó Isten számtartója, a pap, — a másik meg a földiek számtartója, a nótárius, aki bizony nagyot változott azóta, hogy őse elindult Peleskéről... Meg azután magyar szokás is, mindenkinek egy-egy fokkal magasabb címet adományozni ...

Hosszú utunk volt még hazáig. A csepergős este hamar megsötétedett. Megállunk a vendéglő előtt. A vendéglő a fáradt utasnak legjobb nyelvmestere, mert szemléltetve tanít meg az érthetetlenre is. Az ajtó mellett a két tábla hieroglifja mindent megmagyaráz. Az egyik a sörrel habzó korsó, a másikon hatalmas zöld palack, melynek

testes derekára cédulát festett a színek mestere e fölírás-sal: *SILVANSKÉ*.

Tiszta különszoba. Mondják, a fehér asztalnál elülnek a véleménykülönbségek. A vendéglős talán nem is akarja, hogy elüljenek, mert nem fehérre terítette asztalait, hanem szép vörös-tarkára. Ezeken a tarkaságokon is egy-egy pecsét jelzi a sok véleménykülönbséget... De hát tarka ennek a „teremnek” nemesített kis szobának népessége is. Már az ajtóban megtorpantam, mert a küiön-szoba ajtaján furcsa táblácska függ, mely aranyozott betűkkel hirdeti: „*Si par la italiano*” és „*On parle francais*”. Büszke hirdetés, — akár csak világvárosok kirakataiban — ott is csak a legfőbb utcák kirakataiban. Micsoda nagyszerű idegenforgalom lehet ebben a kurta kocsmában, hogy ez a cseh légionárius, aki itt most bort mér, így kiakasztotta tudományának hirdetését. E kis táblából két dolgot tudok meg: azt, hogy a kocsmáros légionárius, — meg azt is, hogy biztosan csak azért tette ki ezt a hirdetést, hogy tekintélyét emelje, hogy nekem és másoknak tudtul adja, ő hozta ide miközénk, szegény barbárok közé nyugat és dél civilizációját. Nem igen hiszem, hogy ez a morvamezei, — most már csallóközi Mezzofanti sok emberrel társaloghat itt, akár Pirandello-ról, akár Clémenceau-ról, mikor ezen a két nyelven egy árva szót sem értenek az egyik asztalnál összebújó, neki-testesedő morva telepések, akik gőzekéjükkel Dunakavicsot szántanak föl a csallóközi vékony televénybe. De nem értenek e nyelveken a pápaszemes prágai komiszárosok sem, kik ide kiszállottak — mint a magyarok mondják — földet szagolni, hogy azután osszák fel, — akik idetolonganak adótételeket összeadni és a szláv vasgyűrűt, ahogy ők hiszik, előretolni. Meg éppen semmit sem értenek ebből a két szép latin nyelvből, de még kevesebbet a szláv hivatalosból a derék mátyusföldi magyarok, — a sok bekecses, csizmás, hallgatag tisztesség, aki ide benézett a vásár után, hol lovat tapogatott, te-

henet válogatott, olomouci posztót méretett és végezetül olcsó Bata-topánt vásárolt az otthon maradt menyecskének.

Si parla ... On parle ... Szóval, míg mi magyarok véreztünk, vesztünk, fogytunk, ez a Morvamezőről idecseppent csárdásgazda — nyelveket tanulhatott. A falon ékes keretben verssorok függenek és arról szólnak, hogyan villámlik a Tátra felől mifelénk. Úgynevezett *nagy* emberek képmásai is díszítik a különszoba falát, mint ez már szokásos, holott a kocsmá szobája nem Olympus vagy Walhalla... Még e *nagy* férfiak ellen sem volna semmiféle kifogásom, hogy ábrázatuk saját édes hazájukban ékítené a kopasz falakat. Itt nálunk van valami meglehetősen nagy hibájuk, talán az, hogy ők nem szerettek bennünket, de tőlünk azt követelték, hogy mi meg szeressük őket. A rostélyos hagyma illatába, a silváni savanyú borgőzébe, a kapadohány délibábos füstködébe így nehezedik bele még az egyoldalú békeszerződés fojtó atmoszférája és uralkodik a lelkeken, míg ennek a boszorkánykörnek varázslatát meg nem törli valami más, csodásabb, erősebb, tisztító varázslat. Az idegenségnek ajkat záró, szívet megállító, lelket megfájdító köde tüstént meghasadt, hogy észrevettem a sarokban a kopott és vén kismagyar cigányprímást ...

Addig, míg csak a Bob herceg és Marica grófnő fülbe-mászó nótái — Smetana és Dvorzsák szép, de itt kényyszerűen csengő kecses melódiai —, a Rosemary édeskés ábrándja hullámozottak a rossz, félművelt levegőben, nem is láttam meg a ragyás vén cigányt, aki ott állt az uraságotól levetett császárkabátban, a sok nélkülözéstől, éhezéstől, éjjelezéstől mégis elhízottan a cimbalom előtt és táblás orcájára erőltette a derűs alázatot. Majd nyugtalan szemekkel kémlelt köröskörül, hogy elkapjon valaki lelkéből egy-egy hangot és nyirettyűjével visszaadja annak, akinek szívéből, szeméből elkapta.

Keserű lett az Ő sorsa is. Errefelé már nincsen betyár, aki úr — sem úr, aki betyár. Nincsen, aki elhúztatja nótáját: „... Csak azért is, — ha mindjárt az ingemért is...” Zenejegyekkel fizet a légionárius korcsmáros, aki csak éppen annyit tud magyarul: „nem tudok magyarul”. Pedig de jó volna kitenni a kis táblára: Itt magyarul is beszélünk... Aztán meg minden második nóta tilos. Hogyha valaki mégis a magyar imádságot akarná hallani szép muzsikaszóban, azt kell neki húzni: „Nekem olyan asszony kell, — ha beteg is, keljen fel...” A boldos, mulatós nótába el lehet rejteni egy-két szent ütemet. De már ekkor is fülel minden melegedő vendég, akit komiszárosnak teremtett az Úr rossz kedvében ... A Rákóczi-nótákat operának kell nevezni és esküdni, hogy a Rákóczi-indulót az a francia szerezte ..., el is felejtettük nevét a kótáról, pedig az ügyvéd úr, aki a legutolsó rendtörvényes ügyben védett, még a violásnak és a kontrásnak, de még a nagybögösnek is megtanította a derék franciának nevét... Igaz, Berlioznak hívták... A Rákóczit nem bocsátja meg a bíróság, de a franciát kegyelmesebben ítéli...

Végre észreveszem a vén cigányt, hogy húzza, húzza az ártatlan nótákat: „De sok erdőt, de sok pusztát bejártam...” Akár akarom, akár nem, hirtelen nagy kedvem támad. Sohasem kerestem „magam alá paripát”, — nem is kötöttem el „komiszáros pej lovát...” — és mégis a nótától hirtelen úgy érzem, mintha ezzel a nótával sikerült volna a szomszéd asztalnál duzzogó cseh komiszárostól valamit elkötnöm, — elcsennem — és ettől ragyogóbb a kedvem ...

A vén cigány húzza, húzza: „Végig mentem az ormódi temetőn...” Igaz, nekem sohasem volt piros bársonykeszkenőm. Azt sem tudom, merre van az ormódi határ, de valami *régiért* olyan igen szépen, olyan igen nagyon elbúsulom magamat. Búsulok, de szép. Valahogy édes ennyire búsulni...

A vén cigány húzza, húzza: „Simonyiban van egy malom» — búbanatot őrinek azon...” Valóságos balzsam hallgatnom, hogy van ilyen malom valahol, hiszen megáldott az Úr búbanattal... Odaviszem a simonyi malomba, lejáratom, — lejáratom! Valahogyan érzem, hogy itt balfelől nem kő dobog bennem, hanem újra a szív. Érzem, mert könnyebben ver bennem valami. Odaviszem búbanatom, — lejáratom ...

A vén ragyás húzza és húzza: „Késmárk felől fúj a szellő...”. Istenem! — egyszerre meglegyinti égő arcomat ez a szellő. Itt ebben a rostélyos illatú, borizú, füstös, recsegő trianoni atmoszférában érzem ennek a szellőnek édes üdeséget. Homlokom fölött belerezzen a hajam. Halántékomon érzem tiszta hűvösséget. Hallom, hallgatom titkos suttogását. Tudom, hogy fúj ez a szellő, fújja márciust — felém is —, felénk is...

Igy aranyosodik itt a csallóközi fojtogató idegenségben ennek a faluvégi, puffadt orcájú, uraságoktól levett császárkabátban alázatoskodó vén cigánynak nyirettyűjétől újra *régi világ*, — *magyar világ*, — *jövő világ*. Igenis, aranyosodik magyar világ itt, hol nem tudnak magyarul, mert cseh a hivatal és „*parla italiano — parle francais*” a morvamezei csárdásgazda... És én ebben a pillanatban biztosan tudom, hogy akiben itt még egyetlen magyar vércsöpp csörgedez, ugyanazt érzi, mint én. Tudom, hogy aki már megindult meghajolni fekete kenyérért, alamizsna-nyugdijért, — gyerekek, unokák sanyarú jövőjéért —, máris kiegyenesedett. Nem hajol meg, nem indul tüskés útra, hanem újra dacos kuruc lett. Tudom, hogy az a kopott magyar kishivatalnok, aki a sarokban szódavíz mellett mulat, mert nem telik^neki borra, velem együtt érzi, hallja ezt a késmárki szellőt. Tudom, hogy a söntésben a földéhes magyarok, kik cserepes tanyákról álmodoznak és néhány barna, búzaváró göröngyért majd belecsapnak az odanyújtott idegen kézbe, — időnek szegezett fejjel hazamennek újra

koldusmagyarnak, de a legbüszkébbnek, aki tud várni, mert csak a büszke férfiak erősek és várnak...

Magam is emeltebb fejjel indulok hazafelé. Távozás közben elmegyek a vén cigány mellett és odanyújtom amit a *zenejegyen* felül szántam neki, — de úgy nyújtotta, hogy közben megszoríthassam a kezét, — azt a kezét, mely vonójával hősiezen harcol a magyar igazságért, — azt a kezét, mely nemzetfenntartó, mert nyirettyűje mindig akkor simogat magyar hanggal, simogat a legfájóbb sebeinken, mikor ezekre balzsam kell. ^x

Szegény magyar pária, elfelejtett cigány, — kalapom leveszem előtted, nemzetet, hitet, éltető fájalmakat megtartó névtelen magyar katona, ki ezreket, tízezreket tartottál meg a régi úton, vagy térítettél a régi utakra, akiket nem bírt volna nekünk megtartani az előkelően elmondott, vagy pompásan megírott, — de elhangzott, vagy éppen csak *írott* malaszt...

A NÉMA MAGYAROK.

Isteni tudat az érzés, hogy nem vagyunk egyedül. Rosszul mondtam: *isteni* tudat. Hiszen az én Uram, kit a „bölc s lángesze föl nem ér”, — csak egyedül vagyon, mert nagysága, jósága és igazsága egyedüli égen és földön. Úgy mondom tehát: mélységes emberi tudat, hogy nem vagyok egyedül, — és végtelesen édes magyar tudat, hogy nem vagyunk egyedül.

Az én fajtám, az én népem igazáért perceg a toll; — az én nagy hitem erősségéért villan a magyar kard. Ez mind jó és szép. Reszket a szívem, hogy ezt átérezem.

A minap még nagyobb erővel kapott meg a tudat, hogy mikor a magyar igazság keresztjét hordozom, ezért az igazságért nemcsak írnak és harcolnak, hanem a névtelen magyarok — *hallgatnak* és a névtelen magyaroknak ez az ármádiája nagyobb, mint a *Grande Armee* volt.

Egyedül voltam, — és mégis közöttük voltam.

Lassan mendegéltem ott, hol az ember csak a kapuig siet. Ott bent már lassan járogatok, mintha nemcsak a lelkem, hanem a lábam is elhinné, hogy vagyon békesség országa is ezen a harcos földön. Idegen országban — magyar sírok között járok... Akad itt egy pár kereszt, melynél megállok és elfelejtem az én két emberöltőmet. Az egyik sírnál látom magamat. Fialat vagyok és könnyezem. Könnyezem valakiért, aki nagy időket látott, nagy magyar hit tavaszodásakor, nagy magyar csalódá-

sok fagyos bórájában. Odébb újra látom magamat, férfikorom delén. Újra könnyezem. Valakiért, akinek az első ősz hajszállal is gyermek voltam, — s akinek földi keresztje előtt ősz fejjel is árvának érzem magamat...

Idegen országban, magyarok sírjai között nem virágokat ültetek, — nem koszorúkat kötök. Nem is hallom meg a kis kápolnából az „*et cum Lazaro quondam paupere*” árvákhoz szóló bús énekét. Én csak fölnézek az égre — és látom, hogyan húznak az ezüsttel szegélyezett bodor-felhők a Kárpátok felől a kis magyar alföldre. Fölnézek a fákra és hallom és hallgatom a nagy életet a kinyílt hárshabokréták körül, — hallom és hallgatom a bűvös-bájos zsongást. Íme, a méhek még a sírok fölött is dolgoznak, gyűjtenek... Talán az a mézédés hímpor az Úr tavaszának nagy kegyelméből elporlott magyar szívekből szállott föl a hársak gyökerein a verőfénybe, a csillogásba. És nem hallok magamban mást, csak a nagy ígéretet: *resurgimus! föltámadunk!* A magános ciprusok, a virasztó szomorúfüzek fátyolos bánkódása mögül minden kiderengő vagy kisötétlő obeliszken, minden fejfának odatűzött keresztben egyetlen hatalmas, gyönyörű szó: *viszontlátunk ...*

Tüstént valami erős hit érinti meg lelkemet. A hit, mely megfiatalít. Kiegyenesedem és győzhetetlennek érzem magamat, mint a bajnok, ki nem rezzen össze tízszer erősebb ellenfele előtt; — győzhetetlennek, mint a mártír, aki tudja, hogy az a győzedelmes, ki megösmerte a fájdalmakat és a szenvedéseket. Érzem, hogy nem vagyok itt egyedül, mert köröskörül sorakoznak a néma névtelen magyarok ezrei, tízezei, százezei...

Betűzgetem a fölírásokat. A köveken kivásott az aranyozás a nevekből. Nincs, aki újra megaranyozná. Hej, 1918 óta már unokák és dédunokák lettek földönfutókká. Ők nem hittek e gyönyörű nagy szókban: „viszontlátjuk egymást!” Nem hittek abban, hogy a letört magyar rögök viszontlátják az anyaföldet. Nem

hittek abban, hogy az IDŐ hazafűjja a magyar szívek porát. Az unokák, a dédunokák elmentek; — ezért névtelenek az aranyozatlan nevek...! Betűzőm a felírásokat ez elfeledett nevek alatt:... 1848/49-i honvédalezredes ... A másik: elesett a világháborúban, Ravaruskánál, — Kragujevácnál, — a Pordoi hágon... Hazahozták, akik szerették. Most, mert ez a föld már nem „haza”, — elhagyták, akik szerették... Megint másik. Csak a dátum maradt olvasható: 1919-II. 12. Értem: ezt agyonlőtték, mert magyar volt. Ott pihen valaki, aki negyven évig magyarul tanított. Amott a másik, aki negyven évig becsületesen ítélt, nem félvén, hogy ítéltetik... Mások keresztjén csak egy-egy kereszt-név maradt: valami János vagy Sándor, valami Ilona vagy Margit... Nem vallanak semmit életükből, csak halkán suttogják a Magyarországnak húzó bodor báránnyelűk felé, a zsongó méhrajokkal becézett bokrészt hársak alján: mi is magyarok voltunk. Névtelen, néma magyarok... A mi múltunk és ezért a mi jövőnk ismeretlen katonái...

Megállok még egyszer. Azután még egyszer. Tudom, ezek a névtelen magyarok rendületlenek. Ők nem engednek. Nem tágítanak. Nem ingadoznak. Nem hódolnak. Fejfáik, melyek életcéljaik voltak, — keresztjeik, melyeket életükön által hordoztak, — hirdetik: mi magyarok voltunk. A rög, melybe visszatértünk, magyar marad, — a tiétek marad, akárki léssen is a földi úr — ezen a néhány marék földön...

Ne feledjétek el, hogy a hódító ott marad viskóitokban és palotáitokban, míg onnan ki nem űzi az IDŐ. A hódító ott marad granáriumotokban, míg el nem fogyott a vetőmag. Ott marad iskoláitokban, míg van elhalászni való fiatal lélek és az idő nagy spongyája le nem törli az ő írását a fekete táblákról... De a hódító nem hal meg a te földeden. Hazamegy meghalni az ő saját földjére. A hódító csak az élet szeretője, de nem szereti

a múltat. Aki kolonizálni jött, nem szereti azt a földet, melyből kolóniát alakít. Csak a termőföldet szereti, de nem a parlagot; — ezért neki a temető csak ugar...

Magyar temető idegenben... A magyar élet legnagyobb és legerősebb közössége ezek a néma, névtelen magyarok: a föld magyarságának ismeretlen katonái! Mikor kilépek a kapun, mely visszanyílik az életbe, — visszanézek a Magyarország felé vitorlázó bárányszerű felhőkre, — a zsongó hársak dolgos virágtanyáira, — a névtelen magyarok fejfáin kivásott írásba — idegen országban. És idegenben nem szomorkodom, mert őrhelyeiken érettük virrasztanak néma névtelenek ezrei és ezrei... Hol a temető magyar marad, — ott magyar lesz a föld is.

AZ AUTOGRAMM.

ohasem kértem autogrammot. Néha mégis kaptam. Nem kértem, mert végre nem is fontos, hanem csak az fontos, mit írt a kéz? Néha mégis kaptam levelet, melyet eltettem, mert a levél „autógramm” volt. Eltettem, mert a kézzel maga a lélek ír — és a kéz, mikor ír, a legcsodásabb szerszám ezen a világon, mert a kéz ilyenkor beszél és ujjong és sír, — meg rajzol, fest, fényképez. Mikor rápillantok arra a néhány sorra, mit a lélek vetett élém, hallom a lélek hangját, — biztatását, hallom fájdalmát, hitét és csalódását. Látom a lélek arcát, — arcának minden vonását. Éreztem a lélek szempillantását és pillantásában az isteni szikrát és mindezt látom, hallom és érzem akkor is, mikor az a pár leírt sor, az autógramm — már csak sírfelirat, mert a lélek nincs többé... Átszállott gyermekeire, — elosztódott tanítványaiban, — vagy csak szétfoszlott, mint a reggeli pára, mely elborítja a napsugarat is, — mely azután megcsillan benne, — eltakar, ígér, leleplez és elillan, hogy csak egy pár harmatkönny maradjon utána. Az autogrammnak értéke, hogy *becsületes*. Becsületesebb, mint egész kötetnyi gyónás, mert könyvekben lehet azt adni, ami nem igaz, de a kéz írása őszinte. Becsületesebb a kézírás, mint a hang, mert az ajk beszédét lehet cicomázni, emelni, suttogni, — minden hatástvadászó

skálába belekomponálni. De a kéz írása becsületos. Csalhatatlan megmondja, ki hitt, ki esett kétségbe. A kéz írása becsületesebb, mint a festő, mert nem hízeleg, nem stilizál. Becsületesebb, mint a fénykép: nem lehet elretusálni belőle a betegséget, vagy hozzá árnyékolni az egészséget. Akinek lelke akar, annak írása is fekete hieroglifekbe rejtőzött akarat. Akinek lelke reszket, annak írása reszket akkor is, ha csak szumír ékírás egyforma ékeket vetné is egymás mellé.

Eltettem egy levelet becses autogrammnak, levelet, melyről nem tudom, ki írta? Ez paradoxon, mert autogramm és névtelenség kizárják egymást, mint ahogyan nem mondhatjuk: vaksötét világosság... Ez a névtelen levél mégis egyik legértékesebb autogramm-kincsem...

Abból az időből való, mikor még — akármilyen hazafi akartam lenni, nem lehettem „hazánk fia”. Abból az időből, mikor idegen járomban csak egy volt imádságom: adj uram annyi erőt, hogy egyszer még kihúzhassam a járomszöveget... Ekkor kaptam e névtelen autogrammot a pozsonyi postán.

Ott, a magyar szomorúság tanyáin törvény vala, hogy a magyar gyerek édes anyanyelvén csak akkor hallhat Istenről, emberről, — múltakról és jelenről, — erdők őzéről, felhők pacsirtájáról, hogyha a törvényben megírt kerek számban áll össze egy osztályba. Reszketve becéz-tük ezt a kegyetlen számot és csodákat kellett művelnünk, hogy az iskolákban minden reggel együtt legyen a végzetes szám.

Így esett, hogy messze földről naponta vonatokon, autókon hoztunk gyerekeket és este aggódva vittük vissza. Így esett, hogy mikor télvíz idején még koromsötét volt az ablak és a szerencsések jóízűen nyújtózkodtak nyoszolyáikon, — szomszédos falukból már órákat gyalogoltak sárban, hóban, búcsúzó éjtszakában, lassan ébredő hajnalban a mi apró magyarjaink, — a vasutas Gyurija, a favágó Rózsikája, — vagy valamelyik határra

szorult nincstelennek Gyurija és Rózsikája... Sár és hó. Sötétség és tépelődő virradás. Vékony zeke, lyukas kis csizma. A kis foltozott zekén nincsen zseb, mert nincs miből beléteni a karajt. Apró magyarok gyalogolnak a város iskoláiba, mert ők a magyar szellemi „no man's land”, a senki földje nyomorúságában a magyar jövő rohamcsapatai. Elesnek egy-egy ütközetben, szélben, porban, zúzmarás ködben szerzett betegség sujtásától, az idegen mesterek által kínált méregpohár mérgétől, de nem adják meg magukat. Így gyalogolt húsz esztendőkön át keserves sáros utakon, tuskés utakon a magyar jövő, melynek egyetlen kulcsa e jövőhöz a magyar ABC ...

Tollat fogtam érettük, — az ő még megvarratlan, talpalatlan apró csizmaikért.

Ekkor kaptam az *autogrammot*.

Harmadnap csöngettek. A postás. Hova iramodtak, hova párologtak azok a reggelek, mikor én még örültem a levélnek?! Mikor nekem a levél egy-egy édes csók, — egy-egy meleg kézszorítás volt a távolból, — vagy egy-egy kedves románc, érdekes novella... Régen volt. Végigberzengetem ujjaimmal az érkezett levélcsomót, mint az ideges játékos a kártyaköteget. Adóintések... Hirdetések, melyekből sohasem vásárlók. Kérő irások, amiket nem bírok teljesíteni... Az utolsó borítékon megakad a szemem. A leveleket felbontás előtt úgy kell megnéznünk, megmérnünk, mint az emberi arcokat. Vannak előkelők és közönségesek, — derűsek és szomorúak, — pedánsak és bohémek, — érdekesek és unalmasan jelentéktelenek. Vannak a borítékok között is tekintélyek és szervilis borítékok. A legelső levél volt a legszegényesebb. Borítékát valami falusi szatócsnál vásárolták. Tarkaszélű, lefogdosott papiros. Aki megcímezte, nem szokott nehéz kezével kaputos embereknek írogatni. Aligha ír többet, mint néhanapján saját nevét. Azt is nagy kínnal és gonddal. A „dr” címrövidítést szokatlanul „do”-nak írta és nevembe is csúsztatott tollhibát. Lás-

suk csak, biztosan kér valamit. Kezdjük ezzel a levéllel. Aki reggel meghallgat egy-egy kérést, annak talán aznap a magasságokban is meghallgatják a kérését...

Ez az ismeretlen nem kért semmit, hanem adott! A levélből sokat próbált százkoronás gördül ki. Látszik rajta, hogy nem pénzszekrényben pihent vészes vagy boldogító körútjai után, hanem hogy kalendáriumban vagy bibliában préselték. Olvasom a levelet:

„Bocsássa meg, hogy írok. Nem vagyok írástudó ember. Olvasni könnyebb, mint írni. Olvastam, amit az iskolás gyerekekért írt.

A kalapom kilyukadt a télen. Újat kéne vennem. Félreraktam rá. Bekecsem kifeslett. Gallér kéne. Félreraktam rá.

Ej-haj, semmi baj! Nyáron járok kalap nélkül. Befödi fejemet a nap. Nyáron járok ingujjban, bekecs nélkül. Fűt rám a nap. Ingyen. Amit félreraktam, adom gyalogoló apró magyaroknak, kis csizmára, apró bekecsre.

Majd megsegít bennünket a jó Isten!

Nevemet nem írák ide. Akinek segítettünk, annak édes mindegy, ki segítette. Szívből adtam. Sohasem halottam, hogy a szívdobbanásoknak nevük lett volna... Isten vélünk.”

Összehajtottam e levelet, lásson, óvatosan, mint ahogy bizonyos kegyes tisztelettel hajtogatjuk össze a nagy írást, pergamenten, merített papíron, miniszteri papíron.

Ez az írás legkedvesebb autogrammom. A többi eltett levél íróiról tudom, kik voltak. Nagy emberek, hatalmasok. A kultúra közismert férfiai. Ezt a névtelen autogrammot is igazán *nagy magyar ember* írta, — ember, akinek szíve volt akkor, mikor kellett.

A LÓ ÉS A MASINA.

csallóközi utak átkozottul kacskaringósak. Kacskaringósak, mintha valamikor régesrégen Kürt vezér az ázsiai portáról hozott végefogyhatatlan karikással durrantott volna, hogy megforgatná véle az út kicövekelésének mesgyéit. Ott légyen az országút, ahol éppen a karikás cafrangjai vagy csomózott ostorhegye lepihennek. Az egész út még csupa zökkenő is, mint maga a keserves magyar sors. Sohasem tudjuk, hová vezet.

A föld is néhány láncnyi határban sokféle. Ott, ahol a vén Bács-folyó (Duna) kavicsából rakta a talajt, éppen csak szegényes gyöp kendőzi a szegényes földet. Csak annyi gyöp, hogy a föld ne fázzék, mikor végigboronálja a Kiskárpátok haragos szele, — meg ki nt asszék, ha rátikkad a Dunántúl izzó hősege, mikor átlopakodik a nagy folyóvízen. Másutt meg a böjtelhavának tócsái csillognak, mintha rakoncátlan gyerekek az angyalok öntöző kannáit odadöntögették volna. Odébb, hol már a kavicsnyoszolyáján kicsit meghájasodott a jóságos humusz, még most is Boldogasszony havának hóhava dombosodik. A gondos IDŐ-ANYA patyolatba öltöztette a fiatal mezőket, hadd ünnepeljenek, mikor engedelmes dolgosságukért megérdemelték.

Talánya századik fordulónál boltíves kőházában lakik a kőszent, a Szent Antal. Ma még jégcsapos szakálla van, mert tél vízi elhagyatottságában kinöveke-

dett. Tavaszok virradásán leszeli az ezüstösen csillogó szakállt és fiatal ábrázatát mutatja az arra baktató magyaroknak. Ne féljeteK, jó emberek. Fialal vagyok. Ugyanaz vagyok, akinek ideállítotlatok. Az a Szent Antal, aki mindenkoron a tiétek...

Éppen e szentes kacskaringón gépkocsi igyekszik előre, nagyokat hintázva a zökkenőn. Prágai komiszárosok szálltak ki a városból földet osztani. Nem ugyan annak, akinek nincs, hanem azoknak, akiknek van mit tejbe aprítaniok. Nem is azoknak, akiknek ükapja már ezer esztendő előtt eldolgozta e földeket a nagy Bácsfolyótól. Kiszállanak kiosztani azoknak, akik ezzel a magvetéssel áldott, sarlóval szentelt földdel soha és semmiféle atyafiságban sem állottak.

Éppen a Szent Antal előtt szekér dőcög szembe. Nem igen telhetett gazdájának kocsikenőcsre, mert messziről hallani a lajtorjás szekér jajgatását, pedig a kasban nincs nagy teher, néhány szalmacsutakon a kék bugyor, — no meg az élet terhe. A csontos lovacska, melynek bordáit meg lehet számolni, nem is húzza, hanem éppen csak húzogatja a szekeret, vagy talán a szekér tolja előre a lovat. A szügyén lekopott a szőre, kérgesedik a bőre, mint ahogy kérges vén gazdájának tenyere is. A keresztdeszkán oldalt ül a föld embere, maga az élő Ázsia. Hetven esztendő vetése-aratása az ő csonttá aszott orcáját régen agyagszoborrá balzsamozta. Szeme a távolba néz, messze, amilyen messzire mi nem is tudunk nézni, öreg ábrázata fölé úgy csúcsosodik a báránybőrsüveg, mint a vakolatvesztette harangláb vakablakai fölé a viharverte toronytető. Foghíjas szájában lógatja a pipaszárat, mintha az egész ember ennek a kiégett, letépett ösztövéer gyökérnek volna a növevénye. Húsz esztendeje annak is, hogy e pipaszáron át nem füstölgött sem verpeléti, sem szüzdohány, — de még a kapadohány sem. Az a pipa maga is már csak emlékezés.

— Gyí, te Szellő, gyí!

A ló haragszik. Hátrahegyezi fülét. Furcsát, akadozót nyerít. Mintha azt mondta volna: ne bosszants, édes gazdám! Hát az anyjukod nem nevetne arcodba, ha ma is még rózsámnak szólítanád? Hogy hívhatsz engemet még mindig — Szellőnek?

A vén ló a fordulón félszeggel hirtelen megpillantja az elébe szökellő autót és még jobban haragszik. Nem neki való ez a világ, melyben a kocsik maguktól futkosnak. Nagy konzervatívan ugrik egyet balnak, mert szemben pöfög-töfög-puffog az a valami, amit nem húz se Szellő, se Villám... Csak egy szomorú pillantás — és lent az árokban nyúgösködik a lajtorjás szekér. A rúdja, mint a hajótöröttek árboca, leszorítja a bolondos táltost a gyöpre. Az összefutott havon meg nyújtózik a vén paraszt, mellette egyik oldalt tornyos báránybőrsüvege, másik oldalt a kék bugyorba gubbadt holmija. Csak a pipaszárat, ezt a rég kihült kéményt nem eresztette el szája, — meg nem eresztette el marka a nyútt ostornyelet, mely köré szorongató öklére kerekedik bőrlevelekből a háromszínű kis ostorgallér. Az ő süvege mellé sohasem tűzödött bokréta és ő maga sohasem élt alatta gyöngyéletet, őt is ostorral nógatta a sors előre, ő meg csak kikapta ostorát a sors kezéből, hogy azzal meg ő nógassa kenyérkereső *szógáját*.

A vén magyar szeretne valamit a szentekről szólani, mert szabad kezével kihúzza a pipaszárat összeszorított ajkai közül, de hamar visszaharapja, mert a keskeny híd mögül ránézett Szent Antal a kőházból. Ránézett a fiatal Szent Antal, akinek a rátévedt napsugártól leesett jégcsap-szakálla. A meghitt, fiatal szent előtt az öreg nem akarta elmondani, ami imént majdnem kicsúszott ajkán.

Éppen arra vetődtem én is. Egy-két ugrással lent termek az útszéli árokban. Segítek a föltápászkodó vén

magyarnak félretolni az akaratos rudat, talpraállítani a reszketeg vén *Szellőt*. A ló remeg és igazán csak úgy viseli már a Szellő nevet, mint a 80 esztendőös „legifjabb” Nagy János a megszokott fiatalkori jelzőt. Rábeszélem a vissza-visszacsúszkáló lovat, hogy talpraálljon. Nem is tudnám megmondani, miért, — de ez a derék állat most annyira hasonlít gazdájához, pedig az ember, ő meg mégis csak ló. Talán a sorsközösség teremti ilyen hasonlatosságokat; hamarébb teremti, mint maga a verség...

Végre a ló áll. Megveregetem a nyakát. A lassan fölcihelődő magyarról lecsapkodom a nedves, saras havai és tréfálok:

— Búsuljon a ló! — elég nagy a feje...

Az öreg rámnéz. Egyik szeme köszöni, hogy még mindig reszkető vén *szógáját* nyugtatom. Másik szeme meg kicsit haragszik, hogy a búsulást a lónak szántam. Meg is dorgál:

— A ló ne búsuljon! Kérem szépen, ahol a ló búsul, ott az ember is búsul...

Megtapogatja lovát, a tomporán, bokában. Csak azután tapogatja meg önmagát, hogy minden rendben van-e.

— Bátya, nem fáj semmi?

— Hála az Úrnak, nem fáj semmi. Mert hát a lovam, meg én, mi ketten *élet* vagyunk. Az, ami miatt fölborultunk — amin azok a komiszáros urak ültek—, *csak* masina...

Nem egészen értem a vén magyar filozófiáját. Mit tehetek mást, — megismétlem: ... *az csak masina* ...

— Igenis, kérem... Az úr látja, hogy én túl vagyok a hetvenen. A lovam is Matuzsálem a remonták között. Mégis mind a ketten talpraállottunk. Mert mi vagyunk az *élet*. *Az meg ott az úton csak masina*...

— Hm, — csak masina...

— Úgy ám! Ha az fordulna az árokba, nem bír magától talpraállani. Traktort kell hozni, vagy tűzoltókat ... Ha meg eltörött egyetlen kereke, nem megy tovább. Csak masina.

— Csak ...

— Hát igenis, kérem alássan... Így találkoztunk mi magyarok a csehekkal az országúton. 1918-ban befordultunk az árokba, mert gyöngé volt a lovunk. De mi kimászunk az árokból, mint a Szellő lovam, meg én. De ha ők befordulnak egyszer az árokba masinájukkal, nem húzza ki őket senki... Szét kell szedni a masinájukat, — az ő országukat. A kerekesét elvontatja a traktor, — a többit összeszedik a tűzoltók. Ami még ottmarad, azt széthordják a gyerekek... Mert ami nem igazság, az csak — masina ...

Átfektette a deszkát a szekéren. Ráhurkolta a csomózott gyepelőjét a lócsre. Vézna vállát nekifeszítette ennek a lócsnek, hogy legalább úgy lássék, segít a lovának, az árokból fölfelé. Megbökte süvegét búcsúztatónak.

— Isten fizesse meg! Köszönöm a Szellőhöz való jószágát. — Gyi te, gyi! Sohse búsuljon a ló, mert ez az élet. Ami nem igazság, az csak masina. — Jámbor ravaszsággal nézett a kőszent felé. — Amit még a szentekről akartam elmondani, — azt majd csak otthon. A dicsőséges Szent Antal ne hallja...

És elzötyögött a kanyargós csallóközi úton. A szeke-
ret már alig láttam, csak csikorgását hallottam. Sokáig.

Újra tanultam valamit. Árokba fordult ez a vén magyar. De talpraállott gyöngé lovával együtt. Mert ez az élet. Ez az igazság. A magyar nemzet is árokba fordult — 1918-ban, mert gyöngé volt a lova és meg is horkant... Majd csak talpraáll, mert ez az élet, ez az igazság. *Szegény* az ember, *de* gazdag a bizodalma. Jó ez így.

ALAPÍTTATOTT 1740-BEN.

Iveszett a kapum kulcsa. Újat kellett csináltatnom. Rézverő Andrást ajánlották egyik elhagyott budai utcában. Nehezen találtam meg a földszintes viskót, a mellette fölserdülő új betonházak háta mögött. Megtaláltam, nem a kalapácsok döngése után, hanem mert a pincebejárat fölött a böjti szélben két tulipánvirág között hatalmas rozsdás kulcs lengedezett és alatta vasszalagon aranylott a nemesi levélnek beillő cégér: *ALAPÍTTATOTT 1740-BEN. RÉZVERŐ ANDRÁS.*

Derék dolog. Becsalogató írás: alapíttatott 1740-ben... Éppen kétszáz esztendeje... Azóta örülten forgott a világ kereke. Az *IDŐ* országokat törült el, mintha csak krétával rajzolták volna fekete táblára. Ünnepezt államférfiak, kiknek szeme hunyorítására népek rohantak egymásnak vagy bolondos eszmék után, amik megváltást ígértek és kárhozatot hoztak, — hangtalanul surrantak az árnyékba, hogy ott beszédjék a népszerűtlenség sovány penzióját... Királyok nevük elé számokat kaptak és nem a nevükről, hanem csak a számukról tudjuk, mikor éltek, — mert alig különbözének jobban egymástól, mint a sok Balogh, Nagy, meg Szabó, akiknek keresztneve mellé szolgálati okokból írnak számokat. Divatos poéták váltak dadogóvá; — tudós teóriák változtak „elégtelen” kalkulussal jelzett leckévé, de Rézverő András

még kétszáz év után is üti a vasat, amíg meleg és korban túlszárnyalja az állítólag 181 éves magyar Matuzsálemet, a néhai való Czártán Pétert... Nagy szó, — nagy becsület.

Úgy léptem be a sötét, boltíves műhelybe, mint ahogy történelmi épületekbe szoktam, várakozással és tisztelettel teljes zavarral. Megrendelem az elveszett kulcs mását. A mester majd eljön kipróbálni a závárt. Elmenőben kicsit kíváncsiskodom arról a kerek 200 esztendőről, melynek minden öröme itt szikrázott az üllőn. Melynek minden viharát túllélezte a régi fujtató. Melynek minden keménysége itt csapott le és vált acéllá.

— Mester uram, — 200 esztendő de nagy idő!

— Bizony igaz. Pedig mintha most kezdenénk... — Szól a füstös képű, bikanyakú ember, míg mellén két karját bedugja nyugovóra bőrkötényébe. — Úgy, mintha ma kezdenénk. András volt a szépapám szépapja, aki elsőnek kalapált itt. Ő maga kovácsolta azt a tulipántos kulcsot, melyet künt lóbál a szellő. Mikor még mezít-lábas gyerek voltam, mindig úgy hívtam ezt a cégér-kulcsot: *a jövő kapujának kulcsa*. Úgy hallottam édes-apámtól. Ő meg már így tudta öregapjától. Mintha ma kezdenénk... Engem is Andrásnak kereszteltek ... Hát az én nevem van kunt...

Látom, hogy a kormos,- nyers férfiarcon hogyan dereng végig a kedvesség. Ez az ember rettenetesen üti a vasat. De nem tudna megütni egy kóbor kutyát sem. Látom a kormos szemöldök fölé piruló büszkeségét. Csak azért pirul, mert a kohó lángja rávetődik. Ez a piruló büszkeség igazi, rangos, jogos. Megismétli: „ — Engem is Andrásnak kereszteltek. Ez jó jel. Mintha én volnék az alapító és utánam *is* jönne még vagy 200 esztendő...

— Méglesz, meg, mester uram ...

— Úgy. Egészség kell, dolgozni. Vas kell hozzá, amit addig verhetünk, amíg meleg. Aztán meg nagy akarat

kell hozzá — megmaradni. Akkor is megmaradni, mikor a kétségbeesés pörölyével kovácsolgatja a reménységet...

— Látom, — itt ebben a műhelyben megvolt és megvan az akarat...

— Meg. Aki legelsőnek verte itt az üllöt, patkót kovácsolt a Hadik-huszárok paripáinak. Az ő fia ekevasat készített angol mintára, hogy a magyar ígéretekhez szüzebb rög fordulhasson a nap felé. Ennek a fia kovácsolta a rózsákat a Nagyboldogasszony temploma oltár-rácsára ... Az ő fia meg remekbe készítette a szakállas kulcsot ahhoz az ajtóhoz, mely mögött István király koronáját őrzi az ország — és őrzi e korona az országot. Csak egy nem dolgozta a megbízást, amit kapott, — csak egyetlenegy az én apáim közül. Ez 1849-ben volt. Haynau bilincseket rendelt nálunk. Ez a dédapám azt felelte: nincs vas, mert minden vas kiömlött magyar vérré vált. Nincs tűz, mert minden tűz kialudt, csak a magyar szívekben parázslík. Csak egyetlenegy bilincsre telik. Ha az excellenciás generális úr úgy rendeli, ön-maga félkézzel is rávasalja a saját jobbjára. Rá tudja vasalni, mert balogsütő... Így volt.

— Látom, — itt férfiak dolgoztak. Magyarok. Fényes acéllá verték a becsületet is. Voltak nehéz idők is. Akartak, hát megmaradtak...

— Úgy. — szólt halkán a mester, míg baljában megforgatta a hosszúnyelű kalapács körisfabotját. — Van egy titka a megmaradásnak. A mi családunk ösmérte e titkos receptet. A fiú sohasem akart más vagy több lenni édesapjánál, csak éppen jobb a mesterségben. Ezért van nékem is 200 esztendő's gyakorlatom...

Elköszöntem. Mikor napok multán eljöttem a fényes új kulcsért, mely csillogott, mintha Szent Péter használná a mennyek ezüstkupuján, — újra elolvastattam a viharverte, rozsdásodó céget: *ALAPÍTTATOTT 1740-BEN*. Úgy rémlett, mintha ezt már olvastam volna valahol, — talán a Nemzeti Múzeum valamelyik üveg-

szekrényében, — pompázó miniatűrökkel, aranyozott iniciálékkal ékes *nemesi levélben* ... Pedig nem ott olvastam. Csak, itt, e sötét pincegádor bejárója fölött...

Gondolkoztam. Istenem, hol volnánk ma mi magyarok, hogyha mindenben 200 esztendő volna a gyakorlatunk! Hogyha 200 esztendő óta senkisé ism akart volna más és több lenni, mint az édesapja... De *jobb* a mesterségben ... Ha ez így lett volna, bizony-bizony a vasból kovácsolt rózsák is kinyíltak volna a PATRONA HUNGARIAE oltára előtt.

Erre tanított ez a hatalmas, fényes kapukulcs, — itt a zsebemben. Érzem, ezek a magyarok kovácsolják *a magyar jövő kapujának kulcsát*. Úgy, ahogy mondotta ennek a mesternek az apja, annak meg az öregapja....

AZ ISMÉTLŐ TRAGÉDIÁJA 3 FELVONÁSBAN.

I.

Akinek gyöngye a karja, az nem tud mázsányi gabonás zsákot a vállára lódítani. Akinek rossz a látása, nem találja el a húzó szalonkákat. Akinek rekedt a hangja, nem tudja az opera színpadján elénekelni a „Keserű pohár” csodaszép dalát, de a kis templom kórusáról sem tudja elharsogni imádságos boltíveknek a nagy latin igéket, amik a tömjénfüstben olyan fenségesen orgonálnak, hogy csak maga a jó Isten érti igazán. Hiába a türelem és hiába a mesterkedés. Hasztalan a *praemium* és hasztalan az intő cédula. Ami nem megy, az egyszerűen nem megy.

Azt hiszem, sokszor gondolta vagy legalább helyeselte magában ezeket az a vézna, felszökött fiú, akinek hiába volt okos dióbarna szeme. Hiába virrasztott a gyerek csillagok mécsénél és hiába kereste korán reggel az aranyat, amit a közmondás könnyelműen megígért, de a reggel nem hozott magával, hanem otffelejtett valahol, ahonnét a pitymallat fölpirul. A fiú lemaradt az idők szekeréről, hiába kapaszkodott karácsonykor a szekerkasba, Péter-Pálkor a lőcsbe. Az Idők lőcsébe. A tanár úr megsimogatta kócos fejét:

— Édes fiam, miért nem mégy — lakatosnak? Minek neked Horatius ódája? Minek neked Pythagoras tétele? Menj lakatosnak ...

A fiú talpraugrott. Nagy, nyílt szemekkel bámult professzorára. Rátarti büszke fejjel, de szomorú szóval rebesgette:

— Tanár úr!... Tanulnom kell, hogy becsületet szerezzek a magyarnak ...

II.

Az öreg igazgató az értesítőben a fiú neve mellé „i” betűt nyomtatott. Aranyszívű ember volt az öreg úr, de valami bölcs statisztikai szabály úgy kívánta, hogy ott díszeljen az „i” betű. Pedig a régi jó időkben csak a rossz emberek homlokára sütöttek bélyeget. Ma is csak a csordát, gulyát betűzik egy-egy betűvel. Ez az „i” betű mégis csak bélyegsütés.

Mindenkinek, akinek kezébe kerül az az értesítő-füzet, tudnia kell az ő szégyenét. Elég lett volna, hogy maga az osztály tudja. A *Veni Sancte* napján valamennyi kis bajtársa még fölnézett reá, mert egy homlokkal magasabb volt náluk és e homlokkal többet tudott az osztály *titkaiból*. Mikor karácsonykor a gimnázium templomában elhangzott a *Rorate codi desuper* misztikus éneke, a többi diák már úgy nézett reá, mint aki csak bevándorolt. Mikor a vakolatvesztő freskók alatt az orgonán megmordultak a *Te deam* első akkordjai, a bajtársak már idegenként kezelték. Ő nem jön velük tovább. Nem tart lépést, mint a sorból kidőlt katoná.

A gyerek fülig pirult, hogy látta neve mellett az „i” betűt. Szomorúan mondogatta, — az az „i” az *igazság* rövidítése... *De azért mégis becsületet kell szereznem nemzetemnek!*

III.

A lobogók a nagy téren nekifeszülnek a szélnek. Mind-egyik lobogó az élet csodálatos színes hulláma. A ver-

senyzők dagadó büszkesége árad a napfényes levegőben. Idegen országok diákjai összemérik szívük verésének ritmusát, — bokáik láthatatlan Mercurius-szárnyait — a magyarokéval. Már harmadszor reppen föl a zászló, a magyar zászló, a piros-fehér-zöld zászló és jelenti a magyar győzelmet. Mindenki emlegeti az ismeretlen magyar diák nevét, akit senki sem becsült harmadiknak, de talán tizediknek sem. Vézna a válla, beesett a melle, halovány az orcája, de ő az első, újra az első, — szóval most is *ismétel*. Már is suttojják: őt kell kiküldeni Helsinkibe, marathoni futónak, vagy Tokióba, — oda, hol majd léssen az olympia mérkőzés. A diák neve ugyanaz, amelyik mellé az értesítőben odanyomatták az „i” betűt. Szóval — ő most itt a babérkoszorúk között is *ismétel*... Bajtársai körülveszik a fiút. Arca halovány, de szeme csillog, összeharapja ajkait, — talán ettől szikkad egy-egy vércsepp ajkán? Vagy talán más-tól? A nagy futástól?

... A doktor ráhajol.

— Fiam, az Istenért! Nem érezted, hogy ez a verseny, — ennyi verseny nem neked való?... Nem bírod ... Fiam, fiam ...

A gyerek fölveti égő szemét. Vértelen arcába világít a lélek. Köhög.

— Doktor úr! Lássa, a fejem nem bírta az iskolában ... Nem értem ott semmit... Ismétlő lettem, — örökös *ismétlő*... De most az idegenek nem győztek le bennünket! Istenem, valahol csak becsületet kellett szerezni a magyar névnek... Valahol. Úgy-e, doktor úr, kiki ahogy tud. De *becsületet*...

Csak azután köhögött, hogy ezt a nagy szót tisztán ki tudta mondani.

... Mert becsületet kell szerezni mindenütt a magyar névnek!

CSAK ELŐ KELL VENNİ A LÁDAFIÁBÓL...

zép ünnepség volt, nagyon szép. Ahogy nálunk szokás. Gyönyörűen beszéltek az ünnepi szókok. Ahogy nálunk szokás. Hazautaztunk Budapestre és fáradtak voltunk. Hamar elfeledtük, aminek ezen az ünnepen örültünk, amiért lelkesedtünk, — és elfeledtük, amit ezen az ünnepen ígértünk a népnek és megfogadtunk magunkban. Ahogy ez már nálunk szokás. Én is elfelejtettem, kik voltak jelen, pedig a rádió is mondotta, hogy jelen voltak X és Y excellenciások és „számos más előkelőségek”. Kitűnő emlékezőképességem van mindarra, ami *történt*, — csak igen rossz a memóriám arra, hogy kik voltak jelen. Pedig a hírlapok is többet foglalkoznak az események tanúival, mint magukkal az eseményekkel, mert az emberek epednek a halhatatlanságért, még gyöngé napi adagjában is. Mert ez nálunk már így szokás... Én csak egy valakit jegyeztem, meg magamnak. Nem tudom, ki volt, hogy hívták; csak annyit tudott róla mindenki, hogy ő a „Pista bácsi”. Nem odavaló volt. Messzi földről jött erre az ünnepségre. Nem is tudom megszámolni, hány mérföldet gyalogolt abból az elhagyott oroszvégi faluból a vasúti állomásig, — és hányszor szállott át Munkács és Nyíregyháza meg Nyíregyháza és a mi ünnepünk városa között. Egyszerűen eljött és mégis eljött. Tüstént őt fogta meg a

szemem, mint a gyűjtőlencse a napsugarat. Mert erről az emberről igazán valami napsugárféle ragyogott szerteszét, ahogy ott állott nyugodtan és méltóságosan a „többi előkelőségek” mögött. Az ő nagy igénytelenségét és igénytelen nagyságát csak még jobban kiemelte a sok aranysujtás és cifra zsinór a szomszéd nagyurakon, kiemelte, mint a pompás ráma a jó képmást. Szikár magyar, aki egyenesen a magyar földből nőtt, mint portája előtt a diófa, — útja mellett a jegenye, — kertje mellett az akác. Honfoglaló magyar, — a 33. emberöltőjében. Mintha csontos ábrázatát az ő saját diófájából faragták volna, olyan kemény az az idővel szemben. Fekete rojtos ünneplőjén meglátszik, hogy a mester nem erre az ünnepre varrta, — de az anyjuk erre kefélté. A mellén fityegő nagy arany, nagy ezüst, kis ezüst, meg a többi ékesség tanúskodnak, hogy nagy gonddal göngyölíthette be az első és a mai kítűzés közben, mert mindegyik veretének megvan még az első ragyogású hamva. Az ő arcán is ragyog valami, bár jó félszázad nyomja a vállát. Ragyog az a napsugár, amely megperzselte, hogy fogta az ekeszarvát vagy a kasza nyelét. Az Isten napsugara ott maradt orcáján, mint a tiszta lelkiösméret hamva.

— Ki ez az öreg *vitéz*? — kérdezem a szomszédomat, aki valami „fő”, — már nem emlékszem: főjegyző? főrendező? vagy főtanácsos?

— Nem *vitéz* az még. — Természetesen a szomszéd csak a címre gondol. — ő *csak* a Pista bácsi...

— Hová valósi?

— Nem tudom ki sem mondani annak az oroszvégi falunak a nevét. A visszatért kárpátaljai orosz földről jött. Valami magyar nyelvszigetéről, — ahogy mondani szokás.

— És miért jött ide?

— Olvasta valami újságban, hogy itt ünnepeljük a magyarok *hazajövetelét*. Fölkerekedett. Ő is *hazajött* — úgymond —, hát velünk kell ünnepelnie.

Engem máris jobban érdekelt ez az egyszerű ember, mint az ünnepen elhangzó gyönyörű szavak. Ez az ember a maga nagy hallgatásában az igazi magyar szó, az örök történelmi magyar szó, a meggyőződés szava. Hozzáférkőzöm. Szerényen kezdem:

— Pista bácsi, de jóféle magyar atillája van ...

— Van. Csak elő kell venni a ládafiából.

— Sok csillogó rendjele is van ...

— Van. Csak elő kell venni a ládafiából.

— De jó derék magyar maradt e keserves húsz esztendő alatt...

— Hát mi a kő?! Még sohasem hallottam, hogy a tölgyfából szomorúfűz vált volna. De még azt sem láttam, hogy a búzaszemből kutyatej sarjadt volna légyen... Ha kinek van szive, csak elé kell vennie a kegyetlen sors ládafiából...

— Bizony nagy kár, hogy ma már a kigyelmed fajtája kiveszöben van ...

— Kiveszöben? már mint én? — Ha az Úr akarja, van két dolgos kezem még egypár esztendeig. Ha az Úr akarja, tisztán lát a szemem és igazat ver szívem, — még jó egypár esztendeig. Azután meg van ám fiam. A Pista. Arasszal nagyobb nálam. Úgy hinném, nem szabad az erdőt kivágni földerdősítés nélkül. Legyünne a hegyoldalból az áradás és előntené az alföldet.

— Derék dolog, hogy a fia is megmaradt magyarnak ebben a cudar húsz esztendőben, — abban a cseh meg ukrán világban ...

— Hát még ez is derék dolog? Mondtam már, hogy Sohasem láttam, hogy búzaszemből kutyatej sarjadott volna. Az én fiam csakis magamszörű ember lehet. Én vagyok ő és ő meg én, — csak egy emberöltővel fiatalabb. Én nevelém. *Volt somfabotom is.* Csak elő kell venni a ládafiából. De volt ott magyar ABC, — meg imádságos könyvünk a mi patrónánkhoz, — meg valami

krónikánk a nagyságos Rákóczi fejedelemről... Csak elő kell venni a ládafiából...

Csodálattal néztem ezt a magyart, aki *mindent* elővett a ládafiából. Este hazajöttünk a nagy ünnep után. Sokat elfeledtünk, amit vallottunk és ígértünk. De el nem felejtettem Pista bácsit és az *ő fiókját*.

Húzzátok ki a régi fiókot. Ott vannak a régi jó könyvek, — szépséges emlékek. Keféljétek ki a régi köntöst! Nyissátok meg a régi szíveket... Azokban van a régi, a kemény erkölcs, — a makacs ősi hit, — a honfoglalók nagy akarata. Húzzátok ki a régi fiókot, — *csak mindent elő kell venni a ládafiából!*

A KERTEK ALATT.

ddig, míg az emberek muskátlit raknak az ablakukba, — míg kitűznek egy-egy ibolyaszállal vagy gyöngyvirággal, — addig, míg a fehér menyasszonyok kezükben fehér rózsákkal állanak Isten elé a legnagyobb bajtársi fogadalomra, és addig, míg a nagy búcsún az elmenők után a hantok közé egy-egy virágszálát is vetünk, — nos, meg addig, míg azt, akit szeretünk, elnevezzük rózsámnak és violámnak, — egyszerűen nincsen baj. Addig hiszek az emberiségben és emberségben. Hiszem, hogy van szelleme, meg szíve. Hiszem, hogy a lélek szikráját Istentől kapta. Amíg ez így vagyon, tudom, hogy az ember még tud választani a jó és a gonosz, a szép és a rút között.

Hogy a napokban visszatértem a ragyogó délről, hol maga a napfény kertészkedik, megerősödtem még inkább ebben a hitemben. Ott maga a napfény kertészkedik, mert a tulipánok úgy pirulnak a gyöpön, mintha a föld ezer és ezer remekbe készült serleget állított volna elének és azokból kínálná nekünk a fény életborát, bíborosán, aransyárgán, smaragdos vagy violás édeségben, — mert ott a hegyoldalban a szekfűk úgy sorakoznak a rendtáblákban, mint nálunk az acélos kalás és kedves kis paraszt-szerelmese, a búzavirág.

Ott messze, délen már a nagy tavasz is túl vala a férfikorán. Itthon még csak serdülőben van, mint a da-

cos, rakoncátlan gyerek, aki elbújik a bokrok mögé, hol az élet madarát kergeti, vagy fölmászik a fák tetejére, de leesik a böjti széllel, hogy törik a gally. Hogy hazatértem, nem álltam a szobák falait, mert a fal néha otthon is, ha nem is börtön, de mégis valami bilincsféle, amit a lélekre vernek. Ballagtam a külső telkek felé, nagy fölfedezésre: tavaszt keresni, embert fölfedezni. Ballagtam oda, hol még nem akarnak minden négyarasznyi területen lakni, hanem megtűrik maguk mellett a virágot, nemcsak rabtartó cserépben, hanem a jó Isten szabad földjén is. Nem bántam meg, hogy arra jártam, mint ahogy még soha meg nem bántam, ha azt cselekedtem, amit éppen *akkori* szívem verése szerint cselekednem kellett.

Letelepedtem a kőpadra. Azaz csak én néztem kőpadnak. Csak egy szál kőlépcső volt, mely alatt bemohosodott egy pár téglá. Idehordták. Ittfeleadték. Kiszolgált, mint a vén obsitos. Szemben kicsi ház. Még a tetőcserepén is látszik, hogy gazdájuk e cserepekért hosszú emberéleten át verejtékezett, hogy a szájától elvont kenyérvált itt kővé és vakolattá. De a ház körül minden illatozik. A falat befutja a fölfutó rózsá; — árvácskák bársonya szegélyezi a parányi pitvart. A ház körül méhrajok döngicsélik az örök szorgalom édes muzsikáját. Ebből a zsongásból kihallatszik a méz édes-ségének édes öröme, a mélységes igazság, hogy szép az élet mindeneknek, akik és amik keresik a szépséget és meg is tudják találni. A palánkon át őszbecsavarodott magyar pipázik ki az utcára, mert ez az utca néki a nagy világ útja, a földi mindenség kapuja. Arra jön a szomszéd, az idegen, arra jön a hír, — arra jön a keresztelő és a temetés.

Fiatal leány lépeget szembe. Módikásan rakja lábait és lóbálja kezét, mintha evezne. Az öreg leereszti pipáját és kiszól:

— Kis húgom, álljon meg egy szóra!...

Befordul. Kifordul. Kinyújt a leányzónak két rózsaszálat.

— Tűzze ki, kis húgom! Tűzze ki kedvemért!...

A fiatal teremtés mosolyogva tűzi a rózsákat hajába és tüstént rátartósabban billeg tovább, — többé nem bukdácsol és támolyog, mint a fiatal csikó.

Gondolom: a jó öreg, hogyan kedveskedik a fiatalágnak!

Máris feketekeszkenős asszony topog a kert mellett. Szomorú; ahogy nézem, mintha még az ég is beborult volna. A vén altiszt — már akinek én tartom az öregget — újra kiszól a kertajtón:

— Hová, háová, komámasszony, azzal a nagy búbánattal?

— Hát háová? — csak a Farkasrétre. Egy hete sincs, hogy áldott jó uramat temettük ... Éppen esküvőnk ezüstfordulóján.

— Ne ríjjon, komámasszony! Az ember csak zsellér az Úrnak földjén. Itt kell hagynia ezt a konvenciót, hogy helyet adjon azoknak, akiknek izmosabb a karja. Jövünk, mikor ide küldenek, — és megyünk, mikor elküldenek. De hát vigyen annak a jó embernek tőlem is egynehány virágszálat... Várjon csak, kedves jó komámasszony ...

Gondolom: helyes, jó ember ez az öreg. Ösméri az egész utcát, akárcsak a falun.

Gyerekek jönnek trillázva. Mezítlábosak és jókedvűek. Ugrándoznak kézenfogva. A ficánkolástól nem is tudom megszámolni őket, hányan vannak. Úgy látom, a kislányok szőkék, — a kisfiúk barnák. És trilláznak — hamisan —, de gyönyörűen. Nem illik semmiféle nótába, de beleillik a tavaszba. Jól látták azok a régi nagy piktorok, akik az angyalokat meg az amoretteket mindig ficánkolva és daloló ajakkal festették. Jól látták.

A virágos atyafi újra kiszól:

— Hé, Rózsi, Kató! — Hahó, Gyuri, Bandi!

A gyerekek megállanak.

A kislányok margarétákból koszorút kapnak lenzőke fejükre, — a kisfiúk egy-egy parasztvirágot süvegük mellé. Meg sem köszönik, mert az öröm elvette szavukat. Azután újra kézbe-kéz, bolondoznak bele a napsugárba és dalolják hamisan, de gyönyörűen:

*Bokréta van mellette,
Barna babám kötötte ...*

Most már én is csak szólok valamit:

— Gazduram, igazán csak mindenkit ösmer ezen a tájon...

— Nem én, kérem ...

— Hát az a takaros ifjú leányzó, akit kibokrétázott két rózsával is...

— Az kérem, nem mifelénk való. Sohasem láttam még ezen a tájékon. Talán az új lakó leánya, onnét a most épülő Senki-utcából... Csak láttam, hogy fiatal. Csak láttam, hogy virágszál. Gondoltam, adok neki egy-kettőt testvérei közül, — rózsát. Mert nékem van, neki meg nincs. Hátha örülne neki...

— De azt a szegény özvegyasszonyt csak ismerte?

— Nem tudom, ki légyen. Derék jó uráról sem halottam sohasem. Miattam lehetett pópista, vagy kálomista, — vasutas vagy postás. Mégyen a fejfához — s nincs virág kezében. Nem kerül néki. Nekem van, néki meg nincs. Hát én is örülnék a sírban, ha valaki rám küld egy pár szálát...

— Igaz, de már a gyerekeket néven hívta...

— Kérem, ahol több gyerek van, — egy Rózsi meg egy Gyuri csak akad köztük. Aki itt mezítláb jár, nem hívják azt Saroltának meg Árpádnak. Hát csak úgy találomra kereszteltem el őket. A gyerek nem veszi ko-

molyan a nevét, ha kap valamit. Gondoltam, adok nekik virágot. Nekem van, — nekik nincs. Hadd örüljenek, amíg van ...

Elköszöntem' az öregtől. Én is kaptam egy szál szép piros rózsát. Itt illatozik a pohárban az íróasztalomon. Nézegetem, szagolgam, örülök a piros rózsának meg az apostoli mondásnak, mely boldoggá tehetné az egész emberiséget: nekem van, neki nincs, — hát adok néki, hadd örüljön ...

A JÓ ISTEN LEGJOBBAN MAGYARUL ÉRT . . .

Dolgom akadt a hegyek között. Ott, hol a derék tótok döntik az erdő százados fáit, szövik a paradés gyolcsot és hímezik lobogó darócra a tarka virágot, meg a fekete álom-cirádákat. Vasárnap volt a hegyek között. A kanyargós utakon nem jártak emberek. A harangszó nem bűgött a hegyentúlról. Mégis vasárnap volt a levegőben. Igenis, vasárnap, a nagy, az igazi ünnep, amelyhez nem is kell ünneplő ember. A levegő jobban megérti és tartja az Úr intését, szebben, mint a legjobb emberek. Mert vasárnap a hegyoldalra kifekvő napfény szeplőtelenebb és ragyogóbb. Maguk a napsugarak azt ragyogják egymásnak: vasárnap van. Ma nem dolgozunk, nem termelünk, nem melegítünk, ma éppen *csak* ragyogunk: dicsérjük az Urat. A virágzó almafák is ünneplőbe öltöztek. Senkisémondta nekik, de megérik, hogy vasárnap vagy. Még a csend is más, mint úgy köznapokon. Nem az elhagyatottság, — az árvaság csöndje, — nem a melankolikus hegyentúli csönd, hanem valami nagy, szent csönd...

Itt a hegyek között a jámbor tótok a csöndet nem is hasogatják okoskodó politikával. Egyszerűen azért, mert ez nem való a hegyek közé, mivelhogy itt a vasárnap még az Istené, nem pedig az embereké, — tehát légyen

az Úrnak igazi békessége ezen a napon... Nagy szerencsétlenség ügyis, hogy az ember a hat munkanap alatt sok mindent föl talált, még a föl találhatatlannak mondott *perpetuum mobilét* is, amin pedig sok nagy férfiú hiába törte a fejét. Ez az örökmozgó az örök veszedés ...

... Robogunk tovább a hegyek között.

Az egyik kiszögellő sziklán szürkülő várrom ködösödik a finom, a fiatal leveles fölött, mely rezdületlenül simul bele a mély kékségbe, mint ahogy talán a divatos írók mondanák — a pompás *imprimé* szövet levelese... Az időverte torony meg még vár valamit, mint a dacos, becsületes vénember, aki emelt fejjel várja a nagy halált is, — az időt, ezt a legkegyetlenebb bakót. Kérem a soff őrt:

— Kié volt ez a vár?

Nem tudja. Honnét is tudná? Fiatalabb nemzedékbeli. Ez az utolsó húsz esztendő nemcsak századokat fogott magába, — hanem századokat törölt le. Meg itt sokat felejtettek: halott történelmet, élni akaró hagyományt, — nagy neveket, kis szókat, — néha talán a szívet is. Otthon megnéztem a porosodó krónikában. Ez a vár valamikor az Illésháziaké lehetett...

Az új fordulónál a dombtetőn pazar úri kastély. Cserpes a fedele, — piroslik, aranylik hatalmas tornya. Titoktartó a kapuja, hívogató az ablaka. Kérem soffőromet:

— Kié ez a szép kastély?

Nem tudja a nevet. Csak annyit tud, hogy azé, aki itt lakott, volt az egész völgy. Neki törtek a gallyak az erdőn. Neki döntötte a vihar a százados bükköt. Neki viselt ékes agancsot delelő szarvas, bujdosó őz. Neki illatoskodott a páfrány alá bújó eper. Övé valának a falu portái, — talán bizony az emberek is, mind, valamennyi, — itt a hegyek között. Emberem csak annyit tud, hogy a gazda elment. Nem is olyan régen. Régi törzs gyöngé

hajtása vala. Az első igazi szél letörte. Nagyon könnyen ment el, akkor, mikor maradnia kellett volna. Hogyha másért nem, azért, hogy el ne felejtsek az ő nevét, mely mégis — magyar szó, — egy szép szál magyar szó. Csak legalább olyasvalamit is tett volna, hogy el ne felejtsek! De ő csak önmagát szerette. Aki csak önmagát szereti, — és elmegy, — azt hamar elfelejtik.

Behúzom a nyakamat és szomorúan nézem a ragyogó levegőt, mely pedig olyan szépséges, imádságos vasárnap. Ujjonganom kellene és én bánkódom a kocsi kuckójában. Bánkódom, mert itt már elfelejtették a magyarokat és elfelejtették a magyart... Istenem, — húsz esztendő után...

Mi van az út fordulóján túl? Ki tudja? Ismeretlen ott minden, miként az élet fordulóin. Ismeret-1-e-n... A gondolat dadog bennem, mert nagyot zökkenünk. Kipukkadt a kerék. Állunk, éppen a téglaszlopon nyugovó kicsi kőházacska alatt, melynek alját szép kékre meszelték. Ebben a házacskában lakik a Nagyboldogasszony kis fehér szobra, — feje körül apró sárgaréz csillagokkal. A kicsiny kőház előtt három apró gyerek térdepel, két lenhajú kis leány meg egy apró ember, szöke, kerekfejű, ártatlan tarkójú, — afféle miniatűr tót gazda. Imádkoznak, gyerekesen, — hangosan kihúzzák, énekelik a mondatokat. Hallgatom őket, bár tudom, nem értem imádságukat. Derék tótok apróságai; — az apjuk talán ott dönti az erdőt a kékelő hegyoldalban, — az anyjuk szötte rájuk ezt az omlós gyolcsot, — ő hímezte bele a kárpáti virágokat a két kis leány csipetnyi ingvallába, — meg azt a szép fekete, selymes ékességet a kis ember nyakdíszébe.

Egyszerre azt hiszem, — álmodom. Értem imádságukat, szóroi-szóra értem. Kristálytisza magyarsággal cseng a gyerekek ajkán: „Uram, legyen meg a te akaratod... Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma... Te vagy áldott az asszonyok között...” Bizony, azt hiszem,

álmodom és csak az áhítat fordítja le nekem a szavak zsongását, mert ugyanez az imádság hangzik el szóról-szóra az én lelkemben is, — és én csak önmagamat hallok ...

Szóval ott állok az országút közepén egyedül és mégis negyed-magammal, mert velük vagyok egész szívvel, nagy alázattal, fényes reménységgel. Ahogy fölállanak, átszólók:

— Hová valók vagytok? Kik vagytok?

Fejüket rázzák. Nem értettek meg. A hajkoszorús, kékszemű kis lány, a legnagyobbik, tisztelen felel valamit tótul. Azután lesüti kedves szemét, gondosan kisimítja öccse homlokából a begöndörödő fürtöt és fejére igazítja az öreges, ócska kalapot. Jó. Megpróbálkozom az én tudományommal, mely göröngyös, mint a boronálatlan szántás. Megtudom, hogy bizony árvák. Az apjuk Amerikából jött haza, mikor megesett a nagy *prevrat*, a sorok fordulója. Az édesanyjuk szemébe akkor süttött utolszor a napsugár, mikor ez a kis fiú először pillantotta meg. Odaadta a fénysugarat kicsi fiának. Apjuk nem bírta többet idehaza, — újra kiment valahova Clevelandba. Vagy két esztendeje, — éppen úgy Vízkeresztkor lehetett, írta a konzul úr vagy kicsoda Prága városából, hogy apjukat fejbeütötte a daru. A nagy gépgyárban. Ő sem jön haza többet. Tót iskolába járnak. Ott meg nem tanítják a magyar szót.

— Hát akkor — az imádságot hol tanultátok magyarul?

A leányka szeme megcsillan. Okosan mesél. — Az öregapánktól. Parádés kocsis volt negyven esztendeig az uraságnál, ő magyar ember. A Dunántúlról Vetődött ide az urasággal. Édesanyánk édesapja. Ma már nagyon reszket a feje. Sokat hallgat. Talán már nyolcvan esztendő... Mondja, hogy huszár volt a bosnyák okku-

pációban, ami sokkal kisebb háború volt, mint az a legutolsó ...

— A jó öreg tanította nektek így?

— Igen. öregapánk tanította így. Elénk mondotta minden reggel, minden este, akármilyen fáradt volt, akármilyen beteg volt...

— És ti szépen megtanultátok — magyarul...

— Igen. Az iskolában csak tótul mondjuk, — de ha így magunk vagyunk, mindig magyarul mondjuk...

— Miért csak akkor, ha egyedül vagytok?

— Hát — izé — hogy is — csak — hogy ki ne kapjunk a mester úrtól.

— Jó, jó, — de hát miért imádkoztok magyarul, mikor így egyedül vagytok? ... Miért nem tótul?

— Mert nagyapánk azt mondja: imádkozzatok mindig magyarul. Akkor megáld az Isten. Meghallgatja könyörgésünket, — *mert hogy a jó Isten legjobban magyarul ért....*

Megsimogattam ezeket a kenderhajú kis fejeket. Hallgattam. Továbbrobogtunk, — és nekem egyre fülemben csengett ez a gyerekkórus: „ ... bocsásd meg a vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk ellenünk vétkezőknek ...”

A jó öreg parádés kocsis, aki ideszakadt fajtájától, — akinek ott valamelyik kis zsellérházban reszket a feje. többet tett a magyar nyelvért, mint sok harcos politikusunk, — mert nem bántott senkit; — többet tett, mint sok nevezetes írónk, mert nem emberi szót, hanem a mi názáreti Urunk szavait tartotta meg *magyarul* három unokájának ajakán. És a magyar szóval megtartott valami nagy magyar hitet, azt, hogy a jó Isten is legjobban magyarul ért. Megtartotta ezt a hegyentúl, a nagy árvaságban, ott, hol nemcsak árva gyerekek vannak, hanem árva magyarok, árva öregek is...

Magam is hinni kezdettem, hogy igaza volt az öreg parádés kocsisnak. Az Úr legjobban magyarul ért, — hogy ennyi hitet ajándékozott nekünk magyaroknak...

Továbbrobogtunk. A levegőben vasárnap volt, — csodálatos szép vasárnap... Mintha nekem most már a hangok is magyarul búgtak volna ...

NINCS EGYSÉGES KÖZVÉLEMÉNY.

Ragyogó szeptemberi reggelen kiballagtam az állatkertbe. Nem lettem öreg napjaimra zoológus. Nem is akarom mai lidérces óráimban mesévé szépült gyermekségem emlékeit földézni, a kacagó emlékeket didergő majmok langyosra fűtött ketrece előtt... Nem is akarok a tudós Darwin ősrégi anyakönyveiben lapozgatni, éppen a mi korunkban, -'nikor mindenki kénytelen-kelletlen kutatja ősapáit. Engem két kiváltó ok csalt ki az állatkertbe az idetelepített csodaszép Vajdahunyad szomszédságából, a sötétben merengő *Anonymus* lábaitól, aki — miként ma reggel megállapítottam, most még jobban eltakarja orcáját, mint régebben. Titokzatosabb, mint valaha. Azt hiszem, azokat sajnálja, akiknek majdan a mai idők krónikáját kell megírni igazságba áztatott pergamentekre, avagy hazugságoktól megrepedt papirosokra. Engem ide az a kiváltó ok térített be, mely a legkisebb eseményben is ott lapang. Valami újságban olvastam, hogy a kirobbant, háború egyik első intézkedéseként a londoni és hamburgi állatkertek legtöbb lakóját elemésztették. Nem tudom pontosan, miért? Kémgyanúsak voltak? Szabadcsapatba akartak-e összeállani, vagy őskori logikájuk miatt nem akartak beilleszkedni a jegyrendszerbe, az emberektől tanult dogmával: aki bírja, marja... Kiballagtam közbük, afféle seregszemlét tartani, hogy lássam, jó egészségben megvannak-e a mi nyugodalmas atmoszféránkban. Az igazi céloom pedig az volt, hogy kicsit kipróbáljam

földrajzi tudományomat, mert az állatkert a legmegbízhatóbb térkép, mely nem változik olyan megtanulhatatlanul gyorsan, mint a kirakatokban az atlaszok vagy a könyvesboltok ablakára rögzített „tájékoztató” térképek. Hiszen amire elgyalogolok a Dorottya-utca könyvesboltjától az Egyetem-utca valamelyik könyvesboltjáig, itt már éppen beszedik azt a térképet, melyet amott nézgettem szerény, — talán csak tizedesi sztratégiai tudományom kiegészítéséül, — és máris újat ragasztanak ki.

Az én gyermekkoromban bemagoltatták velem, hogy *historia est magistra vitae*. Ez a meglehetősen merész állítás addig talán igaz is lehetett, míg a történelem is tudákosan lassú és módszeres volt, mint az igazi *magister*, — azaz bocsánat: *magistra*. Ma a história egyszerűen szemfényvesztő bűvész. Elképesztő mutatóványokkal szolgál. Bebizonyítja például, hogy az a föld, melyen ezer évig lakott ez vagy az a nép, nem ezé a népé, hanem azoké, akik tegnap vándoroltak oda. A história, ez a nagy szemfényvesztő, mozsarában összetöri a jámbor nézőtől kölcsönvett zsebórát. Ez t. i. régebben a bűvészek kedvelt mutatóványa volt. Most ez az óra a *civilizáció*. Azt láttam, hogy a história ezt a zsebórát elkérte és mozsarában összetörte, de azt még nem láttam, hogy épségben adta volna vissza.

Ilyesféle *elmefuttatásokkal* (amilyenek néhai való Kónyi János strázsamester megalkotta ezt a furcsa *izóx*. Pedig jó szó, mert napjainkban az elmét egyre *futtatni* kell, mintha nem okoskodásra, hanem inkább csak sportversenyekre nevelték volna ...) megálltam az elefántok előtt, akik — már ami a kort illeti, még nekem is kedves *urambátyáim*. Jól esett éppen előttük álldogálni, mert rettenetesen *régiek*. Nem modernek. Otrombák és mégis komikusan kecsesek. Komolyak és nagy komolyságukban barátságosak. Idomtalanok, de azért minden mozdulatuk takarékosan és takarosán ügyes. Szóval talán azért szeretek előttük álldogálni, mert ők sem illenek bele a mi

izgalmas korunkba. Valahogy itt feledte őket a Teremtő. Míg efféle „találó” meghatározásokon töröm a feje-
met, még akad valaki, aki velem együtt bölcselekszik az
állatokról. Apró *Aesopus*, fiatal édesanyjával. Peregnek
nagyszerű tanulságai. Hallgatom, — sőt bevallom: hall-
gatódzom. Sohasem szoktam hallgatódzni, csak akkor,
mikor gyerekek beszédét hallom. Mert a gyerek szavai-
ban van valami szent, mint a szentírás példabeszédeiben.
A gyerek szava mindig igaz, mert még nem alkudott meg
a sors kíséretében tolongó tömérdek hitvány udvarossal.
Mert a gyermek még nem járt abba a nagy, de érettségire
sem jogosító nevelőintézetbe, melyet társadalomnak ke-
reszteltek. Az apró ember négy-öt esztendősen lehetett.

— Tudod-e, édesanyám, miért szeretem az elefán-
tokat?

— ? (Ezt a kérdőjelet a helyes fiatal anya *nézte* kis
fia felé.)

— Mert rettenetesen nagyok. Mert rettenetesen erősek.
Mégsem bántanak senkit. Ez nagyon szép tőlük. A nagy
és erős mellett csak akkor jó állani, ha tudjuk, hogy nem
bánt. Úgy-e, édesanyám?!

Ezt a tételt magammal viszem haza. Nagyszerű tör-
vény volna a — nemzetközi jogban, hogyha léteznék-
ilyen jog...

Éppen követni akarom valami másik állathoz az isme-
retlen kis magyart, észrevétlenül, mint a detektív a ki-
rályfit, mikor ott terem a másik fiatal anya. Az ő olda-
lán is apró fiúcska. Őt is meg kell hallgatnom.

— Tudod-e, édesanya, miért nem szeretem az elefán-
tokat?

— ? (Ezt a kérdőjelet ez a másik fiatal asszony moso-
lyogta kis fia felé.)

— Mert elfelejtik tisztességes korukat. Elfelejtik nagyságu-
kat. Elfelejtik erejüket. Letérdelnek egy darab kocka-
cukorért. Mókáznak a fél zsemlyéért vagy egyetlen szőlő-
szemért ... Hol van ezekben az igazi büszkeség?

Ejnye, most meg ennek a kis fiúnak van igaza. Úgy néztem föl az elefántokra, hogy *lenéztem* őket. Hiszen ezek *szervilis* önzők, — öreg panamisták...

Közben már megérkeztünk az oroszánok elé. A sörényes oroszán kiállt a barátságos őszi napfénybe, mely megaranyozza neki a mesterséges sziklák tenyéryi sivatagát. Lehunyja pilláit és élvezetesen nyújtózkodik. Bocsánatot kérek magamban a puszták királyától, hogy arra a macskára kell gondolnom, mely reggel, hogy elmentem hazulról, a budai ház udvarán éppen így nyújtózott a napsugárban. Igaz, macska volt az is, — macska ez is, de mekkora kettejük között a különbség! Az a derék udvari macska ott a budai pitvarban éppen bekapta a háziasszony bőkezűségéből kiutalt tejkommenciót és tüstént lesbeállott, hogy megfoghassa, ha éppen el nem röpöppen, a vénülő, pocakos verebet, ki naponta szegényesen, kormosan, akár az ószeres, benéz az udvarra egy pár morzsáért. Itt az oroszán sohasem ugrik az apró madár felé, mely a mesterséges szikla szélén cirpeg és bőbeszédűen magyarázza az új idöket az állítólagos afrikai trónkövetelőnek. Az én első kis Aesopusom máris mesél:

— Édesanya, szeretem az oroszánokat...

— ? — kérdi a fiatal asszony a kis fiú kezeckéjének megszorításával.

— Mert az oroszán, ha jóllakott, nem bánt senkit. Mert akkor nem kell neki *több* ...

Ezt a tételt is magammal viszem. Hej, ha azok, akik jóllaktak már, nem nyúlnának semmi után... Micsoda nagyszerű gazdasági és társadalmi kiegyenlítődés állana be közöttük!

Nyomomban van a másik kis fiú és máris harsányan nyilatkozik az édesanyjának:

— Anya! Nem szeretem az oroszánt...

? — mosolyogja a kérdőjelet a fiatal anya.

— Mert az oroszán is csak olyan, mint a többi vadállat — és mégis több akar lenni, mint a többiek. Király

akar lenni... Anya, miért akar mindenki több lenni, mint ami?

Bevallom, hogy most meg ezzel a második fiúcskával értettem egyet. Tehát nincs egészséges közvélemény... Csak a majomketrec előtt alakult ki valami egyforma véleményünk. Ott együtt mulattunk mind a hárman, mert a majmok marakosznak, mint az emberek. Irigyek, mint az emberek. Alattomosak, mint az emberek... A két kis fiú e hasonlóságot nem is vette észre — én meg jókedvemben elfelejtettem. Mégis azért volt itt *egységes közvéleményünk*, mert a majom szemében megláttuk a szálkát, de önmagunkéban nem láttuk a gerendát...

Hazaballagtam. Most már tisztábban láttam, mert az állatkert apró Aesopusainak nyomában jártam. Magamban bocsánatot kértem mindenkitől, aki kénytelen magát az emberiséghez számítani, mert hiszen az állatokban minden tulajdonság szép volt, melyet nem találunk íz emberekben — és minden tulajdonság visszataszítóan rossz volt, melyet az emberekben rendszeren felfedezünk. Bevallom, hogy régen elvesztettem hitemet az emberiségben. Úgy jártam, mint az egyszerű ember, akinek lyukas a zsebe, de ő maga ezt nem tudja. Gyanútlanul odarakja aprópénzét. A lyukas zsebből meg észrevétlenül minden kipotyog. Én is fiatalságom bolondos éveiben gyanútlanul rakosgattam lelkem lyukas zsebébe idealizmusom váltó-nikkelét, — bizalmam ezüstjét és szeretetem aranyát. Ahogy sanyarúsággal kövezett utamon gyalogoltam előre, az idő kilyuggatta zsebemet és lassan elvesztettem mindent, amit odaraktam.

Most látom, hogy igazságokért mindig a gyerekekhez kell fordulnom. Egyedül nekik van egészséges véleményük, mely mindig igaz, akkor is, ha homlokegyenest ellenkezik is egymással. Ajánlom tehát mindenkinek, hogyha helyes ítéletet akar, kérdezze meg — unokái véleményét ...

KÖSZÖNJÜNK-E EGYMÁSNAK?

Megejtörténhetik-e, hogy magyar ember kompromittálja a másik magyart? Bizony, — igen!... Mikor volt, hol volt, — nem nehéz kitalálni. Ablakomon csak a jég virágzott, mert akkor mifelénk nem nyílt semmiféle más virág. Köröskörül burjánzott — egyik oldalon a hazudozás, a másik oldalon a kishitűség. Nem kell ideírnom, kik rágalmaztak — és kik valának kishitűek. Mindenki tudja, aki Pozsonyban élt 1919-ben...

A kiégő téli nap, ahogy visszanézett a várrom ablaküregein át, valamikor-nekünk magyaroknak azt a nyugatot jelentette, mely vágyak, kultúrák, eszmék, erők csodaszép komplexuma. Azt a nyugatot, melyért nemcsak patakokban, hanem dagadó folyókban ontottuk vérünket, nem mint a nyugati zsoldosok, hanem mint az altruista, az ismeretlen katona. Húsz év után azoknak kérek legalább egy kézszorítást, legalább egy talpalatnyi helyet a régi portán, akik készek voltak minden áldozatra és nem „*kompromittáltak*” senkit...

Nézegettem a jégvirágokat, a csodálatos páfrányokat, amilyeneket a legmélységesebb köszénbányák szénrétegeiben találunk megkövülten. Ez az ablak lett az én örhelyem, a megfigyelő nyílás, a rés a régi várfalon, örhely, honnét nézegetem a süllyedő múltat és most hamu-

lom a behavazott dombtetőt, mely talán a hajló napban azért pirul el, amit ez a nyugat mivelünk tett...

Hátranézek, a homályos ajtó felé. Szikár férfi áll előttem. Sohasem láttam, mégis az első pillantásra tudom, hogy katona lehetett. A civilruha úgy fityeg rajta, mint a mundér, melyet nem az októberben bevonuló legényre szabtak. Ahogy felém lép két kemény lépéssel, ahogy kezét nyújt a kurta, hasító mozdulattal, ahogy szembenéz szűrő pillantással, mely megvizsgálja az én lelkem minden terepét, bemutatkozása tökéletes. Olvashatóbb a címet, rangot felsoroló névjegynél. Férfiú, akiben izom és ideg, érzés meg gondolat kommandóra mozogtak. Tüstént megértem azt is, hogy most lelkének legkeményebb kommandója hozta hozzám.

— Örmester voltam. A sarkantyúm leszakadt a történelem nagy ugráló árkában. Most mind benne fekszünk ebben a cudar árokban. A paripa megcsúszott nyereggel szalad tovább. De ez mindegy. Csak egy fontos: magyarok vagyunk és maradunk. Valaminek történnie kell. A teremtésit ennek a pipogya világnak! Vagy támadjunk föl becsületesen, vagy haljunk tisztességesen. Kérem, x.e-kem nincs semmi kedvem rabként kimúlni valahol a Morván túl, hol fejfámra csak számot írnak... Valaminek történnie kell. Azért kopogtam be ide, mert valami jó szél azt a hírt fújta az utamba, hogy az úr is úgy gondolkodik, mint én ...

Megszorítom az idegen kezét és hallgatok. Ő is hallgat, mint ahogy elcsöndesülnek a nézők, mikor föllebben a függöny és valami történik, aminek történnie kell...

— Úgy-e, — folytatja halkán — beugratónak tart. Hogy is mondják úgy tudákosan: *agent provocateur*... Ma minden magyar a másikat annak tartja. Mert ez kényelmes. Így ki lehet térni az elől, hogy valaminek történnie kell.

Nyugodtan feleltem:

— Igaza van. De aki ma kényelmes, az elveszett. Aki ma kényelmes, az mindent el is vesztett. Nem gyanakvásból hallgatok, hanem gondolkodom, hol is kellene elpányválnunk a történelmet, hogy egy kicsit mi pattanassunk a hátára ...

Az őrmester szeme megcsillant. Az enyém is. Beszélgettünk. Megszólalt az esti harangszó a Notredame kis templomában. Mi még mindig beszélgettünk. Az esti lámpagyújtogató éjfélkor már oltogató lett és a lámpák felét eloltotta. Tovább beszélgettünk. A jégvirágok újra pirosodni kezdtek, csakhogy a másik ablakomon, mely keletre nyilott. Mi még beszélgettünk — és éreztük, hogy ez a pirulás már nem a napnyugat szégyene. Ez a fény valahonnan Ázsiából jön, ahonnan eleink jövének. Ez a fény azért biztat...

A derék őrmester kész volt mindenre. Ha kell, beleütni kemény fejét a börtönajtó szarufájába. Ha kell, lehajtani fejét a sortűz után a porba. Ha kell, átbujdosni úttalan utakon, át azon a határon, melyen túl fekszik meseország. Átbujdosni a magyar határköig, mely nekünk *akkor* a legnagyobb távolság volt e világon... Csak valami történnék. Hiába próbálkoztam levenni lábáról azzal a szép szójátékkal: hinni és várni! Mert hinni anyyi, mint várni tudni, és várni tudni anyyi, mint hinni...

... Hetek múltak el. Egyik locspocs tavaszi reggelen kifelé ballagok a Mihály-kapun, melynek külső fordulójára hiába írták régi, bölcs emberek: *OMNE REGNUM IN SE IPSUM DIVISUM DESOLABITUR*. Régen áll már ott ez az okos fölírás. Hogy már mindenki annyira tudja, hogy el is felejtette. A régi várárok fölött Nepomuki Szent János, — az egyetlen cseh, akit a jámbor pozsonyiak vendégszerető áhítattal kezelnek, nézegeti markában a feszületet, — azt a világgraszoló szenvedést, mely vigasztal. Ahogy így magamba zordulva ballagok, félre kell állanom. Azok jönnek, akiknek ki kell térni. Két szálas cseh csendőr föltűzött szuronnal. Közöttük

emelt fejjel katonásan lépked az én derék minapi őrmesterem. Tüstént megértem. A derék magyar, aki része akart lenni valaminek, aminek történnie kell, betévedt valahova, hol *agent provocateur* lesett rá. Most már viszik...

Szembenézünk. Csak éppen egy rövid pillantásra. Köszöntöm. Ő nem adja vissza. Gyűrött kalapját szemére húzza és fölnez Szent Mihály tornyának órájára, közömbösen, mereven, mintha csak az érdekelné, hány óra vari. Csak az óra az ismerőse, — én már nem. Tudom, csak azt akarja mondani: majd csak üt még a mi óránk *is*...

Én még mélyebbre ereszttem kalapomat, — hosszan köszöntök, vagy — mondjuk — csak levegőzöm, mert halántékomat átbizsergi a vérhullám. Megvallom, tisztelgetem a magyar becsület előtt, tisztelgetem ez egyszerű ember előtt, mert nem akart ismerni... *Nem akart kompromittálni* ... Mennyi tisztesség, mennyi okosság!

A mi szegény történesünk is ment végzetesen előre. Pár hét múlva én is két csendőr között meneteltem az állomásra ... Olyan században élünk, hogy a nemzeti becsületért könnyű leadni egy pár hetet, egy pár hónapot, — néha egy pár esztendőt is. Semmi baj, — ez is elmúlt, mintahogy elmúlt sok hatalmasoknak bengáliglóriája és főlészradott sok kicsinyeknek könnyes búbanata. Nagy vígan vetődöm haza, mert hazajönni az élet legszebb „*magnum áldomása*”.

Minden utcasarkon jó ismerőssel találkozom. Az első megáll velem, de csak ezt az értelmetlenséget hozza ki: — Ah, már itt vagy?

Ha nem volnék igazán itthon, még ezt sem kérdezhetné tőlem. Siet. Rettenetesen sürgős dolga van. Azt hiszem, órája késik; ezt akarja megjavíttatni. Igaza van. Jó lesz, ha órája mutatóját előre igazítja ...

A másik utcasarkon második ismerős. Csak éppen átkiált:

— Örülök, hogy jól vagy. Bocsáss meg, itt nagyon huzatos. Fáj a fogam...

Utána nézek. Nem mondom meg neki, hogy nem jól vagyok, hanem átkozott rosszul. Hogy nem huzatos itt, hanem szélcsöndben is vihar van, mely elsöpör bennünket. Nem mondom neki, hogy nem a foga fáj, hanem ugyanaz fáj, mint nekem, — a szíve ...

A harmadik sarkon a régi ismerős már gondolatolvasó volt. Nem állt meg velem. Csak köszöntött, úgy, ahogy én szoktam köszönteni embereket, akikről nem tudom, hova tegyem őket.

Eszembe jutott az a derék ember, aki akkor, mikor bajban volt, úgy tett, mintha nem ismerne. Tőle kellett volna megtanulnom, mikor szabad köszöntenem és mikor nem, mert nem a köszöntés jelzi, kik tartoznak össze, — hanem a köszöntés mellőzése ...

A MIKROFON FALUN.

keskeny vicinális vagon alig bírt el bennünket. Nagy társaságban szállottunk ki a falura. A bölcs urak egy napra sok mindent összefogtak, mert hogy a „falu nyugalma nem bírja, hogy ünnepekkel sűrűn egymásután pelenyüljünk”, — vagy „mert a falu életének törvénye megkívánja, hogy ott az alkotások se hirtelen szökkenjenek föl, hanem lassan terebélyesedjenek, mint a diófa”. Szóval úgy beszéltek, mint a csudadoktorok, akik sohasem látták paciensüket, hanem csak *levél útján* gyógyítanak. Az, aki mellettem ült, poétikusan magyarázta:

— A falu élete mélabús, vontatott, mint a meszelt kis templomból kihangzó „Boldogasszony anyánk” melódiája. A falu nem bírja el az indulók ritmusát.

Aki velem szemben ült, prózában fejtegette:

— A falu megszokta a kutyaugatást és a harangszót. Az autótülkölés a falun meg nem áll, csak éppen keresztül szalad. Egyetlen emléke egy-egy idő előtt kimúlt liba. A falu megszokta, hogy a főutcát méltóságteljesen és komolyan végiglépi a két csendőr, — a hórihorgas, meg a zömök. — Hogy ezek az istenadták nem lazítják meg a szíjat az álluk alatt... Minden más embernek megjelenése a templomutcán idegenség és szenzáció. Új adót jelent vagy háborút. Nem is jön ki az utcára más, mint

a pendelyes gyerek, meg a vénasszony. A gyerek nem fél az új adótól, sem a háborútól. A vénasszony meg tudja, hogy tőle az ellenség is visszafordul. A vénasszonyok meg szeretik a jövőmondást. Annak kitalálása, ki a faluba tévedt idegen, máris jövőmondás.

A harmadik utas, a fiatal titkár, afféle szellemi főpohárnok, lapozgatta iratait, — a nagy menetrendet. *A villamosítás megtekintése ... iskolaavatás ... a miniszteri tanácsos úr öméltóságának jubiláris beszéde a község-házán ... az új káplán szűzbeszéde Isten házában... zászlószentelés...* Megállt a lélekzetem ennyi változatoság és gazdagság előtt, A fiatal titkár szorgosan pillantott ki a folyosóra, — ott állt a rádió-operatőr szereládája. Mindazt, ami ebben a kis faluban ma elhangzik, hallani fogják mindenütt, ha ugyan hallgatják ...

A miniszteri tanácsos úr kettőt-hármat köhentett és ezzel vezette be véleményét:

— A magyar falu javarésze még ott tart az etelközi csikósok korában. Tétlenül néz a messzeségbe. Ez nemzeti baj is, nemzeti szerencse is. Baj, mert egy-egy egész esztendő csak topogó lépés előre. Szerencse, mert a magyar falut nem lehet beugratni idegenszerű útvesztőkbe...

Legélénkebb útitársunk, aki ennek a falunak szülötte volt, jónak látta megvédeni a falu kultúráját:

— Igaz, hogy a házak ablaka még kicsi maradt és csak akkor nyitják ki, mikor meghalt valaki. Igaz, hogy az ébresztőóra a kakaskukorékolás. Igaz, hogy a palló ma is két-három legény izmos karja, akik átemelnek a tavaszi meg őszi sáron a kövezettől az udvarig... De azért fejest rohanunk előre. Az alvégi Borcsa néne, meg a felvégi Sára néne együtt hallgatják a rádióhíreket a legényegyletben, — és váltig mondogatják: Hej, de szép ember lehet, kinek ilyen hangja van! A csordás fia pilóta. Rómába röpdös, akár a vándorfecske esküdték eresze alól. Az én falumból már két östehetség is került ki. Az egyik pompásan farag. Már két faragvány át külföldi minisz-

terek vették meg, kik gazdasági tárgyalásra érkeztek... A másik meg úgy ír, hogy — hogy már az ügyész is kétszer megvádolta...

Pontosan ennél az őstehetségnél gördültünk be az állomásra. Minden ment, mint a karikacsapás, — csak éppen a mikrofont és a rádióbekapcsolási szerelvényeket tartalmazó láda gunnyasztott nagy árvaságban az állomás előtt. Tudj' Isten, — vannak tárgyak, melyekről lerí a nagy árvaság, mint a gyerekről a pusztán, valamint nem áll mellettük gyámolítójuk. Ezt a nagy árvaságot vehette észre a derék bakter is, aki tisztességgel fordult hozzám: Kérem, azt a két ládát melyik Méltóságos Úr szállására vitessük?...

Uramfia! A rádiószerelő a keresztezésnél a lekapcsolt vagonban másfelé robogott. Átment kicsit aludni, mert ott kevesebben voltak. Lekapcsolták. Még mindig robog valahol Herceg-Püspöki vagy Király-Püspöki felé és viszi magával az összes hangokat, melyek ma itt elhangzanak. A faluoktatás művészetében senki sem fog gyönyörködni, hanem a Lakatos-testvérek fogják tovább muzsikálni, hogy házunk előtt mennek el a huszárok... A fiatal titkár elhalaványodott; borzalmas eset! A miniszteri tanácsos úr korszakos szavait először szórta volna szét a rádió, mint a szellő a bokrétás fák hímporát...

A derék jegyző homlokára csapott és illő tisztelettel tudomásunkra hozta, hogy már is meneszti a kisbíró az „ezermesterért”.

— Hát az micsoda? — szólt rosszkedvűen a miniszteriális úr, — rádiószerelő? Vagy talán afféle lódoktor? Sok hasznunk lesz belőle ...

— Kérem, akadozott a jegyző — az ezermester egyszerű földműves, az utolsó alvégi házban. Sokfelé megfordult. Sokhoz ért.

Feszengő percek. Várakozó rossz kedv. Kinyílik az ajtó. Belép az ezermester. Csizmás magyar, amilyent ezével lát az ember ekeszarvánál, kaszanyélnél, — beruk-

koláskor, a kopott rezervista-ládikával vállán. Mindenki zavarban van: a jegyző valamennyiünk előtt, — a titkár a tanácsos előtt, — a miniszteri tanácsos önmaga előtt, — csak ez az „ezermester” nem zavarodik meg. Személytelenül kérdez, valamennyiünket:

— Hol álljon a mikrofon?

— A községháza előtt...

Szó nélkül hozzálát. A szerládakat kirakja. Huzalokat kapcsol. Fektet. Izolál. Hallgat. Beleszól a mikrofonba, dolgozik, mint az *ezermester*. Mikor készen van, fölteszi kalapját, csak azért, hogy köszönthessen.

— Jelentem alássan, rendben van.

Többen is dicsérik.

— Derék dolog... Kisegített bennünket... Hol tanulta?

— Nem tanultam én ezt — kérem — seholsem. Mikor tavaly fönt voltam a gyöngyösbokrétával, láttam, hogy állítják a mikrofont. Mikor meg ősszel baka voltam, rádióosztagnál húzogattam a drótokat.

— Ügyes ember — mondja a tanácsos úr. — Hát hallgasson meg bennünket ma. Sokat fog tanulni.

— Nem én, kérem.

Általános megrökönyödés.

— Nem hallgat meg, vagy nem akar tanulni?

Az ember nem zavarodik meg.

— Én már nem a fülemmel tanulok, — csak a szememmel.

— Jó, jó. Maga gyakorlati ember. A szemével tanul. Amit lát, azt meg is tanulja, mint most láttuk, hogy kisegített bennünket a mikrofon szerelésénél... De meghallgathatna: megmagyarázzuk a falunak a rádió fontosságát. Ez nagy és új dolog ...

Az ezermester vállát húzogatja:

— Régen is így volt ez, kérem, csak mi nem ösmértük a hangnak meg a fénynek utait...

— Meg aztán beszélünk a falunak a repülőgépekről... Ezek fontosságáról. A repülőgép nagy csoda...

Az ezermester fejét rázogatja:

— Nem lehet az nagy csoda, kérem; a madár már a teremtés eleje óta tud röpködni... Mi meg csak most tanultuk el tőle...

A miniszteri tanácsos úr türelmét veszi és rászól:

— Hallja, maga ezermester, hát miről akarna még hallani? Miféle tudomány imponál magának?

Az ember szerényen lesüti szemét. Úgy áll ott, mint valami nagy parasztgyerek és halkán morogja:

— Hm, az lesz a tudomány, ha majd az urak tudnak akár csak egyetlenegy szál búzakalászt vagy egyetlen fűszálat csinálni... Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus.

Süvegelt. Sarkon fordult. Alakja egyre kisebbedett az alvégi hosszú soron.

Hej, de sok mindenféle szólal meg abban a mikrofonban — falun!

ELÉG, HA KETTEN MARADNAK A GYÜLEKEZETBEN . . .

Eszteendő előtt történt. Vasárnap reggel volt. Elfogott a zivatar. Tető alá kíváncsoztam. Betértem a legközelebbi templomba. — Igaz, hogy valósággal nem esett egy csöpp eső sem. Csak az én lelkem könnyezett befelé. A zivatar sem a magas égen dübörgött, — csak az én meghasonlott fejemben. Az Úr teteje alá kíváncsoztam, a szerha alá, hol a lélek békességből és bizodalomból rakhat fészket, akár délről vándorol északnak arató nyárba, — akár fogyó naptól északról híz délnek, meleget keresni.

Vékonypénzü tiszteletes állott a polc előtt. Kellemes férfihangon, csak gyerekes hangsúllyal olvasá az ótestamentum igéit.

„Mózes I. könyve. 25-ik rész, 29-től 34-ig írott versekben: „29. Jákob egyszer valami főzeléket főze és Ézsau megjövéen elfáradva a mezőről...

30. Monda Ézsau Jákobnak: Engedd, hogy ehessem...

31. Jákob pedig monda: Add el hát nekem azonnal a te elsőszülöttségedet...

34. S akkor Jákob ada Ézsauanak kenyeret és főtt lencsét ...”

Éppen kifelé indultam azzal a gondolattal, hogy az ótestamentumban sok csalafintaság vagyion és csak az újtestamentumban van a mi bec sületes, tiszt es, emberi er-

kölcünk, — mikor mégis megállított a tiszteletes szavainak zsongása. Beleütödték ezek a szavak minden gondolatomba, mert egyre erősebben indultak, miként az orgona bugása. Szinte láttam, hogy e szavak hogyan fogják körül a többi lelkeket, akik szintén ideterelődtek a záporosókben, amit a lélek sír, — a zivatarban, amely a szívekben és meghasonlott elmékben dübörög. Hallgattam a pap szavait:

— Atyámfi! Ne adjátok oda elsőszülöttségi jussotokat hitvány tál lencséért...

— Ez az elsőszülöttségi juss pedig annyi, mint ezen a mi földünkön megmaradni magyarnak. Ez pedig nemcsak a ti saját jussotok, hanem a gyermeketeké *is*, az unokátoké is, és megilleti legutolsó ükunokátokat, aki majdan magtalanul hunyja le jövőt sirató szemét!

— És mi légyen az a tál lencse? Nevezzük mai hiú földi szóval elhelyezkedésnek, kenyérnek, hivatalnak, nyugdíjnak, aranyként pengő vagy rézgarasként csengő ígéretnek. Ne fogadjátok el a tál lencsét, mert zsizsikes annak minden lencséje...

— A szentírás azért tartotta meg a balga Ézsau történetét, hogy ti se cselekedjete ilyen bolondokat és ne adnátok oda lelketeket, mikor e gyönyörű szép magyar jussotokat a hínáros hatalom potoméért el akarja szedni. Inkább kopjék föl állatok csalódástokban. Inkább száradjon ki szájatok éhség marásától, szomjúság aszályától; inkább kolduljatok úton-útfélen, de lelketeket ne adjátok a tál lencséért, mert mindenkoron zsizsikes minden lencse, amit idegen hatalom kínál...”

Hosszú évek peregtek el, hogy újra láttam a tiszteletest. Egyik reggelen a felső várlépcsőn ütközöm bele. Csak a fele annak az embernek, akit pár év előtt ott a határon túl hallottam prédikálni.

— Mi baj van, tiszteletes uram, hogy így lefogyott?

— Hát még az is baj volna, hogy megfogyunk? Dehogy is baj, kérem, — csak egészség. Edzem magamat.

Fát vágok. Követ török. Minden diplomás ember, hogyha a sors összevissza forgatja élete utait, könnyen elmehet favágónak vagy útkaparónak. Annak, aki a földiekkel foglalkozik, csak egy kis bátorság kell ahhoz, hogy hozzá nyúljon a balta meg a csákány nyeléhez, az író toll, a körző, a csipesz helyett. Aki lelki mannát osztogatott, annak jobban kell vigyáznia tenyerére, hogy föl ne törjön, mert föltörött tenyérből a hívők nehezen fogadják el a mannát. Én mégis úgy tartom, hogy aki tud lapozni a bibliában, annak kell lapoznia tudni az élet nagy evangéliumában is. Hát semmi baj. Követ is törtem, fát is vágtam, hogy legyen mit ennem december havazó havában. Az én gyülekezetemnek van egy tagja, aki engem el nem hagy, még akkor sem, ha valamennyien elhagynának ...

Szelíden mosolyog.

— Úgy-e, nem érti? Azt hiszik, a vezérek regimentje elfogyhat, de a lelkipásztoroké sohasem fogy el. Ez tévedés. Elmondom, hogyan fogyott az én regimentem...

— 1919-ben elment kis gyülekezetem fele. Elmentek haza, mert nem hittek csodákban és nem bírtak várni... Az évek számához mindig hozzászaporodott egy meg egy — 1939-ig éppen húsz esztendő. Ez azt jelenti, hogy az én gyülekezetemből éppen húsz nemzedék fogyott el. A fiatalja napraforgó lett. Magyarország felé nézett, mert onnét sütött a nap. A fiúk csak az érettségiig bírták. Azután mentek valamelyik *Collegium Hungaricum*-ba, vagy a haza földjére. Aki egyszer hazament, az nem jött többé hozzám vissza. A lányok is lassan átmentek férfinézőbe. Aki hazament férfinézőbe, — az nem jött többé hozzám vissza. Akit pedig oda kísértem a pozsonyi dombok lábához, abba a szomorú virágoskertbe, a Kecskékapu mellett, — az ugyan itt marad örökre, de mégsem jön többé hozzám vissza ...

— Ejnye, tiszteletes uram, — hiszen akkor elfogyott a hivatása...

Megrázza fejét.

— Úgy-e, azt hiszik, hogy nekünk csak kétféle hivatásunk lehet. Az aktív, vagyis a magvetés, — a lelkek megszántása, a lelkek betakarítása. Vagy a passzív. Ugyanaz, mint az egykori gályaraboké az otrantói öbölben, — vagyis a vértanúság. Van egy harmadik, igazán isteni hivatás: várni. Várni azon az őrhelyen, ahova a sorsom állított. Én ott maradok, mert az én gyülekezetben még mindig ketten vagyunk. Az egyik én vagyok jómagam, — a gyülekezet másik tagja meg maga az Úr. És ahol ott van az Úr, — ott a magyar ember megállhat és meg is áll mindörökre ...

Utána néztem, ahogy eltűnt a várlépcső legalsó fokain. Eltakarták az összehajló lombok. Utána néztem, mert utána ment nagy szeretetem. Jó az, hogy ketten még maradtak a gyülekezetben: az Úr és egy magyar ember, aki megáll, ők megállnak mindörökre...

A MAGYAR ÁLOM.

hol alvó magyarokat látok, akik nehéz munka után kinyújtózkodnak, mindig megállok egy-egy pillanatra. Megállok gyermekkorom óta; — csak akkor nem tudtam, mi lehet, ami oda vonzott közelükbe. Ma már világosan értem ezt a csodálatos meleg együttérzést, mely a magyar álomvilág határán megmegállít.

Mikor gyermekkoromban vígan átficáncoltam a zalai határ felé a pusztai réteken, karikázó citromlepkék vagy a magánosan cikázó fecskefarkú lepke nyomában, vagy a dülőlút szélén koszorút fontam fejemre pipacsból, mákvirágból, lenvirágból, hisz előre éreztem, hogy az életben senki sem fog nekem többé koszorút fonni, — meg mikor a berek kis tócsáiban fűrge csibort vadásztam és a zsákmányt jobban megbecsültem, mint északi hajósok a bálnafogást, — mindig meghökkentem, hogy a bokor alján alvó vándorlólegényre vagy szundikáló bojtásra bukkan-
tam. Meghökkentem, mert hiszen a gyerek fél az alvó embertől. Hiszen az alvó ember élő halott vagy halott élő... Gyökeret vert a lábam és állottam mellettük, mint a sóbálvány. Azután megnéztem őket jobban — és azzal a megnyugvással ballagtam tovább: ezek engem nem bántanak. Magyarok. Hogy is bántanának magyarok magyarkisfiút!?

Honnan tudtam, hogy ők magyarok? — Ahogy ott feküdt a csipkebokor alján a vándorlólegény, — ahogy ott

terült el a vadalmafa alatt a juhászbojtár, — álmukban görcsösen belemarkoltak az omlós göröngybe. Igen, kapaszkodtak a magyar földbe, — tehát hozzátartoznak. Később is, mint nagy diák, kint bolyongtam a határban. A déli harangszóra zsebregyűrtem a római jogot, a nemzetközi jogot, meg azt a sok egyéb jogot, melyről akkor azt hittem, hogy létezik. Zsebregyűrtem a tudományt, mely könnyebben rejtőzött zsebemben, mint a fejemben, és ballagtam hazafelé a learatott táblák között. Az aratók is deleltek. Leterültek oda, hol egy pár gyöngye levél kivédi nekik az üde árnyékot a sok százezer nap-sugár ellen. Leterültek, ki-ki a szíve szerint. Egyik a rezgő nyárfa alá, mert szerette a levelek érthetetlen, de édes mesemondását. A másik a hervadó akác lábához, hogy még egy pár ingyen kortyot szüreteljen magának a magyar virág mámorító aszújából. Megálltam. Nézegettem lassan kisimuló ábrázatukat. A verejtékgyöngyök elillantak agyagbarna homlokukról. A kemény vonásokról elszelídült a keserű derű vagy derűs keserűség, mely hajnal óta úgy követte a kalászszenek omlását, mint valami hangtalan nagy hívást a távolból, —r nem is a tértávolságból, hanem az idő-távolságból, a jövőből... Nézettem lassan lélekző ajkukat, melyeken elnémultak az évelődések és a dalok, — elhallgattak a földi káromlások és jámbor imádságok. Nézettem, hogyan gyűrnek karjukat tarkójuk alá, valamennyije úgy hajlítva, hogy tenyere, az a kerges, az a fájós, föltörött tenyér rátapadjon a puha hűvös földre. Láttam, álmukban is szeretik, becézik a por-szemet, mert álmukban ez a föld az övék. Kapaszkodnak a földbe. A föld — magyar álom...

A kis dombon nekitámaszkodok a vén kőszentnek. Nem tudom, valami nagy testvériség hozott-e össze, vagy csak az a hit, hogy itt a kis dombon több a nap. Mert ősz fejnek kedves a fiatal fény. Nézem a nyílegyenes nyárfasort. A sor végében porfelhő kóvályog. Mi van

ebben a porfelhőben, nem látom, de hallom. Elakadva, nekibátorodva, szinte elém ugorva jön-jön felém a katonánóta. Egy szavát sem értem, de tudom, hogy ott magyar katonák nótáznak. A dalnak ezt a csodálatos hullámverését csak ezer magyar legény torka hozza össze. Fülelek; — végre megértem az utolsó szót: „a cárnak... a cárnak...” Istenem, mennyi öntudat! most verik le nótában az orosz cárt, aki szerintük a leghatalmasabb a föld kerekén. A vörös szovjet két évtizedét nem veszik tudomásul. Mennyi kedves, naiv dac — ezt a kis magyar hazát megvédeni a cár — a cár ellen...

A mi csúnya, gépesített, ejtőernyős, zuhanós, robbanós korunk jut eszembe. Megrázkódom. Toldi estéjére kell gondolnom: „Más öltöbéli nép, más ivadék nő fel...” Tovább nézem a forgószelet, mely a hamvas utat végésvégig méri. Fülemben csengenek régi verssorok, régi ifjúságból:

— *Merre, meddig mentek? harcba, háborúba?
Hírvirágot szedni gyöngyös koszorúba?*

Behunyom szememet. Leszálok a dombról. Sehol sem látom a nótás magyar fiúkat, — a honvédeket. Ott delelnek a gyöpös mesgyéken, a búzakeresztek árnyékában. Ott heverésznek a legények, kik hajnal óta maséroztak. Egyik a fülét szorítja a gyöpre, — talán hallgatja a magyar föld szívdobogását. Valamit súg neki a hant. A másik puskáját beleszorítja a somogyi homokba. Legyen a homoktól még fényesebb. A harmadik fejét két karjára , hajtja, de összekulcsolt kezében göröngyöt szorongat. A földet. Az áldott magyar földet.

Íme, a magyar álom... Ezer magyar kapaszkodik a földbe. Mert ez a föld magyar álom. Belekapaszkodnak. Nem bírnak megválni tőle ...

Akik így kapaszkodnak a földbe, azok földjét nem fújja el futóhomokként a forgósél és nem mossa alá idegen óceán. Maradj meg nekünk, magyar álom!

De jó volna, ha mindegyik magyarból volna — kettő. — A mi falunkban volt egy ember, aki két ember volt. Az egyik elment; a másik visszajött. Én Istenem, ha úgy mind hazajönnének, akik elmentek ...

Nem is nagyon régen történt. A Felvégen bejött a faluba az idegen ember, — a darócköponyeges, kozáksüveges idegen ember. Borostás orcája sötét volt, mint az őszi szomorúság, — mégis kivilágított ábrázatából valami fehérség, mint a nyírfa kérge, mely bizony még ősszel is átféherlik az erdő széléről. Talán azért jutott eszembe a nyírfa, mert ez az ember kozáksüveget hordott. Ezt csak onnét hozhatta a messze Szibériából, hol az erdő csupa nyírfa volt. Deresedő orcájú ez a vénülő garaboncás. Hogyha igazán Szibériából jött, nagyon sokáig jöhetett, mert hogy odavitték, annak is lehet már 16—17 esztendeje...

Hogy a faluban ki az idegen, azt a Külső Nagy Péter portáján a „Keríts”, meg a Juhász Kis Pál portáján a „Fordíts” jobban tudja, mint a falu jegyzője vagy a csendőrőrmester úr. Mert a kutya az Isten legkíváncsiabb teremtese: megkérdi mindenkitől nagy szóval: honnét jön, Urambátyám? hova megyen, Kigyelmed? — Csak igazat kell nekik felelni és tüstént szent a béke az igazmondásra.

Az elnyűtt vén vándorló legény is odaszól: Hej, Keríts, hej, Fordíts! hallgassatok. Csak éppen hazajöttem .. Igaz, régen mehetett el innét, 1914 nagy síró esztendejében. De tudta, hogy itt ezek a nevek szokásosak Külső Nagy Péter, meg Juhász Kiss Pál pitvarában. A kutyák elcsöndesedtek és csak úgy magukban morogtak, mint akár az ideges hivatalos ember. Az öregedő vándorló legény meg csak ballagott tovább a templomutcában. Átcsapta jobb válláról balvállára színehagyott zaboszsákját. Abban vala mindene, ami az egészségen kívül az övé e földön: a száradó szovjet-kenyér egypár karaja, — néhány melegítő rongydarab, ha a talajmente nagyon kihülne, — azután a cirillbetűs újságba gondosan betakargatva vagy 2—3 ezüst vitézségi érem, meg azután a fontos írások, amiket lepecsételgettek kimondhatatlan nevű városokban a jó emberek... De jó is az, hogy ma már a szegény magyaroknak is mindenféle van egy-egy házuk, ahova betérhetnek útvesztő idegenben. Már a kapu aljában magyaroknak érezhetik magukat...

Egyszerre megkondul a déli harangszó. Az ember hóna alá csapja kozáksüvegét és keresztet vet:

— Jó itthon... Elsőnek mégis csak maga a jó Isten szól itt hozzám ...

Az őszi sáros utcán, permetezett pallón, rozsdás levelessel befűjt kapukon nem baktat *ember*. Azok kunt munkálkodhatnak a határban, hol barnul az őszi szántás. Gsak egy-egy kerek asszonyfej világosodik a kis ablakokban, mert a kutyák idegenforgalmi szolgálatának ellenőre az asszony... A ház előtt, melyen rozsdás táblán állott: RÓM. KAT. PLÉBÁNIA, — jól vasalt új szekér várakozott. A két pompás nyugtalan csikót dalmányos legény veregeti. Nagy szóval beszélget a két vaseressel. Ezek meg hol büszkén föltartják fejüket, hol kacéran előrenyújtogatják karcsú nyakukat. Majd nagyokat bólogatnak, mintha jóváhagynák a legény csevegését.

— No de ne! Villám! — sohse búsulj nagy fejeddel. — Menyasszonyt hoztál. — Most írják bé. — No de ne, Betyár! Az én lakodalmamra is ti hoztok engemet...

A Betyár egyet csípett a legény vállán. A Villám egyet nyerített, mintha jót kacagna.

A kopott nyírfakéregarcú ember megállt és leszúrta erdőnmetszett botját a cuppanó sárba. Odaszól a legénynek:

— És ki légyen a menyasszony?

— Hát kendnek mi köze légyen ehhez?

— Hát — mosolygott a vénülő garaboncás — csak úgy! Majd benéznek a lagzira. Hátha adnak nékem is egy pohár bort, miként az én Uramnak a kánai menyekzón!

— Na, ne fújjon rám, öreg. Hát a menyasszony a Takács Sándor lánya. Módos emberek azok. Ott a falu alvégén a nagy cserepes ház az övék. Az Ember Mihály háza...

— Az... az Ember Mihály háza?... háááza? — ismételte a vándor. És botjával berajzolta a sárba azt a „hírös” házat.

— Hát..., igen. Az Ember Mihály csak várt, csak várt, hogy hazajönne a fia, ifjabb Ember Mihály, aki pedig elesett Lengyelben, az oroszok ellen. Nem győzte kivárni... Meghótt. Most minden a leányasszonyé lett. Az Ember Borcsáé. Egyke lett belőle. Jó ez néki. Most az ő lányát írják be. Lesz annak mit tejbe aprítania...

Éppen kiléptek a paplaktól. Deli ifjú legény, szemlesütő fiatal leány. Kis csomag volt a leány kezében. A pap kínálhatta meg szép fonatos kaláccsal. Az lehetett a kis csomagban. A leány pedig szólt a vőlegényhez:

— Pista, talán nem haragszik meg a főtisztelendő úr, ha kalácsából adnék ennek a szegény embernek. Mert éhes az ő orcája.

— Tedd fiam, tedd. Aki boldog, az adjon.

A vén vándorló legénynek kezébe nyomták a csomagot, mely be volt takargatva hivatalos nyomtatványba. Az ember szemével köszönt, szomorú szemével... és olvasá a nyomtatványt a papíron, a kis kereszt alatt: *Lecturis Salutem* ... Üdvösség annak, aki olvassa ...

A legény már odaszólt a vasdereseknek:

— Gyí te, Villám, gyí te, Betyár!

Nyikkant a szekér. Cuppant a sár. Elrobogtak.

Az idegen meg bandukolt tovább és nézte a kis templom toronyóráját. Hej, de ismerős arca volt annak az órának, most, hogy mutatója már a dél után csúszott. jókedvet mutatott az oldalra forduló nagymutató. Isten hozott! Ezt az Isten hozottat mutatta a szegény idegen felé.

A lombtalan akácok alatt az utca szélén tömzsi menyecske jóféle tehenet vezetett a szarva köré csavart láncnál fogva. Az asszony kényesen lépegetett, mint a macska a harmatos fűben. A tehen elfordította kedves, otromba fejét és lomha fekete szemével bámult a jövővény felé. A két nagy, üres fekete szem egyszerre színes lett, mert benne tükröződött kicsiben a néptelen utca, a templomtorony aranyos gombja, a távoli bakonyi dombok violás levegője. A vándor gyönyörködött, hogy végigmérte a pompás tehenet.

— Ej — fecsegett a tömzsi menyecske, — talán szeretné elhajtani a Rózsit?... Nem eladó, vén garaboncás ... Meg ne babonázza rossz szemével...

Az ember szomorúan mosolygott.

— Nem én, húgomasszony. Csak kérdem, kinek legyen itt ilyen megtermett barma?... Talán behívhatna Egy pohár tejsre ...

— Hát kié?... A Szíjjártó Erzséé...

— Az Erzséé? — ismételte az idegen.

— Azé, aki tíz álló esztendőig várt, hogy hazajöjjön a gyűrűse, az Ember Mihály. Nem jött. A törvény meg ki is mondta, hogy meghótt az orosz hómezőkön. Hát

Erzsit elmóringolta a módos Csizmadia Andris. Ez már a móringtonghén borjából lótt... Föl is út, le is út, jó öreg verbungos...

Az ember utána mered. Megint rajzolgatott botja hegyével a fekete sárban; oda vésett két betűt az omlós őszi földbe: S. E. Szíjjártó Erzse monogramja volt, vagy pedig csak: *ez SE, az SE!* Hej, de nehéz az embernek ezen a földön élni — a saját halála után. Ballagott tova. Három gyerkőc kocogott szembe. Kis ujjukat akasztották össze, a szeplős fiúcska, meg a két kenderhajú, lenvirágszemű kisleány. Valami nótát próbáltak jó hamisan: ... *a cárral, a cárral... huszárral, huszárral...* Ah igen, Ferenc Jóska szóba sem áll a cárral, de szóba áll a magyar huszárral. A vándor elszorodott. Bizony, talán jobb lett volna, hogyha Ferenc Jóska szóba állt volna a cárral! Akkor ő sem korhadon volna vagy tizenhét esztendő az Isten háta mögötti Szibériában... De hát hol van a cár? Hol van Ferenc Jóska Ő Felsége?! Mindez olyan hihetetlen furcsa. Félrevágta időgyomláta kozáksüvegét és maga is belekapott füttyszóval a nótába.

— Kiei volnátok? apró szógáim?

— A Szíjjártó Erzse az édesanyánk. A Gál Boldizsár az édesapánk.

— Úgy!... úgy...

Balválláról jobbvállára csapta a foltos zaboszsákot, de elébb kihántott belőle valamit. Megborzolta a szeplős kisfiú fejét. Kezébe vette a két kis leány pántlikás hajfonatát. Azután lehajolt és a kis fiú mellére tűzött — egy pár vitézségi érmet.

— Nesztek ez az izé... Vidd kis fiam az édesanyádnak és mondj neki csak annyit, — annak az embernek legjobb bajtársa küldi, annak az embernek, akit hiába várt haza...

Most már a gyerekekkel nótázva ballagott tovább odáig, ahol a takaros kis templom fehérlett. A kis halmon állott a fészület. Arról nézett le reá, aki annyit szen-

vedett és ezért mindenkit meg tud vigasztalni. A nagy kereszt mellett a négy lombjavesztett fa között magas kőobeliszk. A lábainál avarba hervadó koszorúk, esőmosta szalagokkal. Az obeliszken kettétört bronzkard. Alatta hosszú névsor, aranyozott névsor. Betűzni kezdte: *A Hazáért...* Hej, de ismerős nevek! Éppen kerek százan vannak, mert minden tizediknél ott áll a szám.

Agócs Bence ... Asztalos Sándor ... Boldizsár István ... Mindegyik névnel gondolkozott. Ni, ezt mellőlem kapta el a gránát. Ezt a gorlicei kórházba vitték... Ejnye, nem is tudtam, hogy Cserey Jancsi is megholt! Igaz is, azt tőlünk vitték Görz alá ...

Egyszerre úgy érezte, mintha könnyes lett volna a szeme. Ilyenkor homályosan lát az ember és mást olvas, mint ami előtte áll. *Ember Mihály...* Vagy csak nehéz fejében van meg ennek az aranyos, vésett írásnak képe? Halkan mondogatta a nevet: *Ember Mihály* ... Mondogatta, mert nem volt elég, hogy látta. Hallani is akarta, hogy igazán ott áll-e?

— *Ember Mihály*, született 1894-ben. Elesett Gorlice mellett...

— Uram Jézus! Hát ez én vagyok. Én magam. Élek-e, vagy már a másvilágon járok? Hát a másvilágon is vannak ilyen kis magyar faluk, mint az én szülőföldemen? Vagy föltámadtam? Hol vannak a többiek? Hátha azok is föltámadnak! Vagy mese az egész história: nem is volt háború. De akkor meg minek írták erre a szép kőre a neveket? — az én nevemet?...

Nem tehetett róla, végighúzta bütykös ujjával a saját aranyozott nevét, mintha megtapintaná, igazán az övé-e?

A kis kökerítésen üldögélt az öreg Gazsi, a félszemű koldus. Ennek nem ártott az idő, — nem ártott tíz esztendő, hús esztendő, — ábrázata éppen olyan sárga volt, szemöldöke éppen olyan boglyas, mint akkor, mikor bokkrétázva maséroztak itt keresztül az akkori legények. Talán már akkor is ilyen lehetett, mikor a pápai

utcán maséroztak a katonák... Az öreg Gazsi tiltakozva tartotta föl ujját. Rossz szemmel nézte a másikat. Versenytársa lehet ez az elnyűtt ember a koldulásban. Hátha vén obsitos, akit majd jobban megbecsül a nép.-..

— Hallja, kigyelmed, ne kapargassa ott azt az aranyat! Ott nem lehet ki vakarni senki nevét. Isten őrizzen, hogy valamelyik még hazavetődjék a világ végéről, széles Szibériából! Az egész község arra legbüszkébb, hogy éppen százan voltak... Onnét nem lehet kivakarni a neveket, mert ez így van kőbe írva...

Az idegen ránézett az öreg koldusra. Benyúlt zabos zsákjába és odaadta a másik szegény ördögnek, az öregebbiknek, a betakargatott kalácsot, a papírban, melyen az állott: *Lecturis Salutem!* Hiszen neki magának nem kellett alamizsna, mert ő — meghalt... Neki csak föltámadás kellett, melyet e földön feledésnek is hívnak. Csak annyit szólt:

— Igaza van, öreg Gazsi... onnét nem kell és nem szabad kivakarni senkinek a nevét...

*

Azután lassan ment a faluból kifelé, az alvégen.

Ment valamerre vándorló legénynek, zsellérnek, kubi-kusnak, vagy talán koldusnak. Ment, hogy az ő szülőfalujában megmaradjon a békesség. Hogy az ő büszke falujára ne hozzon szégyent, hogy ő él, hanem megmaradjanak százan a kőbe írottak... Ment, hogy a név, amit egyszer már bearanyoztak, ne kopjék el soha. Görnyedt alakja, vállán a zsák, kezében az erdön metszett bot, lassan elfogytak a violás őszbe vesző országúton,, mely kifelé kígyózik ott az alvégen...

*

Áldott legyen a magyar, aki egy ember és mégis két ember. Áldott legyen az, akinek neve ott aranylik késő unokák előtt is, mert bearanyozta a becsület. Áldott legyen az is, aki föltámadott, hogy névtelenül tovább dol-

gozzék a régi rögön, — névtelenül, mert nevét elvette az a másik, akinek nevét bearanyozták... Hej, ha úgy mind hazajönnének! Hazajönnének, akiknek már nincsen nevük, akik névtelenek, mert a nevet levették róluk — a bearanyozottak...

AZ ANONYMUS.

Szép őszi alkonyat. Az ősz az én korszakom, ott-honom, az én társaságom. Szimpatizálunk egymással. Vannak közös emlékeink, közös gondolataink. Az ősz is *jobb napokat látott*. Mögötte van az élet dele, de tartja magát. Ha ma megkopottabb is, rejti elszegényedését. Bár kicsit korábban álmosodik, kicsit didereg, kicsit mélabúsabban mosolyog, még mindig *igazi úr. A régi*. Ne vegye senki észre, hogy lefelé megy az útja. Ezért utolsó aranyát bőkezűen osztja ki, — azokat az aranysárga leveleket, melyekre múltak gazdagsága, szépsége vagyon írva. Erre a *decorumra* is csak az képes, ki hisz még valamiben. Mi ketten, az ősz, meg én — hiszünk.

Ilyen alkonyodással csatangoltam a városligetben. Nem vettem észre, hogy egyedül járok. Úgy éreztem, kedves, megértő társaságban vagyok, ahol hallgatnak és éppen ezért — nagyszerűen értjük egymást.

Az egyik kis oldalösvényen zizegett az avar, — ropogott az apró kavics. Ott is jár valaki. Hallga! sustorog az aranyleveles, melyet az én *ŐSZ* barátom szórt ki a népeknek. Roppan a kavicsdara. Ők is ketten vannak, mint mi. Ők is hallgatnak, tehát *vallanak* egymásnak. Mi mindent megértünk, mi ketten, az ősz, meg én. Nem nézünk feléjük: hallgassanak és valljanak. Ez az élet útja.

Minden elcsendesült. Elment maga az ösvény is, a száraz levelessel, a csikorduló gránitkölessel együtt. Elment maga az élet. Ahogy így magamban törtetek előre, leszegett nyakkal, mint az a magamfajta szokta, aki önmagával vet számot és ezért fejjel a falnak is megyén, hirtelen megérezem, hogy *valaki* van a közelemben. Ez az a nagyszerű ösztön, mely abból az időből maradt meg bennem, mikor még kapaszkodva jártam az esti homályban és biztosan tudtam, hogy vannak a közelemben, csak nem látom és nem hallom őket, A „Csönd herceg”, „az árnyékok fejedelme”, a „mesebeli királyfi” vagy talán az „örangyal” — meg mások járnak körülöttem. Szerettem *éket és nem fékém tőlük, mert aki gyerekek közelébe jó, nem lehet rossz. Védteleneket és ártatlanokat csak az ember bánt; a földön túliak soha, Én akkor gyerek voltam. Ma már el sem tudom hinni, hogy én is voltam gyerek ... Akkor én sokkal bátrabb és bölcsebb voltam...*

Régi jó ösztönömmel most is megéreztem, hogy *valaki* van a közelben ... Fölvetettem fejemet.

Az ANONYMUS ült előttem. Csuklyájába temette arcát, sötéten, zordonan. Tisztában voltam, hogy a legnagyobb történetíró előtt állok, aki valaha élt, mert igazi történetíró csak a névtelen lehet. Csak a névtelen keltheti azt az illúziót, hogy okokat és okozatokat ír és nem önnönmagát vetette papiruszra, pergamentre vagy papírra. Történetíró csak zordon és szomorú lehet, mert hiszen az ember minden története csak szomorúság és gonoszság. Aki gonoszságot oltott a vad szüzességében sarjadó fába, mindenkoron leszedte e fák földi gyümölcsét. Aki nemes jóságot vetett az ugaron, mindenkoron csalódások gyomát, igazságtalanságok arankáját és szomorúság aszott búzáját aratta...

Letelepedtem az ANONYMUS lábaihoz és oldalt föl néztem rá. Bronzkámzsája ráncaiba néhány csodásan piros csík szövődött. Tar cserjék, a messze hallgató toronyok, az ideintegető dombok fölött átnézett reá az ős.

Az ős *is* szerette őt, akinek nincs neve és aki ezért mégis *valaki* volt. Szereti őt az ős, mert földi orcáját letakarta és csak a lelkét akarta hagyni azoknak, akik utána jönnek. Most is éppen jókor mutatott rá az ős utolsó pírulásával, rámutatott, mielőtt szürke lesz minden, szürkék lesznek az öregedő fák, az öregedő idő és szürke leszek öregedő jómagam. Az ős mutat be egymásnak; így több lesz egymáshoz a bizalmunk. Most jobban is szeretem ANONYMUST, mint gyerekkoromban. Akkor csak mezítlábas, komor barátnak láttam magam előtt, ki a didergő cella fülkéjében körmöl napestig a reggeli harangszó és az esti AVE között. Kinek szűk a horizontja, mint a négy meszelt fal, melyeket a léleknek emeltek, hogy kísértésbe se essék szárnyra kelni.

Most, hogy leültem lábaihoz a kopasz cserjék alján, a puha elmúlásban is föltámadást illatozó levelesen, éreztem, hogy ANONYMUS ma is él. Istenadta magányában nem is éli, hanem nézi a történelmet, mert a történelmet csak az érti meg; aki nézi. Aki maga éli is, már csak a sikere vagy a fájdalma nagyító vagy gyújtó lencséjén át lát mindent.

Egyszerre a kékes, esti párák levegőből valami régi vers zsongott a fülemben:

*Én ez avart jártam; tűnődve megálltam;
Egy régi levélen ezt írva találtam...*

Fölbámultam az önmagába összeroskadó ANONYMUS-ra, kinek kámzsáján elhaloványodtak a pirosuló csíkok. Halkan susogtam:

— Anonymus! mi igaz abból a tömérdek szép magyar meséből, amit magános órákon a pergamentre róttál? Ki vagy, titokzatos ember? Titokzatos maradtál, mint fajtád egész végzete...

Kámzsáját még jobban lehúzta rejtőző orcájára és halkan zúgolódott:

— Minden úgy volt, ahogy megírtam. Csak ti, a sílány mának íródeákjai hiszitek, hogy mindent jobban tudtok, mert híreitek gyorsabbak, mint maga a gondolat. Csalódtok. A levegőből lekapott híreitek éppen úgy a valóság szándékos ferdítése, mint könyveitek csiszolt szava. Csak egy igaz híretek van, — az, ha megírjátok, hogy valaki meghalt. Ez aztán bizonyos hír. Hogy eszmék meghalnak, az már nem igaz. Az eszméket az *IDŐ*, ez a nagy vándormadár éppen csak máshova viszi, hogy ott elpalántálja. Valahol ezek az eszmék kihullanak az *IDŐ* karmoló, vájó -csőréből, mint a mi délnek húzó madaraink csőréből a mag. Ismeretlen helyen, váratlan időben, valahol messze az elhullatott mag újra kisarjadzik. Az eszme valahol újra terem, akár tiszta búza volt, — akár konkoly. Eszmék nem hálnak meg, akárhogy is hirdetik ezt.

— Bizony, új idők íródeákja, te sem tudsz többet, mint mi, szegény koldusbarátok tudtunk, akik régen re egyedül értettük a betűvetés mesterségét. Mi kevesebbet hallgattunk a *csacska beszédre*, mint manapság ti...

— Bizony, bizony mondom néked, hogy a mi régi híreink megérttek annyi igazságot, mint a ti krónikásaitoknak mesterségéből összerótt írások. Az a hír, amit a gye-pűről hazavetődő apa regélt asszonyának, ki otthon hegyezé a nyilvesszót. Vagy az, amit a gabonát őrlő szolgáló énekelt és amit Sanctus Gerardus, ki nem érté az ének szavát, „*Symphonia Hungarorumnak*” nevezett. Vagy az, amit a *jobbagiones* sügtak-búgtak a fonóban vagy a kukorica morzsolása közben. Vagy az a hír, amit a külországokból hazahalódó íródeák fecsegett rózsájának, vagy kóbor hegedős *magnum áldomás* közben elpengetett vigadó uraknak nagy síró kedvében... Az én vérségemnek nagyobb vala szeretete az igazsághoz, mint a tiétek, mert a magyar csak ezer esztendő alatt tanult meg hazudni. Az én vérségemnek csak pislogva égett a fantáziája, mint a mécs. Amit költött, csak szépségekről

költötte, az Úristen napszeméről, a mezők virágszeméről, az asszony éjszeméről. Költött az élet ajándékairól, de sohasem az élet kötelességeiről. A kötelesség velünk lakott és velünk hált a földnek gondjában, melyen megveténk a lábunkat. A magyar a hamis hírmondást mindig átengedte az idegeneknek, kik éltek is ezzel, ahogy élnek ma is, mert nem a szívükbe mártják a tollúkat, hanem zsebükben lakozik a Múzsájuk ...

— A ti bukott minisztereitek megírják emlékeiket, hogy botlásaikat tollúkkal, az új idők mágusainak e varázsvesszejével dicsőséggé változtassák. Hogy letakarják a szegénység darócával jószágait, amiket mások marháiból takarítottak meg maguknak. A státuszférfiak maguk írta vagy maguk diktálta papírcserepekből emelnek önmaguknak emléket, ha már az utókor nem állít nekik mauzóleumot. Az új kor csatavesztő vezérei is emlékeik megírásához menekülnek, mert csak ők maguk tudják kimutatni, hogy a győztes ellenség micsoda rettenetes hibákat követett el, mikor őket le merzte győzni...

— Pecsétes aktáitok mondásait még az sem hiszi el, aki azokat aláírta. Korotok hívságainak rossz szokásából nevez ki „*illustrissimusnak*” senkiket, vagy *páter patriae-nak* embereket, akiket saját vérségük még *páter familiasnak* is rosszal.

— Paktumaitok megcsúfolják az én sötétnek nevezett középkoromat, mert az én napjaimban a cselszövő udvarosok és pörösztő patvarosok nem ismertek ezredannyi *reservatio mentálist*, mint amennyit ti felebarátaitoknak beadtok világot megváltó balszam mézeként...

— Azt is látom, nem vesz észre engem senkisé, aki reggelente erre ballag. Mindegyik metszett betűkkel tele-rótt íveket tart maga előtt és azokat betűzi. Csodálom, hogy akinek ezeket a papirosokat kezébe adják, nem tolja el magától. Hiszen úgy írtok és addig írtok, ahogyan és ameddig van dénárja annak, aki veletek íratja. Ezt hívjátok történetírásnak!

— Anonymus! — szóltam megdöbbenve, — ítélsz elevenek és holtak fölött, pedig csak nem érted az új idők pezsgését. Most már nem csodálom, hogy árva celládban csak régi pogány mesék kaptak meg, mint például az a história a *vér szerződésről*...

Éreztem, hogy megharagudott, mert hangja keményebb lett.

— Balga íródeák! Te nem értetted meg a vérszerződést! Hát nem mindegy az, hogy a hét vezér csuklyójából vércseppet ontott nagy szent rítussal, — vagy vitézeik csak híresztelték, hogy ontottak? A földolog a vérszerződés szimbóluma, mely belepezdül a lelkekbe. Hát nem kötnek-e ma *is* naponta vérszerződést deli fiaitok és világszép leányaitok áldott gyermekeikben? Itt csöndes magányomban látom, hogy a vérszerződés egyik legmodernebb tan! Csak éppen nem értitek ennek a vérszerződésnek *cantus firmusát*! Akinek egy a vére, — az összetartozik. Ti pedig egymás ellen áskálódtok, mert egy a véretek... Befogadtok minden idegent és balgán hisztek a fogyó magyar vércsöppök titokzatos hatalmában — és közben nem veszitek észre, hogy a késő unokák vére már *vízzé* vált. Ezek a késő unokák már tagadják az igazi vérszerződést. Olvassátok el naponta, ahogyan én feljegyeztem. A hét nemzetség és a hetedhét nemzetség vérszerződése minden magyart kötelez. Ez az összetartozás szimbóluma, mely összetartozás nélkül nincs újabb ezer év, de még egy fogyó század sem!

Ott ültem a kőtalp peremén és áhítattal hallgattam a furcsa beszédet. Nem mertem beleszólni, csak éppen hangosan gondolkodtam.

— Hát Pusztaszer? — Régi regék nótáriusa ... Miféle törvény születhetik szabad ég alatt?

Anonymus komoran folytatta:

— Amit én megírtam, az az idők ereje. Okoskodó szobatudósok magyaráltak bele mindent, ami mellékes. A száguldó víz hullámban a víz hullám a fő és nem a ne-

hány oldott por-szem, miket a folyó magával görget. De ti mégis a porszemeket magyarázzátok: pusztán kellett törvényt ülni, mert a magyarok népe vándornemzedék vala. Sátor volt palotájuk, hát csak a nagy égbolt sátra alatt tanakodhattak. Paripa fanyerge volt a karosszékük, tehát csak lóhátról szablyával írhatták a törvényt. Ezt mind csak ti, szobatudósok, magyarázzátok így. Nem így van. Ha Árpád akarta volna, a földből sok ezer szorgos kéz alól kinőtt volna a nagy tanácsnak való várkastély, ékesebb, mint amaz ott a fák mögött... — Átmutatott a vajdahunyadi várháznak a gallyak fölött átormló tornyaira. — Igen, Árpád keze intésére a földből nőtt volna ékesebb tanácsház, mint az a mostani, ott az Ister partján... — És átintett a Duna felé, hol az Országház áll.

— Hogy Pusztaszeren szabad ég alá gyülekezének törvényt tenni, annak mélységesebb az értelme, mint ti hiszitek. Isten szabad ege alatt! Értsd meg: igaz törvényt csak ott lehet szerezni, hol jelen van az Isten! Szabad törvény csak az lehet, melynek megírásánál sem emberakta kőhalom, sem fülledt levegő, sem közbeálló ember nem állja el a végtelenség horizontját... Igaz nemzeti törvény meg csak az léssen, melynek szerzéséhez mindenki odaférhet, akinek sorsát, gondját ez a törvény intézi. Ennél okosabb módot nem eszeltek ki a világ végeztéig. Ez Pusztaszer értelme ...

— Látod, fiam, a törvények után aztán nagy pont vagyon! Falak között mindenki vezér akar lenni. A nap alatt, a csillagok alatt, a pusztá határtalanságában mindenki elhallgat, mert megérzi törpeségét önmaga is és meglátják törpeségét a többiek is ...

Megrendítettek misztikus szavai. Neki bátorodtam.

— Anonymus! ki voltál? melyik Béla király nótáriusa vagy? Köteteket írtak össze rólad. Mégis, mennyivel nagyobb volna tekintélyed és hiteled, ha tudnánk, ki voltál?!

Arcát egészen eltakarta kámzsájával, vagy talán az alkonyat vetett rá sötétebb lepek. Már csak keserű, gúnyos hangját hallottam:

— Ezt sohasem tudjátok meg. Nem akartam és nem akarom. Magyar voltam. Hát ez nem elég? Szegény fajtám! hogy még mindig csak ott tartasz... Arra pazaroljátok az időt, hogy kiderítsétek, ki volt, aki valamit mondott vagy tett! Nem azt nézitek, a nemzetének megnyit ért, amit mondott vagy tett... Én nevemet nem akartam átadni az utókornak, hanem csak a becsületet, amit megírtam. Azt hittem, igaznak fogtok tartani éppen azért, mert nem jegyeztem krónikámra még azt sem, melyik Béla királyt szolgáltam. Hogy rám ne foghassátok: a király parancsolta, mit írjak. A történelmet nem azok csinálják vagy írják, akik megörökítik nevüket, hanem az a sok százezer vagy millió anonymus, akinek neve nem ég lángoló betűkkel a többié fölött... Ezek az anonymusok együtt maga a nemzet...

Alakja elmosódott a leszálló este szétbomló szürkéségébe. Elhallgatott. Az oldalösvényen zizegett az avar, — ropogott az apró kavics. Valaki arra ment. Csöndben hzafelé ballagtam és magam elé mormoltam-

— Dolgozzál névtelenül. Légy te is — *anonymus!*

TARTALOM.

	Lap
Néhány jó szó	5
Magyarok bevonulása	8
Déryné Nagyságos asszony, kérem, vigyázzon Katicámra!	15
Új Hírek! Új Hírek!	19
Járókelő urak! Ki tud itt angolul?	23
Kétféle zápor	27
Az igazi csodadoktor	32
De az Isten sem engedi	38
Fehérbotos emberek	42
Vörös lámpák.....	46
Orgonavirág és rozsdás levél	J1
Aki kötelességét szegi, — maga idején, — az jól teljesítette ..	56
Mindent vissza	63
Julián és Gellért	66
A kődobás és a kenyérdobás	70
Egykék	74
Magyarok a plakátok előtt	80
Gyöngyösbokréta	81
Ki hol áll meg?	91
Kicsoda az a visszhang?	94
Szeptember végén	99
A tramp	103
Minden megy, ismernünk kell őket	111
Aki nálunk nem kiáltott a pusztába.....	116
Tüzet kérek	121
Csak beszélni kell tudni az emberrel	125
Olvashatatlan aláírás	131
A falusi kislány Pesten	136
Magános feszület	142

	Lap
Nem azért tettem.....	150
Ebben több a becsület.....	154
Karácsonyi dolgozat	158
Befújta az utat a hó	163
Üres háztelek	168
Megtudtam, hogy március van	172
Muzsikaszó.....	175
A néma magyarok	181
Az autógramm	185
A ló és a masina	189
Alapítottatott 1740-ben	194
Az ismétlő tragédiája 3 felvonásban.....	198
Csak elő kell venni a ládafiából	201
A kertek alatt	205
A jó Isten legjobban magyarul ért.....	210
Nincs egységes közvélemény	216
Köszönjünk-e egymásnak?	221
A mikrofon falun	226
Elég, ha ketten maradnak a gyülekezetben	231
A magyar álom.....	235
Egy magyar — két magyar	238
Az Anonymus	246

A kiadásért felelős: Dr. Máté Károly.

35.09\$. — Kir. Magy. Egyetemi Nyomda. (F.: Thiering Richárd.)